

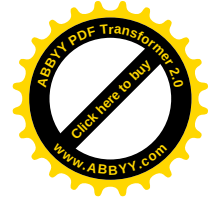
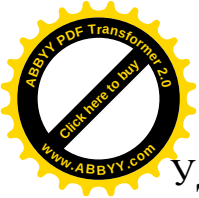
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Сумська обласна державна адміністрація
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
Італійська асоціація А. С. Макаренка
Всеукраїнська асоціація А. С. Макаренка
Курський державний університет
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Білопільська районна рада
Білопільська районна державна адміністрація
Лебединське педагогічне училище імені А. С. Макаренка

ТВОРЧА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Матеріали
Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

13 березня 2013 року

Суми
Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка
2013

УДК 371.4 (09)+001.895»20»(043)

ББК 74.03(2)6–21Я43

Т 27

*Рекомендовано до друку вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 7 від 25.02.2013 р.)*

Редакційна колегія:

О. Г. Козлова – кандидат педагогічних наук, професор;

С. М. Кондратюк – кандидат педагогічних наук, доцент;

М. О. Лазарєв – кандидат педагогічних наук, професор;

О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор;

А. А. Сбруєва – доктор педагогічних наук, професор;

Т. Б. Тарасова – кандидат психологічних наук, доцент;

І. А. Читсякова – кандидат педагогічних наук;

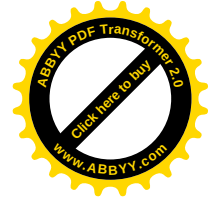
О. Ю. Щербина–Яковлева – доктор філософських наук, професор

Т 27 Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю (13 березня 2013 року м. Суми). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 188 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття», присвяченої 125-й річниці з дня народження видатного педагога і письменника.

УДК 371.4 (09)+001.895»20»(043)

ББК 74.03(2)6–21Я43

ЗМІСТ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

РОЗДІЛ 1

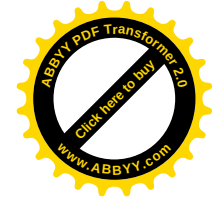
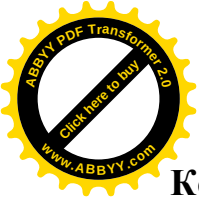
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНІЙ КРЕАТИВНІЙ ОСВІТІ

Білецька А. А. Естетичне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема	8
Витерайло А. М. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в сучасній креативній школі	10
Гапіч Н. О. Електронне навчання як інноваційний аспект розвитку системи вищої освіти країн-членів Європейського Союзу.....	13
Кузьмичов Є. О. Сутність синергетичної вимоги виховної системи А. С. Макаренка як керівника освітнього закладу	14
Кулик В. В. Розвиток ідеї використання дидактичних ігор у педагогічній спадщині А. С. Макаренка	16
Суржа О. Ю. Творча діяльність вихованців А. С. Макаренка	19
Тимченко К. В. Підготовка майбутніх економістів в умовах кредитно-модульної системи	22
Ткач А. Ю. Ідеї А. С. Макаренка у вирішенні проблеми педагогічної діагностики учнів	24
Троценко Я. В. Міжнародні виміри та контексти макаренкознавства.....	27
Усенко А. В. Музично-естетичне виховання в педагогічній системі А. С. Макаренка	28
Чикотіло А. М. Педагогічна майстерність як складова педагогічної культури у спадщині А. С. Макаренка	30
Шкриль Т. М. Логіка інноваційного розвитку освіти: від А. С. Макаренка до сучасності	32

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА

Геращенко Ю. С. Творча спадщина А. С. Макаренка в аспекті формування здорового способу життя під час позакласної роботи	34
Зюзько І. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів	36
Ковальова Г. В. Історичні аспекти виховання молодших школярів	38
Колишкіна А. П., Коростіль С. О. Ідеї А. С. Макаренка про роль сім'ї у формуванні відповідальності в учнів початкової школи	40
Колишкіна А. П., Приходько В. О. Погляди А. С. Макаренка на роль сімейного виховання у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю	42

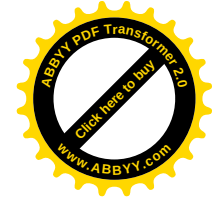
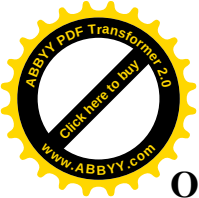

Коломієць І. І. Погляди А. С. Макаренка на трудове виховання учнів початкової школи	45
Остріщенко Я. О. Педагогічні умови формування навичок здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку в педагогічній спадщині А. С. Макаренка	46
Потапенко Д. М. Використання спадщини А. С. Макаренка у формуванні соціально-нормативної поведінки учнів спеціальної школи	48
Тихобаєва О. П. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка у формуванні навичок каліграфічного письма молодших школярів	50
Ткаченко Ю. О. Погляди А. С. Макаренка на взаємодію дошкільного навчального закладу та сім'ї у процесі валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку	53

РОЗДІЛ 3

ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА І ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Бабенко О. П. Керівництво вихованням студентів аграрного коледжу з позицій колективного виховання в педагогіці А. С. Макаренка	55
Бей К. О. Актуальні проблеми сімейного виховання в педагогіці А. С. Макаренка	57
Бірдус О. В. Ідеї А. С. Макаренка щодо впливу міжособистісних відносин в колективі на особливості самоставлення учнів	60
Волошко А. А. А. С. Макаренко про сімейне виховання	61
Загайко А. І. Шляхи формування дисципліни вихованців у системі А. С. Макаренка	63
Кобзенко О. В. Формування здорового способу життя сучасної молодшої людини в педагогічній спадщині А. С. Макаренка	64
Кошеварова А. С. До питання естетичного виховання молодших школярів засобами інформаційних технологій	66
Леоненко А. В., Леоненко Я. В. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в контексті проблеми моніторингу якості навчально-виховного процесу профільного загальноосвітнього навчального закладу	67
Мартиненко В. В. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка щодо виховання дитини в сім'ї у ХХІ столітті	69
Мішукова А. О. Проблеми розвитку студентського волонтерського руху в Україні	71
Москаленко О. М. Методика сімейного виховання в педагогічному доробку А. С. Макаренка	74
Науменко Ю. Р. Педагогічні погляди А. С. Макаренка	77
Новобранна А. О. Вивчення іноземної мови як складової всебічного розвитку майбутнього фахівця	78

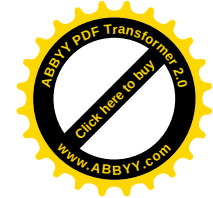
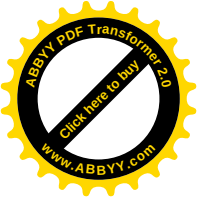

Остапенко Ю. В. Проблеми сімейного виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка	80
Терещенко А. В. Ідеї А. С. Макаренка щодо ролі самоповаги у становленні особистості в контексті сучасних психологічних досліджень	82
Тимошенко В. М. Теорія дитячого колективу А. С. Макаренка в структурі педагогічної діяльності вчителя фізичної культури	84
Улановська А. С. Колективне виховання як основоположний принцип педагогічної системи А. С. Макаренка	86
Усенко О. В. Проблема національної самосвідомості Антона Макаренка	88
Череватенко І. І. М. Погляди А. С. Макаренка на довіру як метод виховання і реалії сьогодення	90

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНКУЛЬТУРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА

Бесідовська О. О. Педагогічні ідеї статево-рольового виховання як компонента соціалізації в контексті системи А. С. Макаренка	92
Бондар М. І. Компоненти професійної компетентності соціального педагога у творчій спадщині А. С. Макаренка	93
Гулакова А. В. Девіантна поведінка студентської молоді та використання досвіду А. С. Макаренка	94
Кардаш М. С. Механізми реалізації гендерної експертизи робочих навчальних програм системи фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів	97
Козацька Н. П. Проблема соціалізації в педагогічній науці першої половини ХХ ст. (на прикладі досвіду А. С. Макаренка)	100
Максименко М. Ю. Погляди А. С. Макаренка на роботу з неблагополучними сім'ями та дітьми	102
Міськова О. М. Соціальне виховання А. С. Макаренка (20–30 рр. ХХ століття)	103
Нища О. В. Ідеї соціального виховання у творчій спадщині А. С. Макаренка	104
Окопна В. Г. Погляди А. С. Макаренка на підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з обдарованими учнями в загальноосвітніх навчальних закладах	106
Скриптур С. О. Ідеї патріотичного виховання в педагогічній системі А. С. Макаренка	107
Федорківська Є. М. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка з патріотичного виховання дітей	109
Штань Т. М. Досвід А. С. Макаренка та соціалізація сучасної дитини	111

ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

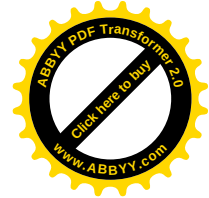
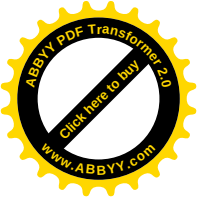
Березна Т. М. Ідеї А. С. Макаренка у практиці О. А. Захаренка	113
Величко Н. А. А. С. Макаренко про родинне виховання	116
Ігнатова Т. Р. Використання особистісно орієнтованого підходу до виховання в педагогічній спадщині А. Макаренка	118
Клімась В. М. Роль батьківського авторитету в педагогічній спадщині А. С. Макаренка і реалізація його ідей	121
Кушніров М. О. Макаренкознавство у світовому вимірі	123
Новик Н. В., Подобрій А. В. Рольовий принцип у педагогічній системі А. С. Макаренка	124
Острроверхова А. В. Теорія колективу А. С. Макаренка	126
Полосьмак Ю. С. Педагогічний досвід А. С. Макаренка живе і перемагає	128
Ромась О. О. А. С. Макаренко про сімейне виховання	129
Співак Я. В. А. С. Макаренка – наш сучасник	131
Тинда Л. В. Погляди А. С. Макаренка на виховання дітей із неповної сім'ї	133
Халіман Ю. С. Ідеї А. С. Макаренка в досвіді Ф. Ф. Брюховецького.....	135
Чоні В. Ю. Внесок А. С. Макаренка в розвиток виховання	137
Шелудько О. О. Використання ідей А. С. Макаренка в управлінській діяльності колективом у сучасній школі	138
Штагер М. С. А. С. Макаренко про перевиховання дітей і підлітків	140

ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Власенко І. С. Виховний потенціал родини в педагогічній спадщині А. С. Макаренка	144
Карлюкова І. С. Гіперопіка в сімейному вихованні як один із чинників соціальної дезадаптації людини	146
Склярова М. Г. Проблеми виховання підлітків у педагогічній спадщині А. С. Макаренка	147

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Любич С. В., Кобака К. Ю. Вирішення проблем дитинства у педагогічній спадщині А. С. Макаренка	150
Пономаренко І. М. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка про виховання в колективі і через колектив	151
Середа Ю. С. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка: актуальні проблеми сімейного виховання	152
Філатов В. В. Сімейне виховання у педагогічній спадщині А. С. Макаренка	154
Шаповал Д. А. Методи виховання А. С. Макаренка: особистий приклад та авторитет	155
Штань О. О. Творча спадщина А. С. Макаренка в аспекті управління навчально-виховним закладом	157

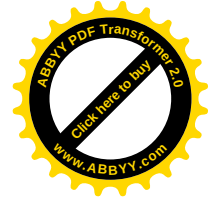

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Блезнюк І. М. Методи виховного впливу на особистість у спадщині А. С. Макаренка	160
Єрофєєва К. І. Тарасова Т. Б. А. С. Макаренко про особистість учителя та проблема емоційного вигорання майбутніх педагогів	163
Кішінець Ю. В., Тарасова Т. Б. А. С. Макаренко про завдання виховання та прояви агресивності у сучасних підлітків	165
Науменко Л. А. Особливості діяльності виховного колективу в педагогічній практиці А. С. Макаренка	167
Нога І. О. Вплив сільськогосподарських робіт на формування природоохоронних знань вихованців колонії ім. М. Горького	170
Скороход С. П. Екскурсії та походи як засіб патріотичного виховання в педагогічній діяльності А. С. Макаренка	172

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Авраменко І. В. Основи морального виховання дітей у сім'ї	174
Зубко В. А. Проблеми сімейного виховання у творчій спадщині А. С. Макаренка	176
Кулик Я. С. Розвиток педагогічних ідей А. С. Макаренка його послідовниками	177
Мащенко Г. І. Роль батьківського авторитету у вихованні дітей за поглядами А. С. Макаренка	180
Федорович О. В. Теорія колективу А. С. Макаренка	181
Хоменко В. О. Особливості організації студентського самоврядування в контексті ідей А. С. Макаренка	182
Чижикова Ю. Ю. А. С. Макаренко про місце і роль праці в соціальному становленні особистості	185
Шевченко С. Г. Сімейне виховання як чинник розвитку особистості в педагогічній діяльності А. С. Макаренка	186

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

РОЗДІЛ 1 ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНІЙ КРЕАТИВНІЙ ОСВІТІ

А. А. Білецька

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Дитина прилучається до прекрасного з першим своїм поглядом на світ, що постає у враженнях від предметів, які вона відкриває для себе, в колисковій пісні, кожному відблиску материнських очей. За ствердженням Я. Корчака, дитина прагне створити свій світ дитинства, добра й краси, своєрідний мікрокосмос реального світу.

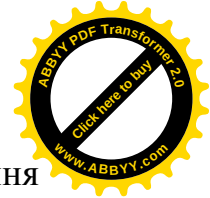
Актуальність теми розкривається соціальною значимістю проблеми виховання естетично розвинутої, активної особистості із запасом знань, умінь і ставлень, тобто зі сформованою естетичною компетентністю.

Філософсько-естетичні аспекти розглядаються в наукових працях Ю. Афанасьєва, М. Кагана, М. Киященка. Психологічні основи естетичного виховання висвітлюються в дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова. Теорія естетичного виховання дошкільників сформована на основі наукових висновків Є. Фльоріної, С. Русової, Н. Ветлугіної, Б. Ліхачова, Г. Підкурғанної. Питання естетичного виховання дітей у теорії та практиці зарубіжної педагогіки розглянуто в дослідженнях Я. Коменського, І. Песталоци, М. Лещенко, Г. Ніколаї та ін.

На початку 90-х років теорія естетичного виховання дошкільників збагачується результатами наукових досліджень, здійснених В. Котляром, Н. Кириченко, С. Науменко, Л. Шульгою, О. Трусовою, О. Дроновою та ін. Помітною в цей час стає тенденція до оновлення змісту естетичного виховання в дитячому садку, тому метою нашої роботи є розгляд естетичного виховання як педагогічної проблеми у світлі сучасного розвитку суспільства й естетики загалом.

С. Русова пов'язувала теорію й практику естетичного виховання дітей з ідеями народності виховання та навчання, вважаючи ігри, усну народну творчість, свята, природу невичерпним джерелом для пробудження в дитині духовних сил. Естетичне виховання вона розглядала в єдності з моральним, які, за її твердженням, мають спільну основу.

В. Шацька ставить перед естетичним вихованням таку мету: формування здібності активного естетичного відношення дітей до творів мистецтва, стимулювання в створенні прекрасного, праці, у творчості за законами краси.

Системний погляд на проблематику естетичного виховання запропонувала у своїх дослідженнях Є. Фльоріна, яка значну роль відводила художньому вихованню дітей на зразках мистецтва, зазначаючи особливості дитячого естетичного сприймання.

Психолог Л. Виготський відзначав, що в дошкільному віці розвивається здатність рухатися від думки до дії, що відкриває простір для творчої діяльності. На його думку, вже в ранньому віці можна спостерігати творчі процеси, які найкраще виражаються в іграх. Уміння з елементів створювати ціле, комбінувати старе в нові поєднання та становить основу творчості.

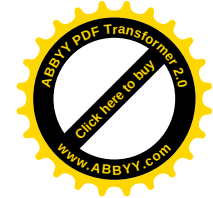
Б. Ліхачов спирається на визначення естетичного виховання – як цілеспрямованого процесу створення творчо активної дитини, здатної сприймати й оцінювати прекрасне, трагічне, комічне, потворне в житті й мистецтві, жити й творити за законами краси. Автор підкреслює провідну роль цілеспрямованого педагогічного впливу на естетичному становленні дитини. Спілкуючись з естетичними явищами життя й мистецтва, дитина естетично розвивається.

Я. Коменський та І. Песталоцці визначали естетичне виховання як важливий фактор виховуючого навчання й природовідповідності, так як процес пізнання. Естетичне виховання було наскрізною темою в «трудовій» педагогіці І. Песталоцці й поділялось ним на дві ступені: нижчу – формальну (елементарні навички чуття, форм відчуття предметів, звуків) та вищу – духовну (розуміння мистецтва).

За В. Сухомлинським, усебічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без її естетичної вихованості. У нього краса – могутній засіб виховання чутливості душі. Це вершина, з якої можна побачити те, чого без розуміння й почуття прекрасного, без захоплення й натхнення ніколи не побачиш.

А. Макаренко саме колектив учителів уважає носієм естетичної культури, естетично виразним (зовнішній вигляд учителя, його вчинки й поведінка). У програму естетичного виховання педагог включав і красу одягу, мови, рухів, побуту, праці, відпочинку. Він постійно намагався забезпечити єдність внутрішньої та зовнішньої краси людини, єдність етики й естетики.

Отже, естетичне виховання можна визначити як формування естетичного ставлення людини до дійсності, зміст якого поєднуючи в собі загальнолюдські, епохальні, регіональні, національні. Воно виступає підсумковим, завершальним елементом системи загального виховання, надає їй закінченості й насичує всю її структуру суто людським змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник Інституту розвитку дитини (додаток): методичні та практичні матеріали / за ред. Загарницька І. І., Манилюк Ю. С., Левінець Н. В. – К., 2011. – 565 с.
2. Максимюк С. П. Педагогіка : навчальний посібник / С. П. Максимюк – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
3. Педагогическое наследие: Я. А. Коменський, Д. Локк, Ж. Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1989 – 412 с.
4. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навчальний посібник / за загальною редакцією З. Н. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – 511 с.
5. Шацкая В. И. Сущность, цели и задачи эстетического воспитания / В. И. Шацкая // Общие вопросы эстетического воспитания в школе. – М., 1980.

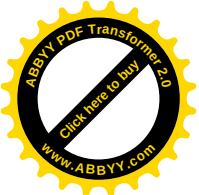
А. М. Витерайло

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНІЙ КРЕАТИВНІЙ ШКОЛІ

На етапі революційної перебудови суспільства нам життєво необхідна цілісна педагогічна система А. С. Макаренка, причому не декларована, не поверхово трактована, а глибоко сприйнята розумом і серцем кожного, хто причетний до справи виховання. Видатний педагог півстоліття тому розробляв концепцію виховання завтрашнього дня.

Теорія А. С. Макаренка безпосередньо виростала з практики: протягом 16 років він талановито й подвижницьки безстрашно здійснював педагогічний експеримент. Спираючись на традиції прогресивної вітчизняної та зарубіжної педагогіки, А. Макаренко чітко, полемічно загострено заявив про вирішальний вплив соціального середовища, умов праці, відпочинку й побуту на формування світогляду і моральності особистості. Усе виховує: обставини, речі, дії, вчинки людей, іноді й зовсім незнайомих. Власне виховний процес (об'єкт-суб'єкт виховання) є лише одним із чинників, що формують людину. Виховує не тільки або не стільки сам вихователь, скільки середовище, яке організовується найбільш вигідним чином навколо центрального пункту – процесу господарювання.

Своєю діяльністю А. С. Макаренко відстоював ідею динамічної єдності життя й виховання. Займаючись вихованням підростаючого покоління, він боровся, насамперед, за гармонійний розвиток особистості дитини. Діти, вважав він, не «готуються до праці й життя», як стверджували інші вчені-педагоги, а живуть і трудяться, мислять і переживають. Він говорив: «Ні, діти – це живе життя» – і вчив ставитися до них як до товаришів і громадян, бачити й поважати їх права та обов'язки, включаючи право на радість і обов'язок відповідальності. А. С. Макаренко зробив важливий новаторський висновок: педагогічно доцільна організація всього життя й діяльності дітей у колективі – це загальний і єдиний метод, що забезпечує ефективність виховання колективу й особистості.

Протягом останнього десятиліття проблема використання методів навчання для розвитку пізнавальних здібностей школярів займає в дидактиці значне місце. У зв'язку з цим одним з основних завдань сучасної початкової школи є педагогічно цілеспрямоване використання методів навчання, які забезпечують повноцінне засвоєння учнями знань і надають оптимального впливу на розвиток їх активності та самостійності, підвищують виховну роль навчання.

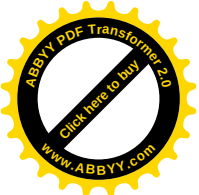
До цієї групи методів належить евристична бесіда. Її використання дає змогу включити молодших школярів у активну діяльність по «відкриттю» нових знань, що сприяє формуванню пізнавальної самостійності. Цей метод передбачає реалізацію навчальних, розвивальних і виховних функцій навчання в органічній єдності. Разом з тим евристична бесіда має беззаперечні переваги порівняно з іншими методами в навчанні молодших школярів пошуковим умінням.

Психологічна природа евристики відображена в дослідженнях В. Напалкова, В. Н. Душкіна, Н. Н. Родмана, О. К. Тихомирова. Окремі аспекти евристичної діяльності висвітлені у зв'язку з дослідженням проблеми навчання і розвитку в працях Л. С. Виготського, В. В. Давидова, В. В. Заботіна, Г. С. Костюка, Т. В. Кудрявцева, Ю. Н. Кулюткіна, А. Н. Леонтева, А. М. Матюшкіна, Н. А. Менчинської, А. А. Петровського, С. Л. Рубінштейна.

Застосування даного методу на матеріалі середніх і старших класів присвячені праці Н. М. Плєскацевича та С. І. Бризгалової. Разом із тим, специфіка сучасного навчання учнів початкових класів потребує необхідності спеціального дослідження шляхів удосконалення евристичної бесіди в процесі навчання та розвитку молодших школярів. Крім того, потребують переосмислення й корекції результати раніше проведених досліджень на матеріалі старших класів, так як урахування особливостей психічних процесів у дітей є найважливішою умовою використання будь-якого методу.

Мета евристичного навчання полягає в тому, щоб дати учням змогу творити знання, освітню продукцію з усіх навчальних предметів, навчати їх самостійно вирішувати проблеми, які виникають. Будь-яка можливість творчого самовираження сприймається учнями із задоволенням. Практично будь-яке питання базової навчальної програми з будь-якого предмета та в будь-якому віці може бути розглянуте з позицій дитячої творчості, яка організовується педагогом.

Евристичне навчання лише тоді має сенс і спрямованість на продуктивний результат, коли формується й використовується пізнавальна самостійність тих, хто навчається.

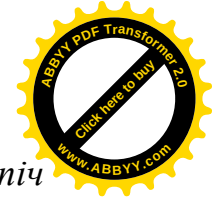
Беззаперечним є той факт, що евристичне навчання ґрунтується, насамперед, на самостійній роботі учнів, пробуджує творчу самостійність під час визначення власних мети, завдань, засобів і способів діяльності. Кінцевим продуктом евристичного навчання є освітній продукт, який учень має самостійно створити, захистити, оцінити та, якщо необхідно, виправити. Ця технологія навчання об'єктивно розширює поле пошукової діяльності, коли учень змушений самостійно звертатися до різних, часто суперечливих, джерел знань, до консультантів і помічників, самостійно застосовувати діагностичні критерії до характеристик власного освітнього продукту. У свою чергу, розвинений високий рівень пізнавальної самостійності суттєво змінює пізнавальну мотивацію на користь когнітивних і креативних методів розв'язання задач і пошуку невідомого.

Евристичне навчання постійно й плідно озброює учня механізмами творчої діяльності, під час оволодіння якими учень розширює поле самостійного пошуку, самостійного прогнозування й конструювання нових продуктів навчальної діяльності.

Успіх навчання школярів навчально-пізнавальній евристичній діяльності залежить від виконання таких умов:

- вільне володіння вчителем теоретичними та практичними основами процесу формування прийомів евристичної діяльності учнів, уміння організовувати й керувати такою діяльністю;
- уміння вчителя зацікавити школяра евристичною діяльністю й мотивувати її;
- своєчасна індивідуальна допомога школярам, які зазнають труднощів під час використання евристики;
- включення школярів до творчої діяльності, пов'язаної з розширенням можливостей виконання евристичної діяльності, за допомогою системи евристичних і творчих задач, а також використання різного виду евристико-дидактичних конструкцій;
- допомога учням визначити й усвідомити особистісно отримані результати цієї діяльності (рефлексія).

Отже, евристичне навчання дає учням змогу творити знання, навчає їх самостійно пізнавати навчальний матеріал і самостійно вирішувати проблеми, які виникають при цьому. Освоєння цієї достатньо складної, але ефективної, інноваційної евристичної технології – це шлях до суттєвого підвищення якості сучасної освіти.

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН–ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

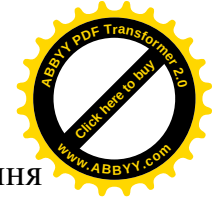
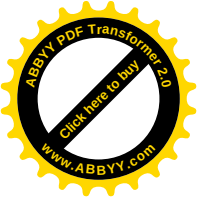
Історія розвитку будь-якої держави та людства взагалі завжди невід’ємно пов’язана з освітою і вихованням людини. Зміни в освіті зумовлюються тими вимогами, які ставить черговий етап суспільного розвитку. Відтак, проблема модернізації сучасної освіти набула особливого значення, зокрема у зв’язку з появою нових технічних засобів навчання й можливостей розширення меж удосконалення всієї системи освіти. Без перебільшення можна сказати, що саме електронні засоби інформації підказують нові методи найбільш впливової дії на вдосконалення всього процесу освіти й виховання, на якісні зміни в педагогіці.

Слід відзначити, що термін «електронне навчання» застосовується відповідно до різних форм викладання й навчання, які супроводжуються використанням інформаційних і комунікаційних технологій. У європейських країнах, де університетські проекти електронного навчання в більшості випадків активно підтримуються державним фінансуванням, їх глобальна місія декларується як забезпечення доступності освіти, надання можливості включитися в освітній процес будь-яким категоріям дорослого населення незалежно від їх життєвих обставин.

Інформатизація освіти в більшості країн сучасного світу – це один із найважливіших механізмів, що зачіпає основні напрями модернізації освітньої системи. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Змінюється сама парадигма освіти. Велика роль при цьому надається методам активного пізнання, самоосвіті, дистанційним освітнім програмам. Таким чином, електронне навчання у вищих навчальних закладах країн, які є членами Європейського Союзу, – це не тільки виключно віртуальна навчальна взаємодія, але й така, що охоплює різні форми викладання з використанням інформаційних технологій у доповнення до традиційного навчання.

На сьогодні відокремлюються наступні концепції електронного навчання:

1. Концепція віртуального викладання й навчання – дана концепція передбачає, передусім, перевагу віртуальних сесій, які супроводжуються незначною кількістю навчальних годин в аудиторіях університету (як правило, на початку й наприкінці курсу). Віртуальна концепція навчання може використовуватися в університетах за обставин, наприклад, великої кількості студентів на курсі.

2. Інтегративна концепція побудована на тому, що електронне навчання розглядається як обов'язкова складова навчання й викладання. Вона охоплює такі форми викладання, де традиційна й інноваційна форми навчання виконують скоординовані задачі. Традиційні лекції або самостійне навчання з використанням інформаційних технологій представляють рівнозначні взаємозалежні методи навчання та спрямовані на досягнення оптимальних результатів навчання.

3. Концепція збагачення розглядає електронне навчання як додаткову можливість до навчання. При цьому традиційні лекції супроводжуються мультимедійними технологіями для забезпечення студентів доступом до інформації або полегшення її засвоєння. Також слід відзначити, що викладачі використовують різні способи візуалізації інформації, додаткові навчальні матеріали (електронні записи, інтерактивні завдання та вправи тощо), які можуть бути викладені для студентів на web-сайтах.

Отже, підбиваючи підсумки, можна зазначити, що основними перевагами використання електронного навчання вважають скорочення прямих витрат із контактним навчанням, вирішення проблем із навчанням географічно розподіленим персоналом; гарантії єдності навчального процесу для всіх учасників; фіксацію, збереження унікальних знань і традицій наукової школи в електронному вигляді.

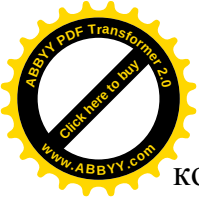
Є. О. Кузьмичов

СУТНІСТЬ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ВИМОГИ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ

А. С. МАКАРЕНКА ЯК КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Розвиток людини як соціальної істоти називається вихованням, що передбачає різноманітність організаційних форм і методів. Важливою складовою виховної системи А. С. Макаренка є синергетична вимога. Одним із центральних принципів положень, що визначали розробку цілісної виховної системи, було положення про вимогливість, як до себе, так і до колективу. Вимога є тим підґрунтям, котре визначає виховання, бо «...не може бути виховання, якщо немає вимоги». Вимога є підґрунтям як виховання особистості, так і керування колективу. «Не може бути, звичайно, ні створений колектив, ні створена дисципліна колективу, якщо не буде вимоги до самоорганізації особистості» [6, 150–151].

Як зазначає А. С. Макаренко, серед педагогів панує хибна думка про те, що діти мають бігати та кричати, і що у цьому виявляється їх природа. А. С. Макаренко заперечував таку хибну думку і вважав, що така поведінка лише псує нервову систему дитини. Необхідно домагатися, «щоб у дитячому

колективі можна було з успіхом проводити рух упорядкований із гальмуванням, з повагою до сусіда, до майна, до дверей, до вікон і т. д. ...Я домагався повного порядку в рухах на вулиці, на майданчиках, у будинку. Я вимагав повного упорядкування руху» [6, 152].

Розглядаючи виховання як діалектичний процес, А. С. Макаренко в динаміці розглядав і всі виховні впливи та їхні підґрунтя. Синергетичні вимоги мають розвиватися разом з колективом та особистістю. Шляхи розвитку вимог, на його думку, завжди однакові в будь-якому соціальному об'єднанні: чи то тільки-но зібраної групи дітей, чи в колективі. Вихователю й керівнику завжди «потрібно починати з вимог індивідуальних, одноосібних». Ці вимоги не можуть бути надзвичайно складними. Спочатку вони мають стосуватися лише зовнішньої сторони виконання. А. С. Макаренко писав: «Я, від свого першого колективу не вимагав, щоб вони не крали. Я розумів, що на перших порах не зможу переконати їх ні в чому. Але я вимагав, щоб вони піднімалися, коли потрібно, виконували те, що потрібно. Але вони крали, і на ці крадіжки я дивився крізь пальці» [6, 151].

На першій стадії розвитку, синергетична вимога має ставитись у формі, що не допускає заперечення: «Я не уявляю собі, щоб можна було дисциплінувати розбавтаний, знервований колектив без такого холодного тону вимоги окремого організатора». Друга стадія розвитку – полягає у створенні ядра вихованців, які будуть підтримувати вимоги до самоорганізації. Ці вимоги мають стати думками самих вихованців, що висловлюються у своєму первинному колективі чи на загальних зборах. Третя стадія – розвиток синергетичної вимоги – це вимога з боку колективу, до самого колективу й до кожного вихованця окремо. Це «результат, який нагороджує вас за нервову працю першого періоду. Коли вимагає колектив, коли колектив єднається у відповідному тоні й стилі, робота вихователя стає математично точною, організованою роботою. В останні 5 років у комуні ім. Держинського я вже нічого не вимагав. Навпаки, я виступав уже як гальма для вимог, які самоорганізують колектив, бо звичайно колектив розганяється і вимагає часто дуже багато від себе та окремої особистості» [6, 152–153].

Дисципліна, як складова самоорганізації, передбачає безумовне виконання вимог, що висувуються і перед колективом, і перед особистістю. Оскільки первинних колективів у виховному закладі не один, то в такій ситуації обов'язково виникає змагання. У колонії та комуні воно носило організований характер, але без будь-яких наказів чи договорів. Змагання охоплювало всі сфери життя, і на цьому підґрунті сам колектив висував самоорганізуючі вимоги: «Я вимагав багато, і цього вимагав колектив» [3, 374].

Доводячи до свідомості вихованців необхідність і сутність тієї чи іншої синергетичної вимоги, не можна «...на кожному кроці пояснювати дітям значення певного правила, не можна надокучати їм такими поясненнями та тлумаченнями» [4, 83].

Синергетичні вимоги колективу через своїх уповноважених висувались і до новоприбулих вихованців. Ці вимоги були спрямовані на зовнішні форми дотримання дисципліни та норм поведінки. Це передусім дотримання режиму, виконання розпоряджень командирів, дотримання правил особистої гігієни тощо. Зазначені вимоги будуть дисциплінувати вихованців у тому випадку, якщо вони висуваються вихователем «від імені всього колективу... А. С. Макаренко висував найсуворіші вимоги до вихованців і підкреслював: «Я міг так робити тому, що ці вимоги висував увесь колектив, усі діти були переконані, що так потрібно. Цього не могло бути, як би вони не вважали, що інтереси колективу вище їх особистих інтересів чи інтереси колективу є їх особисті інтереси» [2, 273].

Таким чином, вищим рівнем розвитку колективу є синергетичний підхід до пред'явлення вимог та уміння вихованців «висувати один одному певні вимоги відверто, прямо, по товариськи...».

ЛІТЕРАТУРА

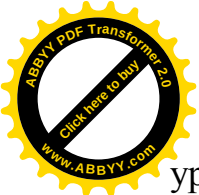
1. Макаренко А. С. Воспитание в семье и школе / А. С. Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 287–314.
2. Макаренко А. С. Доклад в педагогическом училище / А. С. Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 268–277.
3. Макаренко А. С. Из опыта работы / А. С. Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 365–375.
4. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей / А. С. Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 59–116.
5. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 3. – М. : Педагогика, 1984. – С. 7–450.
6. Макаренко А. С. Проблемы школьного воспитания / Антон Макаренко / Педагогические сочинения. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 123–203.

В. В. Кулик

РОЗВИТОК ІДЕЇ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Більшість наших уявлень щодо суспільних процесів, історичних персон на сьогодні набувають радикальних змін. Це зумовлює необхідність поглиблення, уточнення, а іноді переосмислення багатьох концепцій, у тому числі в педагогіці. Важливою задачею є нове прочитання А. С. Макаренка, і на цій основі – подальший розвиток його ідей.

Оволодіння й розвиток ідей видатного педагога в навчально-виховному процесі необхідно вивести на новий рівень на основі рефлексії його досвіду з

урахуванням нових соціальних, педагогічних, психологічних та інших знань сучасної науки.

Класик української та світової педагогіки робив усе можливе, щоб виховати справжнього громадянина своєї Вітчизни – людину морально стійку, працьовиту, творчу, колективістську, всебічно розвинену. Його погляди на мету й основні завдання виховання співзвучні з вимогами сучасного Закону України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта», Концепції національного виховання, в яких наголошується, що метою виховання в сучасній школі є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

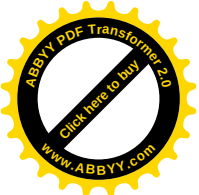
А. С. Макаренко увійшов у історію вітчизняної та світової прогресивної думки як і новатор у справі виховання підростаючого покоління в період 20–30 р.р. ХХ ст., що характеризувався науковим прогресом взагалі й методолого-теоретичним проривом у педагогіці зокрема. Понині є актуальним вивчення і практичне використання педагогічного досвіду А. С. Макаренка, зокрема проблем, пов'язаних з використанням дидактичних ігор у навчально-виховному процесі.

Учений у своїх дослідженнях трактує гру, як могутній засіб навчання й виховання волі, колективізму й практичних навичок. З іншого боку розглядає гру як діяльність, у якій формуються якості особистості громадянина й діяча необхідні для майбутньої трудової діяльності.

Включаючи ігрову діяльність в педагогічний процес, вчитель навчає дітей грати, створювати за словами А. С. Макаренка, «хорошу гру». Для такої діяльності характерні такі ознаки: виховально-пізнавальна цінність змісту, повнота й правильність відображених уявлень. Гра – це школа, в якій дитина активно і творчо оволодіває нормами й правилами поведінки людей, їх ставленням до праці, суспільної власності.

А. С. Макаренко вважав, що гра – вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства.

Поняття гри в сучасній науці розглядається як родове щодо термінологічного словосполучення «ігрова діяльність». Ігрова діяльність є складним системним утворенням, структура якого охоплює мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-операційний, контрольний і результативний компоненти.

Сутність дидактичних ігор полягає в тому, що діти розв'язують пізнавальні навчальні завдання, запропоновані їм у цікавій формі, й, таким чином, оволодівають досвідом розумової діяльності, виробляють уміння застосувати знання в різних ситуаціях.

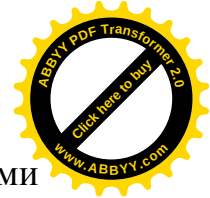
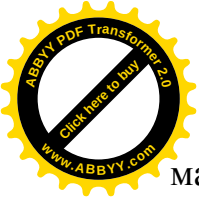
Дидактична гра – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну ситуацію. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взяту на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання й стає безпосереднім змістом свідомості школяра. Все, що допомагає успішному виконанню ролі (знання, вміння, навички), набуває для учня особливого значення й усвідомлюється на якісно іншому рівні.

Технічний прогрес і реформування освіти в цілому вплинули на форми й методи навчання, які набули нових рис зумовлених змінами в суспільстві та освіті. Однією з інновацій у навчально-виховному процесі початкової школи є комп'ютерна дидактична гра.

В. П. Беспалько трактує дидактичну комп'ютерну гру як вид ігрової діяльності, обмежений правилами й спрямований на досягнення навчальної мети, який характеризується взаємодією гравця та комп'ютера. Провідна відмінність такої гри від традиційної полягає в наявності ще одного її учасника – комп'ютера, що виконує роль організатора гри (створення ігрової ситуації та контроль за ходом її виконання). Таким чином, у дидактичній комп'ютерній грі комп'ютер може виконувати відразу декілька функцій: функцію дорослого, провідного гравця, функцію гравця-партнера, що бере участь у грі, функцію набору предметів і дидактичних матеріалів для проведення гри.

У комп'ютерних дидактичних іграх пропонуються ті елементи знань, які у звичайних умовах і за допомогою традиційних засобів дидактики зрозуміти або засвоїти важко чи неможливо. С. Л. Новосьолова зазначає, що комп'ютерні дидактичні ігри в молодшому шкільному віці мають особливу спрямованість. Вони не лише стимулюють індивідуальну діяльність дитини, її творчий потенціал, а є тим важливим засобом, що об'єднує дітей у цікавих колективних іграх, коли за одним комп'ютером грає двоє–троє учнів.

Головне, щоб гра органічно поєднувалася з серйозною, напруженою працею, не відволікала від навчання, а навпаки, сприяла інтенсифікації розумової праці. Ігрові дії дитини, що супроводжуються високим емоційним підйомом, стійким пізнавальним інтересом, є наймогутнішим стимулятором її активності в пізнанні. Крім того, гра слугує перехідним містком до навчання, тим середовищем, у якому легше, цікавіше проходить пізнавальна діяльність. Використання комп'ютерних дидактичних ігор на уроках

математики має значні переваги порівняно з традиційним дидактичними іграми з таких причин:

1. Складається творча позитивно-емоційна атмосфера на уроці: використання красивої графіки, казкового сюжету призводить до того, що діти з нетерпінням чекають на уроки із застосуванням комп'ютера; мотивація навчання дуже висока, крім того підтримується постійний інтерес дитини.

2. Ігрова мета виходить на перший план порівняно з навчальною, а непряме навчання найміцніше й не так стомлює учня. Учні допомагають казковим героям подолати різні перешкоди, а насправді вдосконалюються навички усного рахунку, розвивається пам'ять та увага.

3. Відбувається інтенсифікація навчання: учень поступово, кожний відповідно до свого темпу, розв'язує певну кількість прикладів, причому має можливість отримати оцінку.

4. У школяра формується потреба використовувати комп'ютер як інструмент, який допомагає йому вчитися. Учень засвоює клавіатуру, знає значення основних клавіш, уміє ввести необхідну інформацію, виправити помилку, тобто набуває навичок користувача.

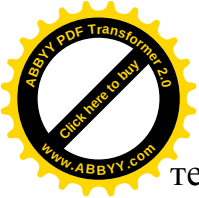
Комп'ютерні дидактичні ігри можна вважати способом передачі, отримання та засвоєння знань, який відповідає якісно новому змісту навчання й розвитку дитини. Дозволяє їй з цікавістю вчитися, вдосконалює навички, виховує самостійність і відповідальність при отриманні нових знань, розвиває дисципліну інтелектуальної діяльності.

Таким чином, незважаючи на істотні зміни в комп'ютерній дидактичній грі, способи побудови сюжету, застосування різних допоміжних засобів у організації гри, ґрунтується вона на тих самих ідеях, що були закладені А. С. Макаренком.

О. Ю. Суржа

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАНЦІВ А. С. МАКАРЕНКА

Одним із першочергових завдань сучасної школи є формування особистості майбутнього суспільства, що, крім набуття повноцінних читацьких, мовленнєвих, обчислювальних умінь і навичок, узагальнених знань про реальний світ у його зв'язку й залежностях, здатна до творчого мислення, самовираження, вміння самостійно виконувати творчі завдання. Науково-педагогічна діяльність видатного педагога зі світовим ім'ям Антона Семеновича Макаренка спрямована в майбутнє, тобто в сьогодення. Складні умови, в яких він працював, не дали змоги повністю розкритися його творчому потенціалу, але в спадщині педагога результативно поєдналися

теорія і методика навчання й виховання, важливі проблеми педагогічної майстерності й практичні здобутки.

У своїй виховній системі А. С. Макаренко великого значення надавав творчій діяльності своїх вихованців. Діти в процесі виховання займалися різноманітними творчими справами, що розвивали їх здібності. Така робота полягала в тому, що вихованці брали інтерв'ю та випускали стіннівки. Ще не менш важливого значення А. С. Макаренко приділяв розвитку творчої діяльності в позакласній роботі.

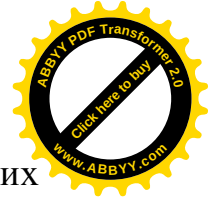
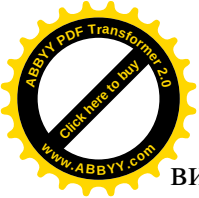
А. С. Макаренко глибоко вірив у творчі сили людини, в його можливості. Він прагнув «проекувати» в людині найкраще.

Педагогічна система А. С. Макаренка – це складна сукупність ідей і практичних рішень. Позитивний виховний вплив на розвиток особистості, як уважав А. С. Макаренко, мають засоби масової інформації як один із компонентів соціального оточення. Повідомляючи про соціально значущі факти, явища, події, процеси, вони виховують у підростаючого покоління певне ставлення до них, сприяють його духовному збагаченню, соціальному зростанню, виробленню правильного ставлення до життя, активної життєвої позиції. Усе це позначається на позитивному ставленні до навчальної праці як основного виду діяльності учня. Тому у своїй педагогічній діяльності А. С. Макаренко надавав великого значення творчій діяльності вихованців (н-д, юнкорівському руху).

Юнкорівська робота сприяла моральному й соціальному становленню молоді. Вихованка О. Черняєва пригадувала: «Кожна група комунарів, яка збиралася в подорож, вибирала свій маршрут і відстоювала його в стіннівці, висвітлюючи його переваги перед іншими маршрутами». Юні слідопити вивчали путівники, краєзнавчі довідники, знайомилися з життям видатних людей краю. Наприклад, перед походом на Кавказ, було вивчено географію, рослинний і тваринний світ, економіку регіону, етнографію. Під час походів юнкори набували досвіду, знань із різних галузей, вивчали річки, озера, рослинний і тваринний світ, пам'ятники культури, експозиції музеїв. А потім, уже вдома, описували походи в стіннівках, агітували, виступаючи на сцені в «живій газеті» [2, с. 308].

Будучи літературно обдарованою людиною, Антон Семенович прищеплював вихованцям любов до слова, пісні, театру. Особливо він захопив роботою дітей у численних редакційних колективах прес-центру.

Принципове значення має преса як колективний агітатор і організатор вихованців. А. С. Макаренко надавав стінній пресі важливого значення у вихованні учнів, їхній організації в позанавчальний час, у розвитку творчих здібностей, у розширенні загальноосвітнього кругозору вихованців,

виробленні вмінь і навичок самоосвіти, формування інтересів до різних галузей знань, науки, техніки, культури на смак кожного. Макаренківці таким чином виявляли й розвивали індивідуальні творчі здібності та нахили до вибору майбутніх професій, до творчої організації дозвілля, шанували й чемно зустрічали визначних гостей, про яких повідомляли в пресі.

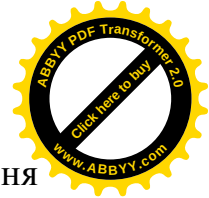
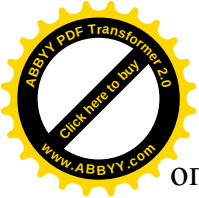
Адже робота над випуском газети розвиває логічний склад мислення, організаторські здібності, комунікативні вміння, сприяє динамічному руху колективу, формуванню особистості та колективу, виконанню «перспективних ліній», формує знання, прикладні вміння, навички.

Метод взаємозалежного просвітництва забезпечував формування у вихованців необхідності вміння поширювати свої знання, погляди, переконання шляхом залучення комунарів до пропагандистської, роз'яснювальної, творчої роботи в колективі. Сутність цього методу полягала у включенні підлітків у ситуації, де вони мають переконувати один одного, обмінюватися потрібною інформацією та друкувати її в пресі.

Педагог В. Терський пригадував, що в комуні ім. Ф. Е. Держинського виходило багато газет. Серед них найбільш читабельна була стіннівка «Держинець». У ній часто вміщував матеріали Антон Семенович, який особисто приносив замітки, надруковані на машинці та був прикладом для своїх вихованців. Кожен номер активно й критично обговорювався, старанно добирався матеріал, газета вміщувала 10–15 ілюстрацій. «Наші юнкори були активними дописувачами, — розповідав киянин Л. В. Конисевич, який у 1988 році побував у Сумах і Білопідлі. — Ми випускали свою газету щодня. Вона мала довжину 15 метрів. А в редколегії налічувалося близько 80 чоловік. Юнкори писали замітки охоче, на різні теми. Антон Семенович друкував їх на машинці. Бувало, клопотався до двох годин ночі, був надто захоплений колективною справою» [1, с. 105]. Активна робота вихованців сприяла організаторським і творчим умінням, становленню особистості, її всебічному розвитку, зростанню патріотичних почуттів у колективі. Інтереси своїх вихованців А. С. Макаренко високо цинив. Одним із критеріїв оцінки життя вихованців було обов'язкове висвітлення їхньої діяльності в газетах.

Працюючи зі специфічним контингентом, видатний педагог приділяв велику увагу розумовому вихованню дітей і підлітків, а також удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. А. Макаренко завжди попереджував своїх вихованців: «Щоб я не чув таких розмов: навіщо мені школа, я й так учений» [4, с. 504].

А. С. Макаренко організаторським і творчим здібностям і вмінням надавав великої уваги в домінанті розумового виховання. Він, як письменник і журналіст, навчав вихованців читати твори, брати інтерв'ю, уміло

опрацьовувати матеріали, готувати їх до друку, контролювати усунення недоліків, які були висвітлені в пресі. Комунари особливо обговорювали кандидатури командирів, їх перцептивні та сугестивні вміння, вміння приймати правильні рішення.

А. С. Макаренко розглядав творчу роботу як близьку, середню й далеку перспективу. У цьому плані важливо було забезпечити організаційний рівень підготовки, пізнавальну діяльність, інтерес до історії рідного краю і батьківщини, якість інформації в пізнанні середовища, її достовірності, надійності, оглянути видання та публікації з відповідної теми.

А. С. Макаренко вірив у великі можливості вихованців, виходив із того, що необхідно орієнтуватися не на негативні, а на позитивні риси особистості. «Бачити хороше в людині завжди важко... Хороше в людині доводиться завжди проектувати. І педагог це зобов'язаний робити. Він зобов'язаний підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть і з певним ризиком помилитися» [3, с. 276], – писав педагог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барбаров П. Я. Я работал с А. С. Макаренко / П. Я. Барбаров // Педагогика. – 1993. – № 2. – С. 105.
2. Кравець В. Історія української школи і педагогіки : навчальний посібник / В. Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 302–322.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1984. – Т. 3. – С. 276.
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1983. – Т. 2. – С. 502.

К. В. Тимченко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Входження України до світового співтовариства передбачає структурне реформування національної освітньої системи, орієнтованої на забезпечення мобільності та конкурентоспроможності фахівців із вищою освітою в контексті реалізації ідей Болонського процесу. Сучасна система підготовки молодших спеціалістів аграрної галузі через коледжі є гнучкою щодо врахування сучасних умов праці. Разом із тим їм притаманні певні недоліки, які породжують необхідність розв'язання проблем щодо реформування змісту та структури професійної підготовки, використання кредитно-модульної системи, спрямованої на перепідготовку й підвищення кваліфікації фахівців. Проте, для здійснення даного процесу необхідно створити сприятливе середовище в навчальному закладі. На нашу думку, чітко визначені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови значно оптимізують реалізацію кредитно-модульної системи в аграрних коледжах і технікумах.

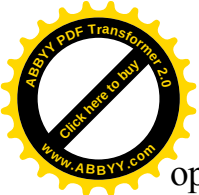

Поняття «організаційно-педагогічні умови реалізації кредитно-модульної системи» розглядаємо як сукупність обставин, що створюють сприятливу ситуацію для ефективного впровадження новітніх технологій навчання.

У процесі впровадження визначених умов вважаємо за необхідне дотримуватися компетентнісного підходу, який передбачає опанування майбутніми економістами комплексу основних професійних компетенцій і враховує такі особливості кредитно-модульної системи:

- адекватність змісту освіти потребам у розвитку всіх структурних компонентів особистості студента та потребам суспільства;
- адекватність змісту освітнього модуля компонентам змісту освіти в їх діалектичній єдності;
- адекватність принципів кредитно-модульної системи організації навчання його процесуальним компонентам;
- спрямованість методу цільових орієнтацій групи методів навчання на конкретні компоненти змісту освіти;
- відповідність форм організації навчання її цілям, змісту й методам.

Однією з важливих організаційно-педагогічних умов реалізації кредитно-модульного навчання є індивідуальний підхід до поетапного формування в майбутніх економістів готовності до навчання за кредитно-модульною системою залежно від можливостей і навчальних досягнень кожного. Варто підкреслити, що особи, які вступають до вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, повинні пройти так звану стадію «адаптації» після навчання в школі, оскільки організація та сама структура навчання в загальноосвітньому й вищому навчальних закладах (особливо якщо брати до уваги модульну систему) суттєво відрізняється. Доречним, на наш погляд, буде застосування особистісно орієнтованого навчання в даному контексті, оскільки це дасть змогу кожному студенту швидше відкрити й реалізувати власний потенціал в умовах вищої школи. Це зумовило необхідність розгляду наступної педагогічної умови. У цьому аспекті важливим чинником, на нашу думку, буде особистісно орієнтований і діяльнісний підхід до організації змісту навчання з урахуванням специфіки професійної діяльності економістів, органічне поєднання в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів традиційних та інноваційних форм організації навчального процесу. Йдеться про запровадження як традиційних, так і дистанційних форм організації навчального процесу. Важливими умовами також визначаємо: запровадження моделі, яка передбачає поетапну підготовку кожного студента за індивідуальною траєкторією його навчання; упровадження навчально-методичного комплексу дисциплін економічного циклу для організації навчання студентів, компонентами якого є особистісно

орієнтована, матеріально-технічна та інноваційна складові, а також системи модульно-рейтингового неперервного контролю й оцінювання результатів їх навчання із застосуванням інноваційних інтернет-технологій.

Отже, кредитно-модульна система – це сучасна модель організації навчального процесу, заснована на поєднанні модульних технологій навчання, залікових кредитів, залікових одиниць виміру засвоєння студентами навчального матеріалу. Визначені організаційно-педагогічні умови її реалізації в процесі підготовки майбутніх економістів сприятимуть більш ефективному впровадженню її в початковий процес вищого навчального закладу.

А. Ю. Ткач

ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ УЧНІВ

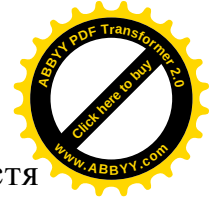
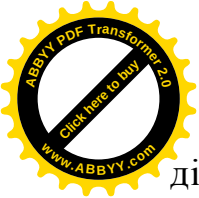
Педагогічна діяльність А. С. Макаренка ввібрала в себе кращі досягнення класичної та нової педагогіки. Його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти. Він вирішував складні педагогічні проблеми, які хвилюють нас і зараз. Тому ми впевнено говоримо «А. С. Макаренко – наш сучасник». Його розробки в педагогіці не втратили свого значення й сьогодні.

Перша стратегічна лінія його світогляду – віра в педагогіку, її випереджуючу функцію в розвитку дитини, підлітка, юнака. Він постійно підкреслював, що справжня педагогіка живиться самим життям. Говорячи про результати своєї роботи, він каже: «... не я це створюю і не купка педагогів, створює це «диво» вся атмосфера життя». Виховує кожен квадрат землі. Єдність виховання й життя червоною ниткою проходить через усю творчість педагога.

Для кожної епохи й для кожного покоління, вважав А. С. Макаренко, мета виховання повинна визначатися діалектично, тобто її потрібно знаходити у вимогах суспільства в даний час. А. С. Макаренко з граничною точністю визначив цілі виховання, виконав завдання формування людини-борця, патріота, трудівника, колективіста з високим почуттям соціальної відповідальності й дисципліни.

А. С. Макаренко обґрунтував взаємозв'язок виховання й вивчення особистості дитини, колективу й особистості; показав співвідношення педагогіки з іншими науками, розкрив шляхи узгодження шкільного, сімейного та позашкільного виховання.

Проблемі створення гармонії суспільного і особистого інтересу у вихованні Антон Семенович присвятив багато років педагогічної

діяльності і багато сторінок своїх творів. У цій гармонії він бачив щастя людини і суть виховання.

Видатний педагог протягом усього свого життя намагався знайти певні міри впливу на навчання, виховання й розвиток своїх вихованців. Відповідно до того, що кожен із них є індивідуальністю, критерії оцінювання його роботи повинні відповідати його віковим, психологічним, фізіологічним та іншим особливостям.

А. С. Макаренко у своїй роботі спирався на діагностування вихованця за певними критеріями. До них можна віднести вихованість, рівень інтелектуального розвитку, здатність до перевиховання, здібності, навички. Можливості майбутнього працевлаштування в певних галузях. Після даного аналізу, він продумував лінію поведінки з даним учнем, щоб працювати з ним як можна продуктивніше.

На даному етапі розвитку нашої освіти, відповідно до класно-урочної системи навчання та виховання дітей, діагностика навчальної роботи учнів проводиться вчителем за визначеними критеріями.

Традиційна система контролю недостатньо спонукає до систематичного навчання, загального розвитку особистості, активного творчого пошуку.

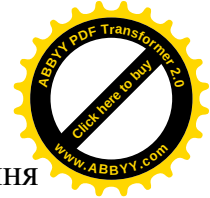
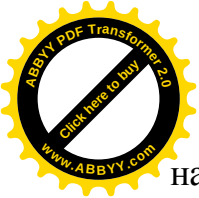
Діагностика є однією з найважливіших ланок будь-якої педагогічної технології, невід'ємною частиною дидактичного процесу, засобом для аналізу освітнього процесу й визначення його результатів із метою їхнього вдосконалення.

Педагогічна діагностика допомагає визначити відповідність отриманих результатів меті навчального процесу, його ефективності та вжитим корекційним заходам.

Поняття «педагогічна діагностика» було запропоновано К. Інгенкампом за аналогією з медичної та психологічної діагностики в 1968 р. у межах одного наукового проекту й використовувалося Інго Хартманн у 1969 р. в назві неопублікованої доповіді.

У діагностику вкладається більш широкий і більш глибокий зміст, ніж у традиційну перевірку знань, умінь учнів. Перевірка лише констатує результати, не пояснюючи їх походження. Діагностування розглядає результати у зв'язку з шляхами, способами їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку формування продуктів навчання.

Діагностування включає в себе контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку подій. Таким чином, педагогічна діагностика покликана, по-перше, оптимізувати процес індивідуального

навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити правильне визначення результатів навчання і, по-третє, керуючись виробленими критеріями, звести до мінімуму помилки при переведенні учнів з однієї навчальної групи в іншу.

Не зважаючи на видиму розробленість питань педагогічної діагностики в сучасних наукових джерелах, досі не спостерігається єдиної точки зору на саме визначення, структуру та функції діагностики, а також співвіднесення її з часто вживаними як синонімічно, так і в інших значеннях, поняттями контролю, перевірки, оцінювання.

Усі автори, які працювали над даною проблемою, вважають, що психолого-педагогічна діагностика досліджує навчальний процес, зокрема його передумови, умови та результати з метою оптимізації чи обґрунтування значення успішності, здійснення педагогічної діяльності вчителя для суспільства. Деякі автори підкреслюють, що для об'єктивної діагностики діяльності вчителя має значення не лише сам результат (рівень знань умінь і навичок учнів, рівень вихованості, інтелектуальний, емоційний і фізичний розвиток учнів), а й динаміка його зміни.

Можна визначити такі види діагностики за її місцем у психолого-педагогічному проектуванні розвитку особистості педагога: 1) первісна, 2) попередня, 3) періодична, 4) повторна, 5) підсумкова.

Первісну діагностику здійснюють під час вступу педагога на роботу до школи.

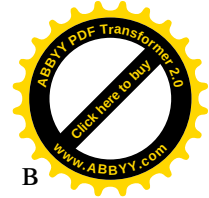
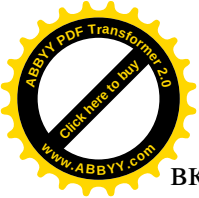
На стадії проведення попередньої діагностики збирають докладнішу інформацію про рівень розвитку професійно важливих рис особистості вчителя та результати його педагогічної діяльності.

Періодичну діагностику здійснюють через певний проміжок часу (найдоцільніше через рік) за певною програмою для всіх учителів і, якщо виникає така потреба, індивідуально.

Пролонговане діагностування динаміка розвитку особистості вчителя дає змогу стежити за процесом розвитку, мати завжди нову, актуальну інформацію.

Під час підсумкової діагностики зіставляють рівень реального стану розвитку вчителя чи педагогічного колективу з прогнозованим, прогнозують новий етап та стратегію подальшого розвитку окремих учителів чи педагогічного колективу школи.

Над визначенням поняття педагогічної діагностики працювали багато вчених. Узагальнивши всі їх визначення, можна стверджувати, що під педагогічною діагностикою ми будемо розуміти отримання й аналіз інформації про стан, розвиток та умови протікання навчального процесу, його результати, виявлення його досягнень і недоліків, факторів, що впливають на його ефективність і продуктивність. Ми також схильні до

включення контролю і оцінювання знань, умінь тих, хто навчається, в поняття педагогічної діагностики як необхідних її складових частин.

На нашу думку, педагогічні ідеї Антона Семеновича є актуальними і в наш час. Ми користуємося спадщиною цього видатного педагога. У його педагогічній системі ми можемо знайти реалізацію сучасних освітніх систем і підходів, що свідчить про життєвість і актуальність його стратегій та світогляду.

Я. В. Троценко

МІЖНАРОДНІ ВИМІРИ ТА КОНТЕКСТИ МАКАРЕНКОЗНАВСТВА

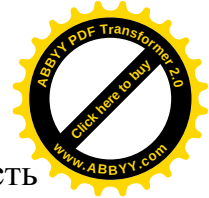
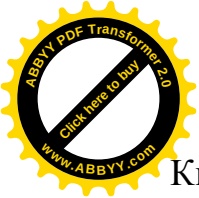
Сучасна освіта потребує звернення до тих особистостей педагогічної думки, які суттєво сприяли прогресу освітньої практики та розвитку освітнього процесу не лише в нашій країні, а й за її межами.

З огляду на зазначене, творча спадщина А. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття й нині залишається об'єктом наукового вивчення, а його ідеї дістають подальший розвиток у різних освітньо-виховних системах.

Інноваційний підхід А. Макаренка до розв'язання проблем соціалізації молоді, до окреслення ідеального образу людини майбутнього та практичних шляхів її формування протягом десятиліть залишається предметом інтересу міжнародної педагогічної спільноти, а його виховна спадщина стала не лише національним культурним надбанням, а й загальнолюдським. Про це свідчать численні праці зарубіжних дослідників, хоча діяльність А. Макаренка розглядається в них часто з діаметрально протилежних позицій. Свідченням постійного інтересу до цієї постаті є і поява спеціального наукового напрямку в світовій педагогіці – міжнародного макаренкознавства.

Зарубіжне макаренкознавство виникло в 50-х роках у Німеччині з власним центром-лабораторією «Макаренко-реферат», організованим при філософському факультеті Марбурзького університету в 1968 році.

Розробка гуманітарних, філософсько-соціологічних і етико-психологічних основ Макаренківської спадщини здійснено в роботах З. Вайтца (Франція), В. Зюнкеля (Німеччина), Ф. Патаки, А. Петрикаша, Е. Фаркаша (Угорщина). У 2007 році західні макаренкознавці створили союз ім. Лібора Пехи – одного з творців Міжнародної макаренківської асоціації, до якої увійшли вчені Е. Гюнтер, Г. Хілліг, Е. Манншатц та ін. У Москві активно працює Міжнародна асоціація А. С. Макаренка, яку очолює Т. Корабльова (Росія), секретар – А. Ткаченко (Україна). У Франції, США,

Китаї, В'єтнамі активно вивчається і досліджується творчість А. С. Макаренка його послідовниками.

Наразі можна виокремити з урахуванням характеру вивчення надбань вітчизняного педагога чотири дослідницьких методів, якими керувалися й керуються науковці, у світовому макаренкознавстві кілька складових (або напрямів):

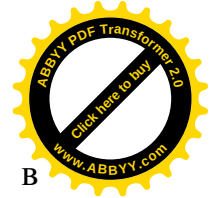
- макаренкознавство в країнах колишнього соціалістичного табору (кінець 40-х – початок 90-х років), яке значною мірою ідейно солідаризувалося з радянським, хоча мало й специфічні відмінності в тлумаченні положень спадщини діяча. До найвідоміших дослідників ідей і досвіду радянського педагога-новатора належать М. Библюк, О. Левін, (Польща), Е. Вайл, А. Данчулі (Румунія), Й. Гашковець, Т. Генек, А. Павлік, Л. Пєха, Ф. Козел, Я. Скалкова та ін. (Чехословаччина), Р. Ангелова, Ж. Атанасов, Г. Гочев, І. Ілієв, Н. Чакиров та ін. (Болгарія), Д. Лукач, Ф. Патакі, А. Петрикаш, П. Рокушфалві та ін. (Угорщина), Г. Бергер, Г. Вілмс, Г.-Е. Гюнтер та багато ін. (колишня НДР). Розвиток макаренкознавства в цих країнах висвітлювали на сторінках вітчизняних видань і радянські вчені (О. Боровикова, Л. Боярська, В. Кумарін, В. Малінін, В. Сміль, А. Фролов, Т. Яркіна та ін.), і представники означених соціалістичних країн (М. Библюк, Ф. Голешовський, В. Кінітц, О. Левін, О. Обрешкова, Л. Пєха, Г. Шкоро та ін.);
- західне макаренкознавство (кінець 40-х років – кінець ХХ ст.), яке декларувало об'єктивність наукових цілей вивчення ідей А. Макаренка, але частково діяло в руслі так званої советології. Західне макаренкознавство неоднорідне за масштабами освоєння спадщини педагога, за методами й підходами до її вивчення, тому доцільно виокремлювати такі його складники, як західнонімецьке, західноєвропейське (без Великої Британії), англомовне, далекосхідне (В'єтнам, Китай, Японія).

Отже, теоретична і практична спадщина Антона Семеновича Макаренка викликала увагу вітчизняних і зарубіжних науковців і зазнавала в різні часи і канонізації, і беззаперечного сприйняття, і активних намагань вилучити із загально-педагогічної свідомості.

А. В. Усенко

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. С. МАКАРЕНКА

Формування у вихованців естетики побуту й почуття прекрасного було предметом постійної уваги А. С. Макаренка. Це яскраво простежується в його художніх творах «Педагогічна поема», «Прапори на баштах», «Марш 30-го року».

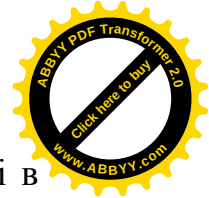
В. І. Плетніченко, обґрунтовуючи роль духового оркестру в педагогічній спадщині А. С. Макаренка, визначила, що вона складалася з чотирьох компонентів («виконавський колектив – оркестр», «соціально-культурне оточення», «керівник», «репертуар»), пов'язаних між собою. Дана модель наочно показує сукупність організаційних і педагогічних умов ефективної творчої та виховної діяльності «макаренківського» оркестру.

Антон Семенович Макаренко був активним пропагандистом мистецтва, талановитим організатором художнього виховання в дитячому колективі, володів здібностями й знаннями щодо різних видів мистецтва. Педагог добре знав і любив живопис, особливо твори І. Рєпіна, В. Серова, І. Левітана, високо цінував старовинну архітектуру, чудово малював. Як учасник і режисер самодіяльного театру, він оволодів технікою театрального мистецтва. А. С. Макаренко був майстром художнього слова. Здібності читця постійно використовував у педагогічній роботі, зокрема в умовах клубної діяльності своїх закладів. Наприклад, у методичному плані клубної роботи комуни ім. Ф. Е. Дзержинського А. С. Макаренко зазначав: «Вихователь, який є керівником (гуртка або групи), відповідає за досягнення мети». І далі: «Якщо ви вишиваєте килимок, то ліпше вишити хоч трошки краще, хоч би для цього вимагалось у двадцять п'ять разів більше праці. Те ж саме щодо вистави, концерту тощо. Краса – найпотужніший магніт і приваблює не тільки гарне обличчя або постать людини, але й гарний вчинок, гарна вистава, гарний концерт, вишивка...».

«Макаренко дуже любив музику, спів і був винятково чуйним до всього витонченого і прекрасного», – згадує В. Тарасов, викладач Полтавського учительського інституту. Антон Семенович особливо цінував оперу й привчав своїх вихованців до серйозної музики. Його учні часто відвідували оперний театр. Опері П. Чайковського, М. Мусоргського, Дж. Россіні, Дж. Верді були їм добре відомими.

Особливо велику увагу А. С. Макаренко приділяв хоровому співу. Він добре розумів, що спів викликає в дітей особливий настрій, допомагає організації колективу. Педагог виокремлював музично-хорове мистецтво як найбільш досяжне для будь-якого виховного закладу.

А. С. Макаренко увідомлював, що в успіхові хору не можна недооцінювати винятково важливої ролі керівника – центральної особи музично-педагогічного процесу. Любов до своєї справи, художнє відчуття, педагогічний такт і методична майстерність керівника надзвичайно важливі для підвищеної музичної культури учнів. А. С. Макаренко завжди це враховував і особливу увагу приділяв підбору людей, які б могли організувати роботу.

Багато вихованців А.С. Макаренка підтверджують, що народні пісні в низці з кращими творами класичного мистецтва займали в житті колонії й комуни почесне місце, оскільки талановитий педагог не міг не бачити їхнього виховного впливу. Українська народна пісня, танець, зокрема гопак, супроводжували життя вихованців.

А. С. Макаренко вважав обов'язковим мати свій оркестр у дитячому закладі. Його вихованці мріяли про особливий оркестр. Оркестр колонії ім. М. Горького був першим серед навчальних закладів України. Оркестр комуни ім. Ф. Е. Дзержинського – найкращим у Харкові. Духовий оркестр комунарів відрізнявся не тільки високою якістю виконавської майстерності, але й дисципліною, товариськими стосунками учасників.

Вихованці навчилися розуміти красу музики. Вона супроводжувала їх скрізь: на демонстраціях, у походах, на урочистих вечорах, у дні відпочинку.

Отже, турбота великого педагога про створення найкращих умов для розвитку музично-естетичного виховання проявлялися й у організації великої кількості гуртків художньої самодіяльності, що відповідало різним художнім інтересам і смакам молоді. А.С. Макаренко багато уваги приділяв підготовці та проведенню новорічних свят, організації костюмованих вечорів, які синтезували різні види мистецтва. У колоністів були популярні такі синтетичні спектаклі, як феєрія, складні ігри-інсценізації, концертні виступи тощо.

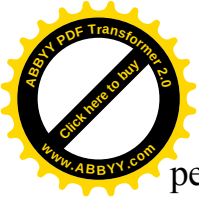
А. М. Чикотіло

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Сучасній школі, яка відчуває великі труднощі, пов'язані зі зміною існуючих принципів організації навчально-виховного процесу на гуманістичні, потрібні педагоги-професіонали, які вміють спрямовувати всі види діяльності дітей на всебічний розвиток їхньої особистості, формування творчого потенціалу в школяра. Проблема педагогічного таланту, педагогічної майстерності, педагогічної творчості актуальна не лише для практики організації виховного процесу, а також для теорії, де такі поняття, як педагогічна майстерність, педагогічна техніка ще не мають однозначного тлумачення, що також ускладнює набуття професіоналізму.

Педагогічна культура – це засвоєний рівень мистецтва педагога (педагогічної діяльності) відносно себе, інших, дітей, який проявляється повсякденно.

У спадщині А. Макаренка ми знаходимо таке визначення поняття «Майстерність це – високий рівень професіоналізму, що ґрунтується на

реалізації творчого потенціалу особистості вчителя»». Говорячи про професійний успіх, А.Макаренко наголошує не на ідеї талантів, їхнього відбору, а на навчанні майстерності. Звертаючись до цієї думки неодноразово, педагог, по суті, не розкриває її, не дає визначення майстерності.

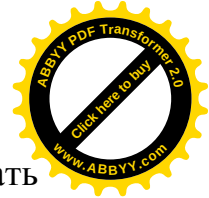
Таким чином, за А. Макаренком, майстерність – це знання й уміння. Які вміння? Виховувати. І в досвіді А. Макаренка ми бачимо, що це й уміння впливати, переконувати, організовувати й, навіть, карати (бо безкарність виховує хулігана – і це справедливо). Ми можемо довго перераховувати, які саме ці вміння, але тут слід зрозуміти головне: що робить вихователя майстром.

Якщо гуманістичну спрямованість як найголовнішу характеристику майстерності видатного педагога можна назвати серцевиною його позиції, центральною ланкою, то професійну компетентність – базовою в педагогічній діяльності вихователя.

Вияв професійних педагогічних здібностей, потребує від вихователя готовності діяти творчо, нестандартно, гнучко, враховуючи ситуацію й можливості виховання. На прикладі індивідуального підходу А. Макаренка до особистості ми можемо побачити, як творчо працює думка педагога, як відкидає вона догми. Лише щодо використання бесіди як засобу покарання педагог пропонує кілька варіантів, обґрунтовуючи доцільність кожного в певній ситуації: бесіда безпосередньо після вчинку, бесіда наодинці, відстрочена бесіда, бесіда за допомогою старших вихованців.

Розглядаючи сутність майстерності А. Макаренка – вихователя, ми підходимо до визначення важливого компонента, без якого позиція педагога не знайшла б свого ефективного втілення. Це педагогічна техніка, елемент, який він сам назвав і ввів у офіційну педагогіку. Ідеться про вміння вихователя використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Сам А. Макаренко визнавав, що спочатку він відчував повну технічну безпорадність.

Розвитку педагогічної майстерності А. Макаренко надавав величезного значення. Він був упевнений, що кожен зможе опанувати складну науку взаємодії педагога з вихованцями. І основні шляхи набуття професіоналізму він убачав у перебудові педагогічної освіти. Її вважав педагог, треба наблизити до потреб практики, до професійного виховання, а не лише навчання педагога. Колектив школи мусить допомагати молодому спеціалістові вдосконалювати свою майстерність і, головне, допомагати йому самовиховуватися, скеровувати його на розвиток професійно значущих якостей – гуманістичної спрямованості, професійної компетентності, педагогічних здібностей і техніки впливу.

Отже, таким чином для кожного педагога оптимістично звучать сьогодні слова Антона Семеновича: «Майстерність – це те, чого можна добитися, і як може бути відомий майстер – токар, чудовий майстер – лікар, так повинен і може бути чудовий майстер – педагог».

ЛІТЕРАТУРА

1. Зазюн І. А. Гуманістична сутність майстерності А. Макаренка–вихователя / І. А. Зазюн, І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 18–43.
2. Гурман В. Е. Изучение теории и практики А. С. Макаренко сегодня / В. Е. Гурман // Челябинск, 1990. – 234 с.
3. Развитие идей А. С. Макаренко в теории и методике воспитания / под ред. В. М. Коротова. – М., 1898. – 345 с.

Т. М. Шкриль

ЛОГІКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ: ВІД А. С. МАКАРЕНКА ДО СУЧАСНОСТІ

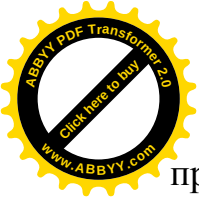
Ми пересвідчилися, що система освіти не може бути постійною й універсальною. Вона повинна весь час оновлюватися й модернізуватися. У наш час, коли проблема інноваційного розвитку освіти стала надзвичайно актуальною, перебудова школи й педагогічного мислення пов'язана також із необхідністю з наукових позицій підійти до спадщини видатних педагогів минулого. Зараз збільшився інтерес до спадщини А. С. Макаренка, одним із цікавих моментів біографії якого зокрема, є формування його педагогічного світогляду.

Вартими уваги є ті положення педагогічної логіки, які сформулював А. С. Макаренко, а саме:

- жодна дія педагога не повинна стояти осторонь від поставлених цілей;
- ніякий педагогічний засіб за своїм впливом не може бути оголошений постійним – завжди корисним або шкідливим;
- окремий засіб може бути і позитивним, і негативним, вирішальною є вся система засобів;
- ніяка система виховних засобів не може бути встановлена раз і назавжди, вона змінюється відповідно до розвитку дитини й суспільства;
- будь-який засіб повинен бути педагогічно доцільним, що перевіряється дослідним шляхом [2]

Перераховані ідеї не змінили своєї актуальності в наш час і комплексне дотримання їх було й залишається запорукою успішної діяльності педагога.

А. С. Макаренко дав також характеристику найбільш поширених помилок педагогічної логіки. Перш за все, це *дедуктивне передбачення* (коли робиться припущення про корисність того чи іншого засобу, методу, не перевіреного наукою та практикою, і на цій підставі будується виховний

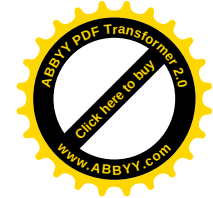
процес); *етичний фетишизм* (наприклад, у перших документах єдиної трудової школи заборонялися будь-які покарання). А. С. Макаренко стверджував, що «покарання виховує раба, а безкарність виховує хулігана». Тож, і у своєму досвіді, й у теорії обґрунтовував розумну систему заохочень і покарань; виступав проти *одиничних, універсальних засобів* (коли який-небудь із них оголошується «панацеєю від усіх бід» і на ньому будується весь процес виховання) [2].

У сьогоденній практиці виховання побутує чимало педагогічних забобонів, наприклад: «вільне виховання – це і є гуманістична педагогіка», «школа повинна бути вільна від виховного тиску, її завдання – дати сучасну освіту на рівні світових стандартів», «виховні завдання вирішуються через запровадження спеціальних гуманітарних предметів», «введення інноваційних педагогічних технологій – вирішення всіх бід сучасної практики виховання». Можна було б називати безкінечно подібні ідеї, але саме вони ускладнюють побудову істинної логіки цілеспрямованого виховного процесу [1, 76].

Досвід творчого використання ідей А. С. Макаренка сприяє моральній і психологічній перебудові свідомості майбутнього вчителя, виробленню нового педагогічного мислення, відмови від стереотипів у навчально-виховній роботі. Без сумніву, педагогічна логіка видатного педагога допоможе подолати авторитаризм, догматизм, що гальмують розвиток сучасної школи. Він геніально передбачив передові педагогічні тенденції свого часу й перспективи розвитку виховання майбутніх поколінь. А. С. Макаренко – класик світової педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенчук С. Г. Педагогічна технологія А. С. Макаренка і сучасність / С. Г. Карпенчук. – Рівне, 2001. – 351 с.
2. Колос Ю. Філософські аспекти педагогіки А. С. Макаренка в контексті управління дитячим колективом [Електронний ресурс] / Ю. Колос. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2012_10/Kolos.pdf.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА

Ю. С. Геращенко

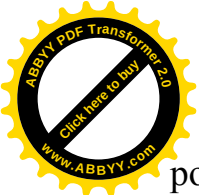
ТВОРЧА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Сучасна школа – життєвий простір дитини, в якому формується її особистість із власним світоглядом, потребами, інтересами та переживаннями. Останнім часом простежується тенденція погіршення здоров'я підростаючого покоління, яка зумовлює необхідність вивчення та впровадження в навчально-виховний процес доцільних ідей відомих педагогів.

Головна роль майбутнього вчителя полягає в оздоровленні школярів, які більшу частину часу проводять протягом навчання в школі. Школа повинна підготувати учня не тільки до праці, до сімейного життя, але й до суспільної діяльності щодо майбутнього своєї держави. Виховання учнівської молоді на ідеях розуміння нової громадської та наукової думки є важливою складовою позакласного виховання в загальноосвітній школі. Формування в учнів навичок самостійної діяльності, розвиток творчого потенціалу та здатності використовувати знання на практиці є важливим завданням сучасної української національної школи. У розвитку цих якостей особистості молодшого школяра велике значення має позакласна робота. Це зумовило потребу звернутися до педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка.

Педагог розробив і впровадив цілісну систему фізичного виховання, збереження та зміцнення здоров'я учнів, яка включала такі складові: створення необхідних санітарно-гігієнічних умов у школі. У школі має призначатися санкомісія, до складу якої входить лікар, котрий повідомляє вимоги санітарії та гігієни. На основі цього підтримувався санітарно-гігієнічний стан усього навчального закладу, зокрема приміщень і навколишньої території. Щодня чергував член санкомісії, який контролював умивання, прибирання, перевіряв стан костюмів, перед сніданком, обідом та вечерею слідкував за чистотою рук, перед початком занять – чистоту та провітрювання класних кімнат, режим харчування, раціональне співвідношення між розумовою й фізичною працею, самообслуговування, організація активного дозвілля, фізичне виховання, загартування природними факторами.

Процес навчання та виховання відбувається в позакласній діяльності школи. Під час організації та проведенні різноманітних форм позакласної

роботи, вчитель має згуртувати учнівський колектив, змотивувати їх на активний пошук, залучити до обговорень актуальних проблем, які виникають у колективі, а також за його межами.

Основоположним принципом педагогічної системи А. С. Макаренка є принцип виховання в колективі. Колектив, на його думку, універсальний метод виховання, який є загальним і єдиним, але в той же час дає можливість окремій особистості розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність.

Педагог писав: «Життя і праця в колективі є школою становлення буквально всіх рис особистості. Від того, які ідеї лежать у основі трудових, духовних, морально-етичних взаємин між членами колективу як людської спільки, залежить становлення понять і уявлень особистості про добро й зло, про обов'язок і справедливість, честь і гідність». Колектив, який виникає на основі спільної діяльності та спільних ідей, чіткої демократизації життя дітей.

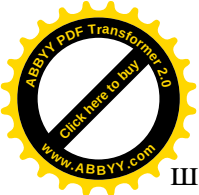
Не втратила актуальності й нині ідея перспективних ліній як методу розвитку колективу та особистості. «Виховувати людину, – писав А. С. Макаренко, – значить виховувати перспективні шляхи досягнення завтрашньої радості».

Формуючи колектив, виховуючи особистість у колективі необхідно, щоб перспектива особистості збігалася з перспективою колективу. За визначенням А. С. Макаренка, перспектива є близька, середня та далека. Майстерність вчителя у формуванні колективу має відображатися під час організації позакласної роботи в системі перспективних ліній з урахуванням можливостей учнівського колективу.

У процесі позакласних занять учні озброюються новими знаннями, проявляють ініціативу виконання різних пошукових і дослідницьких робіт, які висувають певні труднощі під час вирішення проблемних питань. А. С. Макаренко стверджував, що виховання школяра відбувається не тільки на уроці, а й у позакласний час в атмосфері вільного спілкування, праці та відпочинку.

Виховуючи у школярів високий рівень культури здоров'я, важливо звертати увагу на організацію позакласної роботи з метою повторення, поглиблення, розширення та закріплення знань про здоров'я людини, формування потреби в дотриманні здорового способу життя. Для ефективного проведення форм цієї роботи потрібен постійний творчий пошук учителя, від якого залежить зацікавленість учнів щодо збереження та зміцнення здоров'я.

А. С. Макаренко приділяв особливу увагу вдосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. Завжди попереджав своїх вихованців: «Щоб я не чув таких розмов: навіщо мені школа, я й так учений». Тому у процесі роботи з учнями молодшого

шкільного віку слід підбирати цікаві методи, прийоми, засоби та форми організації їх навчання й виховання.

І. В. Зюзько

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Звернувшись до педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка, ми вважаємо доцільним осучаснити його провідні ідеї щодо індивідуального підходу у вихованні. Його педагогічна система була особистісно орієнтована, націлена на реалізацію гуманно-особистісного підходу до виховання в умовах далеких від оптимальних.

А. С. Макаренко вважав, що особливість особистісно орієнтованого підходу до виховання полягає в тому, що найкраще такий підхід здійснюється через колектив.

Ефективність особистісно орієнтованого навчання значною мірою залежить від підготовки майбутніх педагогів до його здійснення. Підготовка має, насамперед, сприяти збагаченню студентської молоді інноваційними знахідками, підтримувати в них прагнення до новизни, творчості, пошуку інноваційних форм, методів і видів творчої діяльності.

Ретроспективний аналіз праць з педагогіки та психології засвідчує, що проблема підготовки майбутніх учителів завжди знаходилася в центрі уваги науковців і практиків. Ця проблема є складною та багатоаспектною, вона має свою історію, що нараховує понад сто років.

Питання інноваційних перетворень у навчанні, його гуманізації та демократизації, ролі особистості в освітньому процесі досліджувалися науковцями: К. Абульхановою-Славською, Ш. Амонашвілі, В. Безпалько, І. Зязюном, К. Роджерсом, А. Макаренком, В. Сухомлинським та ін.

Сьогодні над проблемами особистісно орієнтованого навчання та виховання працюють Г. Балл, І. Бехом, О. Бондаревська, С. Кульневич, О. Пехота, С. Подмазін, В. Рибалка, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.

У сутність поняття «особистісно орієнтоване навчання» науковці вкладають різний зміст. Одні бачать у ньому реалізацію індивідуального підходу в навчанні через організацію та пред'явлення навчального матеріалу різного рівня труднощів (звідси розподіл учнів на сильних, середніх і слабких). Інші пов'язують його з інноваційними процесами в освіті, що активізувалися за останні роки у зв'язку з відкриттям гімназій, ліцеїв, коледжів, де використовуються різні форми диференційованого навчання.

Таким чином, можна стверджувати, що проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до особистісно орієнтованого навчання, на часі: та є надзвичайно актуальною.

Наразі в освіті широко використовується особистісно орієнтована технологія.

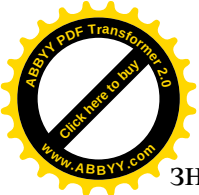
За визначенням І. Якиманської, особистісно орієнтована технологія – це освітня технологія, головною метою якої є взаємний і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності в спілкуванні, партнерстві та спільній діяльності. Основне завдання вчителя полягає в наданні допомоги учневі у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу, своєї професійної діяльності. Основними вимогами до розробки дидактичного забезпечення особистісно орієнтованого процесу, якими користується вчитель є:

- навчальний матеріал повинен виявляти зміст досвіду учня, врахування його попереднього навчання;
- виклад знань у підручнику мусить бути спрямований на перетворення особистого досвіду кожного учня;
- узгодження досвіду учня з науковим змістом, що задається;
- стимулювання самоцінної освітньої діяльності – можливість саморозвитку, самоосвіти, самовираження в процесі оволодіння знаннями;
- можливість вибору учнем з навчального матеріалу певного завдання;
- стимулювання учнів до самостійного вибору способів опрацювання навчального матеріалу;
- забезпечення контролю й оцінки.

Зважаючи на зазначений підхід, вважаємо головними характеристиками готовності майбутнього вчителя до особистісно орієнтованого педагогічного виховання є:

- усвідомлення актуальності й значимості ідей і цінностей особистісно орієнтованого виховання;
- обґрунтування своїх дій, самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;
- постійний пошук альтернатив існуючій практиці виховання;
- спільне з учнями осмислення елементів виховання;
- рефлексія власної та професійної поведінки;
- відповідальність за прийняті рішення;
- орієнтація на діалог і комунікацію в процесі педагогічного спілкування тощо.

Слід розуміти, що особистісно орієнтоване виховання має свої властивості, які ґрунтуються на врахуванні мотивів, визначенні мети й завдань,

знання студентами способів поставленої мети, оволодіння стандартом освіти та ін. Тому готовність майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого виховання в професійній діяльності розглядається нами як складноструктуроване багатоступеневе утворення, що забезпечує внутрішні умови для успішного формування професійної грамотності студентів педагогічного вузу щодо реалізації особистісно орієнтованого виховання.

Очевидно, що педагогічні позиції, на які спирається сучасна педагогічна парадигма особистісно орієнтованого виховання й педагогічна система А. С. Макаренка, збігаються, а саме:

- визнання самоцінності й неповторності особистості;
- створення умов для найбільш повної реалізації природних сил особистості в педагогічному процесі;
- суб'єкт-суб'єктна позиція у взаємовідносинах вихователя й вихованця, коли дитина виступає як суб'єкт пізнання та спілкування.

Особливістю педагогічної системи А. Макаренка є те, що вона будується на діалектичній єдності особистісного і колективного в реалізації особистісно орієнтованого підходу до вихованців.

Таким чином, суть особистісно орієнтованого підходу в освіті полягає у формуванні суб'єкт-суб'єктних стосунків у педагогічному процесі на основі використання суб'єктного досвіду кожного учня й поваги до його особистості; підтримуванні та розвитку природних якостей учня, його здоров'я, індивідуальних здібностей, допомоги в становленні його суб'єктивності, соціальності, творчої самореалізації особистості.

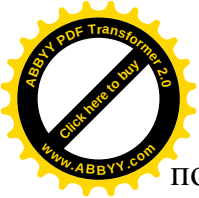
Г. В. Ковальова

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства освіта загалом має забезпечувати підготовку всебічно розвиненої людини, яка вміє реалізувати свої знання на практиці, формує власні цінності в процесі усвідомлення своїх інтересів і переваг, розвиває особисті риси громадянина, які включають у себе національну самосвідомість, розвинені духовність, моральну, художньо-естетичну правову, трудову, розумову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Виховна діяльність школи має бути зорієнтована на забезпечення школяра всіма необхідними знаннями, уміннями, навичками соціального досвіду та поведінки, притаманних молодій людині сучасного суспільства.

Уявлення про виховання змінювалися разом із зміною епох, століть і часів. Потреба у формуванні гармонійної розвиненої особистості відповідала

потребам тогочасного суспільства. У систему виховання зробили внесок вітчизняні науковці та практики, а саме: М. Смотрицький, К. Ушинський, Б. Грінченко, В. Сухомлинський, А. Макаренко. Вони вважали, що потреба у вихованні не менша, ніж у навчанні й повинні бути гармонійно поєднанні, щоб дитина могла розвиватися духовно, фізично, морально, психологічно, й увесь процес має відповідати сучасним потребам суспільства.

Певних форм організація навчання та виховання набуває за часів Стародавньої Греції та Риму. Юнаків готували до суспільного життя в «гімназіях» та «академіях». Єдиним фактом, що відомий достовірно, є те, що у Спарті дітей віком 6-ти років забирали від батьків і навчали їх військовій справі, готуючи до воєн та виховуючи з них справжніх чоловіків.

У часи Київської Русі з'являються перші школи для дітей, які були направлені на здобуття освіти, виховання та формування умінь і навичок для життя в суспільстві. Освіту здобували хлопці віком від 12 років, а попередня підготовка проводилася в родині. Дівчата здобували досвід дорослого життя, спілкуючись з «мамками», няньками. Початкова освіта відбувалася на рівні родинного навчання.

У середині XVII століття на Україні були організовані перші заклади для дітей віком 8–9 років. Основоположником молодшої школи був М. Смотрицький. Він набирав обдарованих хлопців до навчальних класів, що розміщувалися в його маєтку. Основна мета освіти полягала у вихованні національної свідомості, гідності, передача багатств моральної та культурної традиційності, зв'язок із народом, рідною землею.

Великий внесок у розвиток освіти зробив педагог К. Ушинський. Основою його педагогічної системи є принцип народності, який ґрунтується на думці, що народ має право й повинен мати школу рідною мовою, побудовану на власних національних засадах.

Б. Грінченко вважав, що нова школа покликана надати освіті розвиваючий, виховуючий характер. Головною метою школи є не навчання, а виховання розуму дитини, розвивання, зміцнення його. Школяр має бути підготовлений до подальшого життя. Б. Грінченко наполягав на тому, що всі знання, які учень набуває в школі, повинні бути тільки засобами для розвитку розумової сили, й усі предмети її навчального курсу повинні суворо відповідати цій меті.

Неоцінним внеском у розв'язання проблеми виховання стали роботи С. Русової. На її думку, головним завданням виховання є розвиток самостійності дитини. Треба не вчити, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в ній її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття.

Виховання дітей 6–10 років В. Сухомлинський називав «школою сердечності». Він радив педагогам і батькам учити дітей добру, любові, милосердю. Для цього необхідно, щоб вони постійно бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує.

На думку А. Макаренка, педагогіка є найбільш діалектичною, рухливою, дуже складною й різноманітною наукою. Основною характеристикою педагогіки є розрізнення методики навчання й виховання, єдність вивчення дитини та її виховання, єдність виховання дітей і організація їхнього життя, поєднання вивчення основ наук із продуктивною працею учнів, науково організована система всіх впливів, посилення уваги до дитячого колективу. На його думку, у виховному процесі має бути загальна програма виховання й індивідуальна, залежно від особистості конкретного учня. А. Макаренко зауважував, що мета індивідуального виховання полягає у визначенні перспектив розвитку здібностей людини, формуванні її характеру.

Виховання – це один із компонентів системи освіти, що систематично та послідовно виховує й готує до життя підростаюче покоління згідно вимог учасного суспільства. Воно є невід’ємною, змінною частиною всього процесу підготовки дитини до вступу в доросле життя із певним комплектом знань, умінь і навичок.

Отже, питання виховання молодшого покоління не закінчується лише декількома дослідженнями, аналізом педагогічної літератури та діяльністю теоретиків і практиків, не обмежується державними програмами й принципами, воно передбачає також здійснення та впровадження кроків, спрямованих на нові інтерактивні форми й методи організації виховної роботи в школах, за її межами, в родинному колі. Головною метою виховання від античності до сучасних днів є формування гармонійної особистості.

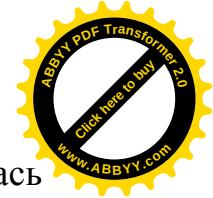
А. П. Кошикіна

С. О. Коростіль

ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА ПРО РОЛЬ СІМ’Ї У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасній Україні підвищення відповідальності індивіда розглядається як найважливіший принцип руху до нового суспільства в поєднанні з тенденцією глобалізації, зростанням значущості соціальних цінностей, підносячи цю особистісну характеристику на якісно новий щабель.

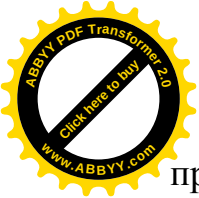
Відповідальність – це поняття, в якому відбивається об’єктивний, історико-конкретний характер взаємин між особистістю, групою та суспільством у контексті свідомого здійснення намічених обопільних вимог [5, с. 28].

Проблема відповідальності – багатоаспектна, вона досліджувалась ученими-філософами, педагогами, психологами. Як соціальну якість, відповідальність особистості розкриває А. С. Макаренко, як таку, що формується шляхом включення особистості до системи відповідальних залежностей, як здатність особистості формулювати обов'язки, виконувати їх, здійснювати самооцінку й контроль шляхом включення в суспільно-корисну, пізнавальну та трудову діяльність, через які набувається морально-трудова досвід, утверджуються переконання, соціалізуються вчинки, розвивається сприйнятливість слова й прикладу [1; 3].

Пріоритетним виховним інститутом, який справляє дієвий вплив на формування та розвиток особистості учня, є сім'я, її відповідальність перед дитиною. У роботі «Методи виховання» А. С. Макаренко виходив з такого положення: «Відповідальність перед дітьми – це відповідальність перед історією; сьогоднішні діти – це завтрашня історія, завтрашнє майбутнє людства, нашої великої справи». Батьки повинні виховувати відповідальність із раннього дитинства. Необхідно звертати увагу на те, як дитина виконує доручену їй справу (чи вчасно і чи до кінця), привчати аналізувати свою поведінку. У молодшого школяра відповідальність повинна стати стійкою рисою, що характеризує рівень його моральної вихованості. Відповідальність тісно пов'язана з такими вольовими якостями особистості, як дисциплінованість, наполегливість, організованість, вимогливість до себе та інших. Виховуючи в дітей відповідальність, батьки повинні особливу увагу звертати на формування їх інтересу до навчання, дорученої справи. З цією метою слід займатися разом із ними різноманітною роботою, організовувати спільні ігри, читання цікавих матеріалів. Діти повинні повірити у власні сили, в можливість виконання дорученої справи. Успішному вихованню відповідальності сприяє моральна атмосфера сімейного життя, надання дітям вчасної допомоги, зацікавленість у їх справах у школі й удома, авторитет і особистий приклад батьків [2, с. 38–39].

Першочерговим А. С. Макаренко вважав заохочення дитини з малечку до відповідальності, яка на перших етапах формується через працю. Трудова участь дітей у сім'ї повинна розпочинатися в доступній дітям формі – у грі. З віком трудові доручення слід ускладнювати й відокремлювати від гри. Праця не повинна перетворюватися на гру. Він радив батькам долучати дітей до постійних господарських справ, не робити за них те, що вони спроможні зробити самі. Педагог наполягав на необхідності дотримуватися такого порядку, за яким усі повсякденні турботи, пов'язані із забезпеченням сімейного побуту, були б розумно розподілені між усіма членами сім'ї у формі постійних доручень. Є безліч нескладних справ, що під силу молодшим школярам: догляд за квітами, тваринами, прибирання

приміщення, допомога в приготуванні їжі, купівля продуктів тощо. Дорученнями успішно виховується почуття відповідальності, коли дитина знає, що за неї цю роботу ніхто не виконає. Спочатку під час виконання доручень виникають труднощі, адже молодші школярі емоційні, їхні інтереси нестійкі. Трудову активність дитини стимулює зацікавлене ставлення дорослих до того, чим вона займається [3].

Справжня сутність у формуванні відповідальності – не в розмовах з дитиною, не в прямій, а в опосередкованій дії на дитину – в організації сім'ї, життя дитини. А. С. Макаренко вважав, що керувати дитиною, спрямовувати її, а не оберігати від життя, – це найвідповідальніше завдання батьків. Він був переконаний, що підхід до вихованця має бути з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть із деяким ризиком [4, с.102].

Таким чином, погляди А. С. Макаренка на роль сім'ї у формуванні відповідальності дитини трансформувалися в процесі його педагогічної діяльності. Особливо цінним є те, що концепції макаренської педагогіки співзвучні з ідеями сучасного виховання та нерідко перегукуються з положеннями нормативних актів про освіту в незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

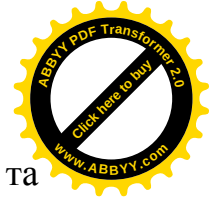
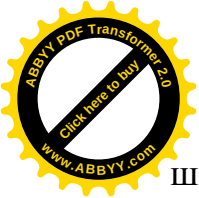
1. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 8. – 336 с.
2. Макаренко А. С. Цель воспитания : учеб. пособ. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1984. – 200 с.
3. Макаренко А. С. О воспитании в семье : избр. пед. произведения / А. С. Макаренко. – М. : Учпедгиз, 1955. – 320 с.
4. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1980. – 327 с.
5. Спиркин А. Г. Философия: [учеб. для студ. вузов] / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарики, 1998. – 816 с.

А. П. Колишкіна

В. О. Приходько

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ

Важливе місце в системі виховання займає ціннісне ставлення до рідного краю, яке забезпечує формування в учнів ставлення до навколишнього світу, до людей, до самих себе, до діяльності людей і власного духовно-емоційного життя. Разом зі школою у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю несе відповідальність сім'я, яка володіє величезними виховними можливостями, але не реалізує їх достатньою мірою. Сім'я на даному етапі не стала реальним суб'єктом виховання громадянськості особистості, що є особливо актуальним у розвитку дитини молодшого

шкільного віку. Це викликає необхідність вивчення й розробки шляхів та умов підвищення ефективності ролі сім'ї у формуванні ціннісного ставлення.

Корені розвитку особистості дитини лежать у сімейному вихованні. Сім'я є «найважливішим чинником у виробленні світогляду й формування життєвих планів» [3].

Сім'я, її роль, структура, функції, вимоги до неї були предметом спеціальних досліджень одного з фундаторів світової педагогіки – А. С. Макаренка. Педагог був переконаний у тому, що родина відіграє надзвичайно важливу роль у становленні особистості громадянина: «Сім'я – найважливіша сфера, де людина проходить свій перший громадський шлях» [2].

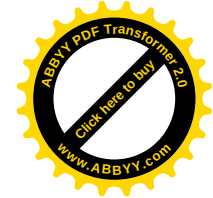
А. С. Макаренко велику роль відводив зовнішнім формам організації впливу: колективу, методиці паралельної дії, педагогічній техніці, вирішенню конфліктних ситуацій. Так, особливу увагу зосереджував на організації сім'ї як колективу. «Справжня суть виховної роботи, – писав він, ...полягає зовсім не у ваших розмовах із дитиною, не в безпосередньому вашому впливі на дитину, а в організації вашої сім'ї, вашого особистого й громадського життя й у організації життя дитини» [1].

Не менш популярний, ніж наведений вище вислів Антона Семеновича про те, що дитину «виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки й педагоги. З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у незліченні стосунки, які неминуче розвиваються, переплітаються з іншими стосунками... За виховання дитини відповідає сім'я... Але педагогіка сімейного колективу не може ліпити дитину з нічого. Матеріалом для майбутньої дитини не може бути обмежений набір сімейних вражень або педагогічних повчань батьків. Матеріалом буде життя в усіх його різноманітних виявах» [3].

В успіху сімейного виховання вирішальним є активне, постійне, цілком свідоме виконання батьками їх громадянського обов'язку перед суспільством. Там, де цей обов'язок реально переживається батьками, де він становить основу щоденного їх самопочуття, там він неминує спрямовує й виховну роботу сім'ї, і там неможливі ніякі провали та ніякі катастрофи.

А. С. Макаренко вважає, що процес залучення молоді до цінностей освіти надзвичайно складний і багатогранний. Тому освітянам радить урахувати такі особливості даного процесу:

- опанування нових цінностей треба здійснювати послідовно;
- у процесі поступового вдосконалення ціннісної свідомості особистості необхідно передбачити регулярну переоцінку вже засвоєних цінностей;
- у навчально-виховному процесі цінності треба реалізовувати через підпорядкування «вимозі, що впливає із самої цінності, підпорядкування

їй свого життя» [2, с. 24].

Ціннісне ставлення – це активна сторона відтворення ціннісних характеристик тієї діяльності, в якій воно було сформовано і виступає надбанням обистості. Особистість водночас виступає суб'єктом різних сфер діяльності.

Різноманітність суспільних умов розвитку особистості визначає складну будову системи ціннісних ставлень. Людина – це громадянин своєї держави, носій певної професійної, сімейної та інших ролей. Усі вони відображені в системі ціннісних ставлень по-різному і в різній мірі визначають поведінку людини.

Відчутним у формуванні ціннісного ставлення є виховний вплив домашнього середовища, тобто сімейного оточення, а також оточення дитини поза школою (двору, вулиці), сусідів. Підтримуючи з ними добрі стосунки, батьки вводять дітей у громадське життя, навчаючи їх жити з людьми і для людей [4].

А. С. Макаренко вважав, що справжніх громадян можуть виховати лише щасливі батьки. Якщо до шести років дитина виховувалася правильно й у неї виховані певні звички активності й гальмування, то на таку дитину ніхто не вплине погано. Дуже шкідливо впливають на дітей сварки й роздратованість у сім'ї – ознака розпущеності, відсутності дисципліни, недоліків у світогляді. Повинна бути не лише чітка мета виховання, а й продумана деталізована програма виховання.

Проведений аналіз педагогічних ідей А. С. Макаренка надав можливості зробити такі **висновки**:

- сім'я має значні можливості для формування ціннісного ставлення у своїх дітей;
- найбільш повно й правильно здійснюється формування ціннісного ставлення в сім'ях, де батьки є щасливими;
- сім'я має на дітей як позитивний, так і негативний вплив;
- грамотні, володіючи почуттям громадянської відповідальності за стан природи батьки в змозі самостійно надати допомогу та підтримку школі у формуванні ціннісного ставлення учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова О. С. Методика воспитательной работы в начальных классах / О. С. Богданова, В. И. Петрова. – М. : Просвещение, 1989. – 208 с.
2. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. : Издательство «Педагогика», 1972. – 336 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983–1986. – Т. 4. – 380 с.
4. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу / А. С. Макаренко. Твори в семи томах. – Т. 5. – К., 1984. – 275 с.
5. Макаренко А. С. Педагогічна поема // А. С. Макаренко. – Я., 2010. – 308 с.

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Система трудового виховання знайшла своє відображення в працях видатного педагога-практика А. С. Макаренка (1888-1939), який на практиці довів, що саме трудове виховання лежить у основі формування особистості, самостійної, творчої, що саме праця є джерелом духовного й морального збагачення людини. І творча праця можлива тільки тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість. Основи такого ставлення закладають у початковій школі.

А. С. Макаренко довів на практиці виховні можливості правильної організації дитячої праці. Успішно здійснюючи принцип поєднання навчання з виробничою працею, видатний педагог утілював у життя цілу систему педагогічних вимог, які визначають організацію й методiku праці школярів.

А. С. Макаренко стверджував, що тільки правильна, постійна, взаємна трудова залежність людей може створити їхні правильні відносини: «Це правильне ставлення полягає не тільки в тому, що кожна людина віддає свої сили суспільству, але й у тому, що вона й від інших вимагає того ж. Тільки участь у колективній праці дозволяє людині сформувати правильне, моральне ставлення до інших людей – повагу до працюючих, обурення й осуд до ледаря, до людини, яка ухиляється від праці».

Практика трудового виховання, переконує А. С. Макаренко, полягає в тому, що «праця «узагалі» не є виховним засобом. Виховним засобом може бути така праця, що організована певним чином, з визначеною метою».

Кожна праця, вказував А. С. Макаренко, повинна бути творчою, тому що вона повністю йде на створення суспільного багатства й культури країни. Відповідно особливим завданням вихователя є навчити дітей творчій праці. Учений зауважує, що «творча праця можлива тільки тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість, розуміє користь і необхідність праці, коли праця стає основною формою прояву особистості й таланту». При цьому, на думку А. С. Макаренка, «праця молоді повинна бути не тільки колективною, творчою, освітленою глибоким знанням, а й пов'язаною з їх моральним і національним вихованням, повинна бути поєднана із сучасною технікою».

А. С. Макаренко довів велике значення продуктивної праці у вихованні. «Виявилось, що процес навчання в школі й виробництво продукції, – говорив вчений, – міцно визначають особистість, оскільки вони знищують ту грань, що лежить між фізичною й розумовою працею...».

А. С. Макаренко переконався, що праця дійсно захоплює дітей. Учений наполягав на тому, щоб умови дійсного трудового виховання були створені в школі. «Я є прихильником виробничих процесів у школі, – твердо говорив він, – навіть найпростіших, найдешевших, нудних. Тому що тільки у виробничому процесі виростає дійсний характер людини, члена виробничого колективу...».

У випадку, коли праця доручена кому-небудь персонально, А. С. Макаренко не рекомендував застосовувати яких-небудь заохочень. Визнання роботи вихованця гарною повинне бути кращою нагородою за його працю. У таких випадках корисно схвалити спритність, винахідливість вихованця, способи його роботи. «Але навіть таким словесним схваленням ніколи не потрібно зловживати». Тим більше неприпустимо карати за погану роботу, соромити вихованця й дорікати. Потрібно просто та спокійно сказати, що робота зроблена незадовільно, що вона повинна бути перероблена або виправлена.

На думку А. С. Макаренка, у трудовому вихованні дуже важливо ставити трудові задачі так, щоб вихованцеві була надана воля у виборі засобів їх виконання. Крім того, ці задачі повинні бути тісно пов'язані з перспективами колективу. Наявність колективної перспективи в трудовому вихованні підвищує інтерес вихованців до роботи, і навіть нецікава робота стає для них привабливою.

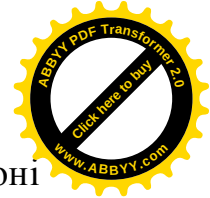
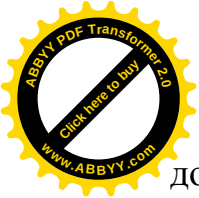
А. С. Макаренко виражав тверду впевненість, що наша школа в майбутньому почне застосовувати продуктивну працю. Погляди А. С. Макаренка на трудове виховання є актуальними і в наш час, що дозволяє їх широко застосовувати у виховній діяльності з учнями початкової школи.

Я. О. Остріщенко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Дитинство – найважливіший самобутній і неповторний період у становленні особистості. Від ставлення до дітей, розуміння їх проблем, інтересів і потреб, стану охорони дитинства залежить доля кожної людини й розвиток суспільства в цілому. Тому серед найактуальніших проблем сьогодення є критичний рівень здоров'я й фізичного розвитку дітей.

Одним із пріоритетних напрямів виховання дітей і молоді Національною доктриною розвитку освіти визначено формування позитивної мотивації до здорового способу життя, культуру здоров'я. Основні підходи

до збереження й зміцнення здоров'я дітей і молоді визначено в Законі України «Про охорону дитинства», Державних національних програмах «Діти України» й «Освіта» (Україна ХХІ століття) та інші.

Проблема зміцнення здоров'я та фізичного розвитку дітей дошкільного віку знаходила своє відображення в працях Е. С. Вільчковського, Н. І. Бочарової, О. Л. Богініч, Н. Ф. Денисенко, М. Ю. Кістяківської, С. Я. Лайзане та ін., які спрямовані на розвиток особистості дитини, а відтак і на формування її здоров'я.

Актуальність пошуку ефективних шляхів формування здорового способу життя старших дошкільників визначається потребами дошкільної практики, оскільки новий дошкільний навчальний заклад України ХХІ століття потребує термінових заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Поняття здорового способу життя дитині потрібно закладати із самих перших років, адже як стверджував А. С. Макаренко, «виховання дитини, в основному, проходить до шести років, і якщо ви не виховали дитину в цьому віці, тоді виникає потреба перевиховувати її», а перевиховати дитину досить складно, а особливо дати дитині зрозуміти як важливо дотримуватися здорового способу життя.

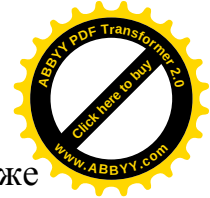
Щодо дітей дошкільного віку, можна визначити такі параметри здорового способу життя: додержання режиму дня, належне оволодіння культурно-гігієнічними навичками, раціональне харчування та культура споживання їжі, руховий і повітряний режим, режим активної діяльності й відпочинку, профілактичні заходи для збереження здоров'я та душевний комфорт.

Таким чином, актуальність поставленої проблеми визначили недостатню розробленість і практичне значення проблеми зміцнення здоров'я старших дошкільників і визначення педагогічних умов формування навичок здорового способу життя.

Наше експериментальне дослідження спрямоване на, визначення методів і засобів педагогічного впливу на дітей.

У ході роботи з'ясувалось, що в роботі з формування в дітей здорового способу життя є урізноманітнення методів та засобів, щодо формування в дітей старшого дошкільного віку знань і навичок про здоровий спосіб життя.

В експериментальній роботі ми широко застосовували методи та засоби, що сприяли формування здоров'язберігаючих навичок, особливо дієвим виявився метод розповіді. Розповідь вихователя, його слово або судження мали таке велике значення для дітей старшої дошкільної групи, що навіть у супереч небажанню дотримуватись основних вимог здорового способу життя, стимулювали зміну ставлення дітей до цієї діяльності на краще.

Розповідь вихователя на оздоровчу тематику виконує також дуже важливу функцію розвитку особистості. У цьому аспекті особливе значення має реалізація розповіді через дотримання таких педагогічних умов: розповідь повинна бути цікавою, чіткою, достовірною, зрозумілою, а також повинна обов'язково бути наочністю.

Також методом формування якостей здорового способу життя було використано літературне читання таких творів, як: К. Чуковський «Мийдодир» та «Федорине горе», П. Глазовий «Хто в літак бажає сісти, нехай сам навчиться їсти», В. Паронова «Як я вмиваюсь!».

Зважаючи на природну рухову активність дітей, важливим є забезпечення старших дошкільників достатньою кількістю рухів шляхом застосування таких методів виховання, як вправи, привчання, заохочення.

Формування здорового способу життя в дітей старшої дошкільної групи відбувається через їх інформованість, мотиваційну спрямованість і залучення до самого процесу оздоровлення завдяки збільшенню й систематизації виховуючих впливів.

Дослідження показало, що завдяки підвищенню рівня сформованості здорового способу життя відбулася позитивна динаміка у фізичному розвитку та фізичній підготовленості дітей старшої дошкільної групи, поліпшився стан їхнього здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

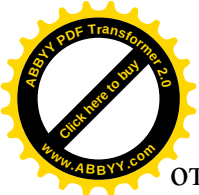
1. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико-методологічний аспект / О. Ващенко // Освіта вчителя. 2007. – № 5. – С. 48–51.
2. Сологуб А. І. Здоровий спосіб життя / А. І. Сологуб – 2003. – № 12. – 122 с.

Д. М. Потапенко

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

У всіх суспільствах існують певні правила, норми, за якими його члени мусять існувати. Кожен має бути правослухняною особистістю та продукувати таку поведінку, яка б відповідала соціальним вимогам. Юридично людина, яка включена в певний соціально-нормативний простір, мусить дотримуватися діючих норм, що забезпечують наявність її соціально-нормативної поведінки. Проте щодо визначення соціально-психологічного змісту соціально-нормативної поведінки існує як кілька теоретичних підходів, так і широке різноманіття думок науковців [1].

Надаючи освіту розумово відсталим дітям, школа готує своїх вихованців до самостійного життя та діяльності в природному соціальному

оточенні. Отже, розумово відсталі школярі повинні бути виховані так, щоб їхня самостійна поведінка в різноманітних життєвих ситуаціях відповідала існуючим у суспільстві соціальним нормам.

Серед різних видів соціальних норм (право, мораль, політичні, естетичні, релігійні, організаційні норми, звичаї, традиції) найбільше значення для регуляції суспільно адекватної поведінки особистості мають мораль і право. Головні розходження між ними полягають у тому, що моральна норма несе в основному оцінне навантаження (погано, неблагородно), її дотримання забезпечується авторитетом суспільної думки, а недотримання викликає санкцію у вигляді суспільного осуду, тоді як правова норма жорстко регламентує поведінку особистості, будучи відбитою в чітких і однозначних текстуальних формулюваннях закону. Її дотримання забезпечується авторитетом закону, державної влади, а недотримання допускає точно визначені юридичні санкції (адміністративні або карні).

Вітчизняна дефектологія методологічно виходить із положення про те, що моральні якості особистості, так як і зміст свідомості людини, є продуктом впливу зовнішніх, у тому числі й педагогічних факторів, що діють на людину в онтогенезі. З цього природно випливає висновок про те, що соціальна поведінка випускника спеціальної школи визначається якістю виховної роботи з ним протягом усіх років навчання. У той же час визначаються труднощі та певна методична своєрідність вирішення задач виховання соціально-нормативної поведінки учнів спеціальної школи, що викликано недостатністю пізнавального й емоційно-вольового розвитку розумово відсталих дітей, який відбувається на біологічно неповноцінній основі. Враховується, що аномальне функціонування нервово-психічних процесів підсилює можливість впливу біологічних факторів розвитку людини на її поведінку [3, 175–177].

Усесвітньо відома педагогічна система виховання нашого співвітчизника А. Макаренка зародилася в умовах роботи з неповнолітніми правопорушниками. Формування соціально нормативної особистості такої категорії людей передбачає здійснення корекційного впливу на їхню свідомість, самосвідомість і поведінку для перевиховання, ресоціалізації, і запобігання рецидиву асоціальних проявів. Реалізація принципів і методик і виховання та перевиховання, за А. Макаренком, як засвідчує багаторічний практичний досвід установ виконання покарань в Україні та інших країнах світу, – найпродуктивніший шлях досягнення цієї мети [4, 12–132].

Дисципліна є не засобом виховання, а результатом виховання, тому вона повинна відрізнятися від режиму. Режим – це є певна система засобів і методів, які допомагають виховувати. Результатом виховання є саме дисципліна [2, 291].

Дисципліна в нашому суспільстві – це явище моральне й політичне. Насамперед, вона є формою усього політичного й морального благополуччя та повинна вимагатися від колективу. Не можна розраховувати, що дисципліна прийде самотійно завдяки зовнішнім мірам, прийомам або окремих бесідам.

На думку А. С. Макаренка, дисципліна в колективі – це повна захищеність, повна впевненість у своєму праві, шляхах і можливостях саме для кожної окремої особистості [2, 295]. Інтереси колективу вище за інтереси особистості.

Якщо людині важливо зробити що-небудь для себе приємне, вона завжди зробить це і без дисципліни; дисципліна проявляється саме тоді, коли людина (у робить і неприємне для себе із задоволенням. Той педагог хороший, який не карає.

Сутність покарання в тому, що людина переживає за те, що вона засуджена колективом, знаючи, що вона вчинила неправильно, тобто в покаранні немає пригнічення, а є переживання помилки, є переживання відмови від колективу, хоча би мінімального [2, 307–308].

Таким чином, використання спадщини А. С. Макаренка в сучасній спеціальній школі дозволяє вдосконалити формування соціально-нормативної поведінки учнів з особливостями психофізичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

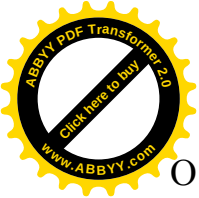
1. http://www.nbuy.gov.ua/portal/soc_gum/tipp/2009_l/garkavetc.pdf.
2. Макаренко А. С. О воспитании / Антон Макаренко. – М : Изд-во «Политиздат», 1990. – 415 с.
3. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігоренопедагогіка : підручник. / Віктор Синьов. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 224 с.
4. Синьов В. М. Вплив творчої спадщини А. Макаренка на розвиток вітчизняної та світової пенітенціарної педагогіки / Віктор Синьов // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 128–132.
5. Лукин Ю. А. С. Макаренко. Критико-биографический очерк / Юрий Лукин. – Советский писатель. – Москва, 1954. – 203 с.

О. П. Тихобаєва

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК КАЛІГРАФІЧНОГО ПИСЬМА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Науково-технічний прогрес нині пропонує нам багато засобів, які замінюють рукописне письмо. Однак, поки існує людство, рукописний спосіб спілкування між людьми залишається актуальним. Тому вміння користуватися письмом ще довго матиме важливе значення для кожної людини в її пізнавальній, практичній і творчій діяльності.

Питання формування навичок каліграфічного письма стало предметом особливої уваги в працях таких учених, як К. Д. Ушинського,

О. М. Потапової, О. Ю. Прищепи, Н. О. Воскресенської, В. А. Ілюхіної тощо. Вони зробили великий внесок у розвиток каліграфії. Вивченню даної проблеми велику увагу приділяв і Антон Семенович Макаренко – український педагог і письменник, один із засновників системи дитячо-підліткового виховання.

Антон Семенович і досі вражає нас своїми величезними здібностями. Він вільно володів майже всіма предметами, які викладалися в комуні імені Держинського. У нього був гарний почерк. Важливим внеском у розвиток письма було введення уроків каліграфії.

Разом з А. С. Макаренком працював талановитий викладач каліграфії В. М. Терський. Науковці розділили групи між собою й стали викладати каліграфію. У Віктора Миколайовича з викладанням каліграфії нічого не вийшло, хоча він писав краще, ніж Антон Семенович. Каліграфія підопічних А. С. Макаренка значно відрізнялася від письма учнів іншої групи.

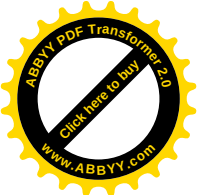
Проблема формування навичок каліграфічного письма у дітей молодшого шкільного віку завжди викликає низку питань. Навчання першокласників мови розпочинається з навчання грамоти, мета якого – виробити в дітей навички читання й письма, розвинути усне та писемне мовлення школярів у єдності з розвитком їхнього мовлення.

Процес навчання дітей письму в букварний період має ґрунтуватися на міцних науково-методичних і психологічних знаннях учителя, оскільки від того, який рівень сформованості навичок письма в молодших школярів, залежить ефективність здійснення мовної освіти учнів у середній і старшій загальноосвітній школі.

Усі загальноосвітні навчальні заклади, в тому числі й початкові школи, мають забезпечити виконання державного стандарту в галузі мовної освіти молодших школярів, оскільки їх мовні знання є базовими для навчання в середній загальноосвітній школі загалом, та вивчення мови зокрема.

З метою успішного формування навичок каліграфічного письма А. С. Макаренко визначив відповідні умови, а саме:

- особистий приклад учителя;
- раціональне використання кожної сторінки зошита;
- класне приміщення добре освітлене;
- шкільні меблі відповідають зросту учнів;
- правильне сидіння учня за партою;
- уміння вчителя організувати процес навчання письма з урахуванням усіх особливостей;
- висока методична майстерність учителя.

Навчання каліграфічного письма в початковій школі проводиться за такими методами: лінійним, тактовим, аналітико-синтетичним або генетичним, копіювальним.

Таким чином, застосування певного методу навчання каліграфії в різних класах ще не вичерпує всіх питань у навчанні правильного каліграфічного письма. Для учнів молодшого шкільного віку провідним видом діяльності була й залишається гра.

Яскравим прикладом ігрової позиції вчителя є діяльність А. С. Макаренка, який писав: «Є ще один важливий метод – гра... Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... У кожній гарній грі є, насамперед, робоче зусилля та зусилля думки... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її немає. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній...».

Антон Семенович Макаренко створив цілий комплекс ігор для кращого засвоєння учнями нового матеріалу. Запроваджуючи гру в життя колективу, створював життєрадісний, оптимістичний, мажорний тон і стиль, що сприяло подоланню труднощів, баченню перспективи.

На власних уроках каліграфії педагог на перше місце виносив гру. Адже він уважав, що гра дає можливість учителеві тактовно й непомітно допомогти слабшому учневі, для якого він добирає завдання простіші – у грі цього ніхто не помітить. Завдяки цьому діти, що відчують труднощі в навчанні, поступово засвоюють навчальний матеріал. Для дитини особлива цінність гри полягає не тільки в тому, що вона дає їй можливість як загального, так і фізичного, духовного зростання, а й у плані підготовки до різних сфер життя. Гра для дитини, особливо в молодшому шкільному віці, наділена ще й дослідницьким змістом, який дає змогу моделювати все те, що існує поза грою.

Основними факторами у формуванні навичок каліграфічного письма школярів є: особисті навички в письмі вчителя, наочний показ ним правильного написання літер, слів і речень, зацікавленість дітей заняттям, застосування спеціальних завдань та вправ, які допоможуть учням позбутися графічних помилок, повсякденний і систематичний контроль учителя за виконанням учнями всіх правил каліграфічного письма.

Формування навичок каліграфічного письма – тривалий і складний процес. Опанувати його вдається, але при цьому витрачається багато фізичних, розумових, нервових сил дитини. Тому сучасні вчителі повинні приділяти великого значення розвитку цих навичок.

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА ВЗАЄМОДІЮ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема здоров'я дітей дошкільного віку завжди знаходилася в центрі уваги педагогів, інтерес до цього не залишається поза увагою й сьогодні, оскільки зміна соціальних умов призвела не лише до перегляду, але й до істотних розбіжностей у поглядах різних соціальних інститутів на цілі та зміст фізичного й психічного розвитку дитини-дошкільника.

У сучасній вітчизняній науці різнобічно досліджено чинники становлення й розвитку здоров'я особистості. Зокрема, питанням охорони, збереження та зміцнення здоров'я дітей присвячено роботи Т. Андрющенко, О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Волкової, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Іванашко, Н. Лисенко, Л. Лохвицької, С. Кондратюк, З. Плохій, С. Юрочкіної та інших. Щодо формування здорової особистості в період дошкільного дитинства фундаментальними є праці І. Бежа, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківської, С. Ладивір, Л. Сварковської.

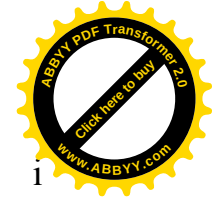
Як уважав, А. С. Макаренко, «Виховання і навички здорового способу життя дитини здійснюється з її народження. Виховання й навчання цих навичок починається з мами, тата, бабусі... І в подальшому – все життя». Валеологічне виховання повинно починатися ще з самого народження дитини, а не з раннього чи старшого віку.

Незадовільний стан здоров'я дітей у нашій країні вимагає подальшого дослідження форм і методів валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Ефективність рішення даної проблеми ми вбачаємо у спільній діяльності сім'ї та ДНЗ у процесі збереження здоров'я дітей дошкільного віку. За результатами дослідження з'ясувалося, що більшість дітей, майже 70 %, взагалі не розуміють сутності валеологічного виховання.

З метою визначення форм і методів формування здорового способу життя дітей у сім'ї та дошкільному навчальному закладі була запропонована модель валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку, яка мала на меті збереження й зміцнення здоров'я дитини шляхом формування валеологічного світогляду.

Форми співпраці дошкільного навчального закладу й сім'ї в процесі валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку можуть бути як індивідуальні, так і спільні.

Індивідуальна форма роботи з батьками включає консультації валеологічного спрямування, відвідування сімей.

Колективна форма роботи валеологічного виховання батьків і дошкільного закладу включає:

- батьківські конференції;
- спортивні змагання;
- дні відкритих дверей;
- перегляд ранків.

Методи спільної роботи дошкільного закладу й сім'ї у валеологічному вихованні можуть бути: бесіди, розповіді, казки, які батьки й вихователі розповідають дітям.

Важливого значення набуло формування активного відпочинку всієї сім'ї. Під час екскурсій батьки пояснювали дітям сутність побаченого.

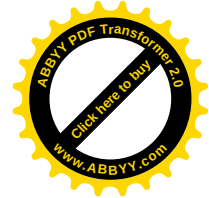
Прогулянки – це відпочинок дитини на свіжому повітрі, де вона також поповнює свою рухову активність.

Режим дня також є необхідним компонентом здорового способу життя дітей як в садочку, так і в сім'ї, який являє собою раціональний розподіл часу активної діяльності та відпочинку дитини протягом дня. Саме батьки й вихователі мають контролювати виконання складових режиму дня дитиною. Це, насамперед, раціональне харчування, достатня рухова активність і якісний сон.

Отже, валеологічне виховання дошкільників залежить від багатьох факторів: цілеспрямованої діяльності педагогів на формування рівня педагогічної валеологічної культури сім'ї, єдності педагогічного впливу ДНЗ і сім'ї у вихованні здорового способу життя, оновлення валеологічного змісту роботи з батьками та форм їхньої педагогічної освіти. Спільна діяльність ДНЗ і сім'ї під час формування в дітей старшого дошкільного віку здорового способу життя полягає у просвітництві дітей і батьків щодо проблеми збереження здоров'я, пропаганда здорового способу життя в сім'ї й дитсадку, систематичне вивчення валеологічних питань у межах сприятливого режиму дня, праці й відпочинку для кожної дитини, відвідування дітьми спортивних секцій, організація профілактики відхилень від норм здорового способу життя, проведення днів здоров'я, спортивних змагань, туристичних походів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калуська Л. Валеологія в дитячому садку та вдома / Л. Калуська. – Івано-Франківськ, 1999. – 97 с.
2. Кондратюк С. М. Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія та методика виховання / С. М. Кондратюк. – К., 2003. – 20 с.
3. Лохвицька Л. В. Дошкільникам про основи здоров'я : навчально-методичний посібник / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко – Тернопіль : Мандрівець, 2007.

РОЗДІЛ 3

ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА І ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

О. П. Бабенко

КЕРІВНИЦТВО ВИХОВАННЯМ СТУДЕНТІВ АГРАРНОГО КОЛЕДЖУ З ПОЗИЦІЙ КОЛЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЦІ А. С. МАКАРЕНКА

Сутність процесу виховання студента-аграрія, на нашу думку, полягає в умілій організації та стимулюванні викладача психологічно й педагогічно обґрунтованої діяльності вихованця, у формуванні та підтриманні в нього мотивації постійного творчого самовдосконалення й оволодіння студентом відповідних методик професійної підготовки фахівця аграрного сектору. З огляду на це постає питання вивчення й систематизації досліджень із питання керівництва вихованням особистості з метою підвищення ефективності навчально-виховної діяльності аграрного коледжу.

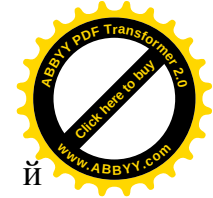
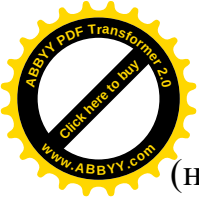
А. С. Макаренко наголошував на необхідності виховання особистості в колективі. Тому, це є однією з педагогічних умов керівництва вихованням студентів аграрного коледжу. За А. С. Макаренком колектив у даному випадку виступає як засіб та інструмент формування особистості. Педагог виділив такі стадії розвитку колективу:

1. *Першопочаткове згрупування.* На цій стадії основну роль відіграє викладач (педагог), оскільки він виступає посередником між студентами та сприяє розвитку в них самоорганізації й саморегулювання.

2. *Визначення активу колективу.* У даному випадку важливим є те, що актив не лише підтримує вимоги педагога, але й сам пред'являє їх членам колективу. Характерним для другої стадії є дія так званого механізму самоорганізації, за якого колектив стає інструментом ціленаправленого виховання конкретних рис особистості.

3. *Розквіт колективу.* За А. С. Макаренком колектив на даній стадії перетворився в інструмент індивідуального розвитку кожного члена колективу. На нашу думку, оскільки особистість виховується в колективі, то подальший її розвиток буде залежати від самовиховання та здатності особистості адаптуватися в колективних умовах.

Оскільки виховний процес здійснює безпосередньо педагог закладу освіти, то доцільно в даному контексті говорити про педагогічну діяльність викладача-аграрника, під якою А. Галєєва [1] пропонує розуміти його професійну діяльність, яка в цілому спрямована на якісну підготовку

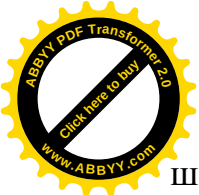
(навчання й виховання) фахівців для агропромислового комплексу й зумовлюється рівнем фахових, психолого-педагогічних знань і вмінь, професійно значущими особистісними якостями, здібностями, психолого-фізичними можливостями викладача.

Для аграрного коледжу з-поміж інших педагогічних умов (підвищення мотивації до професійної діяльності та формування професійних ціннісних орієнтацій; застосування інтерактивного підходу до організації навчально-виховного процесу; сприяння розвитку творчих можливостей студентів; посадова компетентність керівника закладу освіти; застосування в навчально-виховному процесі інноваційних освітніх технологій) найбільш прийнятною є умова керівництва вихованням особистості студента через колектив, оскільки ми погоджуємося з думкою А. С. Макаренка про те, що саме колектив виступає засобом формування індивідуальних рис людини та сприяє формуванню особистості.

У даному контексті доречно говорити про визначення мети виховання. За А. С. Макаренком, це перспективні лінії розвитку особистості вихованця. Мета виховання студентів аграрного коледжу полягає в тому, що, виховуючи студентів на ідеях почуття патріотизму, відповідальності, моральності, необхідно акцентувати увагу й на формуванні інтелігентності. Основу інтелігентності складають культура професійна, моральна, політична, правова, естетична, екологічна, фізична, культура поведінки й побуту. Інтелігентність передбачає самовдосконалення як інтелектуальне, так і моральне. У час реформування аграрного сектора економіки потрібен фахівець-творець, здатний збагачуватися сам і збагачувати суспільство. Без знань не можна виробляти продукцію такої якості, яка була б конкурентоспроможною на світовому ринку. Нині, оволодіваючи професією, необхідно постійно здійснювати інноваційну діяльність.

Виховання спеціаліста агропромислового комплексу має низку своїх особливостей, пов'язаних зі специфічним способом діяльності та мислення. Названий вид діяльності вимагає від спеціаліста певних педагогічних навичок, адже йому доводиться роз'яснювати й переконувати певні групи населення, робити їх своїми однодумцями в процесі реформування сільського господарства. Тому важливими в колективному вихованні студента-аграрія є думки А. С. Макаренка, який пропонував стиль внутрішньоколективних відносин, що базуються на відчутті власного достоїнства, захищеності та активності.

Таким чином, запровадження ідей колективної педагогіки в процесі керівництва вихованням студентів аграрного коледжу сприятиме розвитку високого професіоналізму студента, що включає глибокі спеціальні знання й

широку гуманітарну підготовку, здатність до самостійного мислення, до прийняття нестандартних, оригінальних рішень, високу культуру ділового спілкування; формування сили волі, яка передбачає становлення високої моральності, високих естетичних смаків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галєєва А. П. Системність як принцип виховної роботи у вищому аграрному навчальному закладі [Електронний ресурс] / А. П. Галєєва. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=10&s=6&t=75>.
2. Макаренко А. С. Цель воспитания [Електронний ресурс] / А. С. Макаренко. – Режим доступу : <http://makarenko.edu.ru/biblio.htm>.

К. О. Бей

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЦІ А. С. МАКАРЕНКА

Сімейне виховання має величезне значення у вихованні, освіті й становленні будь-якої людини. Це фундамент, на якому будуватиметься все подальше життя. Воно є важливою складовою виховного процесу, а особливо в період навчання в молодших класах. Адже саме в цей період закладаються основи для виховання всебічно розвиненої особистості, а взаємодія сім'ї та школи гарантує успішність виховного процесу.

Те, що дитина в дитячі роки здобуває в родині, вона зберігає протягом усього наступного життя. Саме в родині дитина одержує перший життєвий досвід, робить перші спостереження й учиться як поводитися в різних ситуаціях. У родині закладаються основи особистості дитини, й до школи вона уже більше, ніж наполовину формується як особистість.

Треба зазначити, що родина може виступати в якості не тільки позитивного, але й негативного фактора виховання, а тому слід працювати над тим, щоб максимізувати позитивні та звести до мінімуму негативні впливи родини на виховання дитини.

Цікавими з цього приводу є погляди видатного українського педагога А. С. Макаренка на місце сім'ї в процесі виховання дітей.

На початку своєї педагогічної діяльності педагог вважав сім'ю пережитком минулого. Він зазначав, що «... Ніхто так не псує морально дітей, як сім'я, де ні батько, ні мати не мають ніякої уяви про виховання, що не заважає батькові на кожному кроці кричати про те, що він – «голова родини». Інший народить 10 душ дітей і потім знущається над ними та над жінкою – гроші пропиває, жінку б'є, діти голодують, але він продовжує вимагати покірності й повторює, що він у сім'ї «начальник». Про яке виховання можна говорити в подібних випадках» [4].

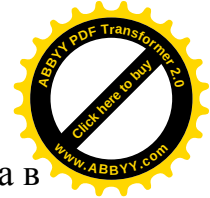
Антон Семенович підкреслював, що сім'я після революції докорінно змінилася. Жінка стала активним членом суспільства, рівною у правах з чоловіком, вільною в будь-який момент покинути його. За таких умов виховний «тягар» покласти ні на кого. Дитина залишається практично без виховання або ж потрапляє під ніким не регульований вплив вулиці, сусідів, знайомих, товаришів. Проте А. С. Макаренко не був прибічником дореволюційного виховання: «Стара міцна сім'я з матір'ю-господинею, з владою батька та батьківським ремінем, можливо, і виховує, але напевно виховує не того, хто нам потрібен» [2].

Згодом, набувши практичного досвіду, Антон Семенович змінив свої погляди. Свою концепцію сімейного виховання він описав у роботі «Книга для батьків» та «Лекціях про виховання дітей». Педагог не ставив собі за мету створити методику сімейного виховання, а лише «допомогти батькам оглянутися, задуматися, розкрити очі». Коло проблем, що розглядаються в цих роботах досить широке: виховне значення структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, загальні умови сімейного виховання, сімейний колектив і його особливості, статеве виховання дітей, роль батька й матері та їх авторитету у вихованні дітей, взаємозв'язок сім'ї та школи й багато інших.

А. С. Макаренко першим в Україні не тільки увів термін «педагогічна технологія», а й поняття «технологія організації виховного процесу». Фундаментом його системи виховання була народна основа, рід, а сім'я, зокрема багатодітна, стала основою технології виховної діяльності колективу. Ідеї А. С. Макаренка лишаються актуальними і в наш час, тому що виховання дітей в колективі: дошкільному, шкільному базується саме на сімейному вихованні.

А. С. Макаренко вважав, що «виховання дітей – найголовніша сфера нашого життя. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей», а головним фактором у вихованні дітей є поведінка батьків. «Батьківська вимогливість до себе, повага до своєї сім'ї, контроль над кожним своїм кроком – це перший і найголовніший метод виховання» [5]. Справжнє виховання потребує не часу як такого, а якісного його використання, почуття відповідальності. І чим дитина старша, тим менше вона потребує часу й тим більше – відповідальності.

Відповідальність за виховання дітей лягає на плечі не тільки батьків, а й учителів. І саме усвідомлений вибір професії вчителя початкових класів дає змогу виявити необхідні шляхи взаємодії з дітьми й батьками, для правильного й усебічного виховання учнів. Адже дуже важливо, щоб усі суб'єкти виховного процесу діяли у взаємодії один із одним та прагнули до єдиної мети.

Справжня сутність виховання – не в розмовах із дитиною, не в прямій, а в опосередкованій дії на дитину. А. С. Макаренко вважав, що керувати дитиною, спрямовувати її, а не оберігати від життя, – це найвідповідальніше завдання батьків. Він мав чіткі переконання, що підхід до виховання має бути з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть у ньому буде присутній деякий ризик.

«Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед усією країною», – писав А. С. Макаренко в «Книзі для батьків». Причиною неправильного сімейного виховання є помилки, яких припускаються батьки [5].

А. С. Макаренко приділяв значну увагу місцю й ролі батьківського авторитету в сімейному вихованні дітей. Адже діти, що не мають достатнього соціального досвіду, успадковують його, та прояви авторитету батька й матері можуть позитивно чи негативно впливати на збагачення дітей соціальним досвідом.

Батьки, які прагнуть до підвищення педагогічної культури, мають постійно аналізувати свої дії, критично ставитися до проявів фальшивого авторитету й витіснити їх із власної поведінки.

Таким чином, погляди А. С. Макаренка на значення сімейного виховання дитини трансформувалися в процесі його педагогічної діяльності. Особливо цінним є те, що вони змінилися в результаті набуття практичного досвіду, втілення своїх ідей на практиці. Для того, щоб максимізувати позитивний і звести до мінімуму негативний вплив сім'ї на виховання дитини й перебороти типові помилки сімейного виховання, необхідно пам'ятати загальні внутрішньо-сімейні психологічні фактори, що мають виховне значення: брати активну участь у житті родини; завжди потрібно виділяти час, щоб поговорити з дитиною, поцікавитися її; вникати в усі виникаючі в житті дитини труднощі; допомагати в розвитку умінь і талантів; не тиснути дитину, допомагаючи їй тим самим самостійно приймати рішення; поважати право дитини на власну думку; уміти ставитись до дитини як до рівноправного партнера, що поки що володіє меншим життєвим досвідом. Ідеї А. С. Макаренка залишаються актуальними й у наш час, тому що виховання дітей, а особливо під час навчання в молодших класах, є важливим та багатогранним процесом формування всебічно розвиненої особистості. Саме взаємодія сім'ї та школи гарантує успішність виховного процесу. А усвідомлений вибір професії вчителя початкових класів вимагає від кожного вчителя знання поглядів на сімейне виховання А. С. Макаренка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку : навчальний посібник / Л. С. Виготський. – М.: Академія, 2006. – 512 с.

2. Кулик Л. А. Сімейне виховання : навчальний посібник / Л. А. Кулик. – М. : Просвітництво, 2003. – 175 с.
3. Лазарєв А. А. Сімейна педагогіка : навчальний посібник / А. А. Лазарєв. – М. : Академія, 2005. – 314 с.
4. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – М. : Просвітництво, 1969. – 359 с.
5. Макаренко А. С. Мета виховання : навчальний посібник / А. С. Макаренко – М. : Педагогіка, 1984. – 380 с.

О. В. Бірдус

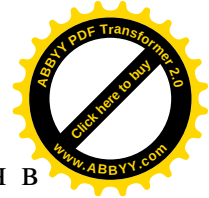
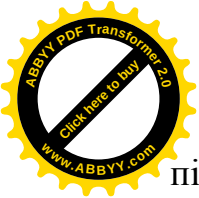
ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА ЩОДО ВПЛИВУ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В КОЛЕКТИВІ НА ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ УЧНІВ

В умовах трансформаційних перетворень (економічних, політичних, культурних) суспільство висуває високі вимоги до особистісного розвитку підростаючого покоління. Самоставлення, як центральне утворення особистості, в значній мірі зумовлює соціальну адаптацію особистості в групі, виступає регулятором поведінки та діяльності, акумулює весь життєвий досвід людини. Тому розробка проблеми впливу міжособистісних відносин у колективі на особливості самоставлення учнів набуває особливої актуальності.

Феномен ставлення людини до себе активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Так, вітчизняні науковці-психологи (О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, К. В. Шорохова, І. С. Кон, І. І. Чеснокова, В. В. Столін, С. Р. Пантилєєв) та зарубіжні вчені (А. Адлер, Р. Бернс, Е. Еріксон, Дж. Келлі, К. Роджерс, Г. Хекгаузен, К. Хорні) розглядали самоставлення як важливе інтегральне особистісне утворення, виділяли залежність розвитку особистості від рівня її самоставлення, вказували на існування взаємозв'язку самоставлення особистості з її положенням у групі.

Ставлення особистості до себе визначається як установочне утворення представниками школи Д. Н. Узнадзе. У даній традиції концептуальна модель самоставлення як соціальної установки розроблена Н. І. Сарджвелазде, який вперше ввів категорію «самоставлення» в наукову термінологію як спеціальне поняття, класифікуючи його як підклас соціальної установки [2, с. 153]. Учений підкреслює, що особистість не є субстанціональним утворенням, і модус її існування визначається включенням у соціальні стосунки.

Деяку схожість у трактуванні самоставлення знаходимо в роботах А. С. Макаренка. На його думку, в житті дітей немає жодного слова, жодного факту, жодного явища або відносин, які, крім свого безпосереднього життєвого значення, не мали б впливу на особистість. Видатний педагог підкреслював, що «...у процесі свого життя дитина входить у різні

підсистеми і системи, безкінечне число стосунків, досвід від перебування в яких обов'язково збагачується, переплітається з іншим досвідом, і все це відбивається на ставленні особистості до себе» [1, с. 119]. Отже, виходячи з поглядів А. С. Макаренка, самоставлення – це ставлення особистості до самої себе, засноване на соціальному досвіді, що формується в процесі спілкування та взаємодії з іншими членами колективу.

Аналізуючи спадщину А. С. Макаренка, доходимо висновку, що в основі впливу міжособистісних відносин в учнівському колективі на особливості самоставлення кожного його члена лежить принцип паралельної дії, що свідчить про глибоке розуміння видатним педагогом психології формування особистості.

Таким чином, ідеї А. С. Макаренка щодо впливу міжособистісних відносин у колективі на становлення самоставлення учнів є актуальними в контексті фундаментальних психологічних досліджень і знайшли відображення та продовження в поглядах Н. І. Сарджвеладзе, який, солідаризуючись із видатним педагогом, стверджував, що самоставлення тісно пов'язане з міжособистісними відносинами й займає центральне місце в психологічній регуляції діяльності, причому, природа самоставлення не повинна замикатися лише внутрішнім простором особистості, а більшою мірою пов'язуватися з реальною життєдіяльністю суб'єкта в колективі, що є надзвичайно актуальним з точки зору сучасної психології особистості.

ЛІТЕРАТУРА

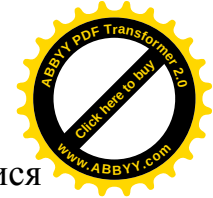
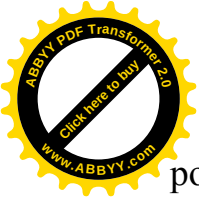
1. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1941. – 92 с.
2. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : «Мецниереба», 1983. – 206 с.

А. А. Волошко

А.С. МАКАРЕНКО ПРО СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ

Антон Семенович Макаренко – талановитий педагог-новатор, його ім'я широко відоме в різних країнах. Педагогічний експеримент педагога має світове значення, його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти.

Величезну увагу А. С. Макаренко приділяв питанням сімейного виховання молоді та стверджував, що сім'я повинна бути колективом, у якому діти отримують первинне виховання та який, поряд з установами суспільного виховання, впливає на правильний розвиток і формування особистості дитини. У сім'ї має бути, на думку видатного педагога, декілька дітей. Це попереджає розвиток у дитині егоїстичних нахилів, дає можливість організувати взаємодопомогу між дітьми різних вікових груп, сприяє

розвитку в кожній дитині рис і якостей колективіста, вміння поступитися іншому і підпорядкувати свої інтереси загальним.

Саме в сім'ї, серед найближчих і найрідніших людей, дитина засвоює певні соціальні ролі, відповідні правові й моральні норми та цінності. Проте, не треба забувати, що сьогодні, коли переоцінка цінностей досягла свого апогею, коли наркотики – майже узаконена злочинність, а корупція стала яскравою реальністю українського суспільства, виконання батьками найважливіших функцій, притаманних сім'ї, значно ускладнюється.

Аналіз життєвих реалій засвідчує, що загальна картина ціннісних орієнтацій дорослих членів сімей характеризується нестійкістю. Кризовий стан економічного й соціального розвитку України зумовив пріоритет матеріального чинника, що спричинює цілу низку суперечностей в установах сім'ї, впливає на змістове наповнення її функцій. Це виявляється в тому, що дефіцит грошових знаків або їх надважкий заробіток викликає зниження уваги батьків до прищеплення дітям умінь і навичок працьовитості, формує зневажливе ставлення до цінностей праці.

А. С. Макаренко вважав, що вирішальним фактом сімейного виховання є виконання батьками їх громадянського обов'язку перед суспільством. Батьки виховують дітей у кожен момент життя, навіть тоді, коли їх немає вдома. «Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з іншими людьми і як говорите про інших людей, як ви радієте, сумуєте, як ви поведетесь з друзями й із ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету – усе це має для дитини велике значення».

Значним внеском у педагогічну науку є його вчення про батьківський авторитет, основою якого є життя і праця батьків. Він дав глибокий аналіз різних типів авторитету (придушення, відстані, чванства, педантизму, резонерства, любові, доброти, дружби, підкупу).

А. С. Макаренко справедливо підкреслював, що справжній авторитет батьків, заснований на розумних вимогах до дітей, моральній поведінці самих батьків як громадян суспільства, а також правильний режим життя сім'ї – найважливіші умови добре поставленого сімейного виховання. Він дав поради батькам, як виховувати дітей у праці, як правильно організувати в родині відносини дітей різного віку, допомагати дітям у навчанні, керувати їх іграми, зміцнювати їх дружбу з товаришами.

Він уважав, що хороших людей можуть виховати лише щасливі батьки. Якщо до шести років дитина виховувалася правильно й у ній виховані певні звички активності і гальмування, то на таку дитину ніхто не вплине погано. Дуже шкідливо впливають на дітей сварки та роздратованість у сім'ї – ознака розпущеності, відсутності дисципліни, недоліків у світогляді. Повинна бути не лише чітка мета виховання, а й продумана деталізована програма виховання.

Таким чином, А. С. Макаренко зіграв величезну роль у розвитку вітчизняної педагогічної науки, а його творчий досвід, як і його педагогічні твори, є прекрасним переконливим доказом ефективності його теорії. І, як ми бачимо, актуальними його ідеї залишаються й на сьогоднішній день.

А. І. Загайко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ ВИХОВАНЦІВ У СИСТЕМІ А. С. МАКАРЕНКА

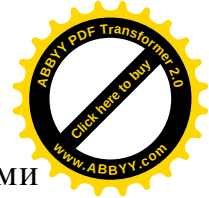
Кожен, хто займається педагогічною діяльністю, знає, що за допомогою заохочень і покарань вихователь добивається дисциплінованої, відповідальної поведінки дитини. У наші дні серед педагогів і широкої громадськості існують різні погляди на використання заохочень і покарань у вихованні дітей. Одні вважають, що треба якнайчастіше карати та як можна рідше заохочувати, інші, навпаки, радять частіше використовувати заохочення, карати ж лише зрідка. Деякі думають, що варто тільки заохочувати, а карати не треба зовсім. А є й такі, хто переконаний, що справжнє виховання – це виховання взагалі без будь-яких заохочень і покарань.

У роки радянської дійсності проблемам освіти й виховання значну увагу приділяв талановитий український педагог А. С. Макаренко.

Антон Семенович Макаренко виявив себе активним будівником соціалістичної школи й радянської педагогіки, проте у своїх творах і діяльності широко використовував надбання народної педагогічної мудрості. Вийшовши з глибин народу, А. С. Макаренко тонко підмітив можливості народних виховних засобів і мудро вплітав їх до своїх навчально-виховних заходів, обстоював їх у своїх творах. Особливо вдало він використовував скарби народної педагогіки в розв'язанні проблем трудового виховання.

Серцевиною педагогічної діяльності А. С. Макаренка є його досвід щодо органічного поєднання навчання з продуктивною працею. У своїй практиці педагог послідовно керувався відомими положеннями основоположників комуністичного вчення про єдність навчання й виховання. 16 років роботи в колонії імені М. Горького та комуні імені Ф. Е. Дзержинського привели педагога до висновку, що труд без освіти, без політичного й суспільного виховання, які йдуть попереду, не приносить виховної користі, виявляється нейтральним процесом.

Коли після однієї з лекцій А. Макаренку поставили питання: «Які основні шляхи виховання свідомої дисципліни?», він відповів гранично коротко: «Основний шлях виховання дисципліни – це весь виховний процес», а «головні засоби виховання – це хороший колектив педагогів і добре організований, єдиний колектив учнів».

Дисципліна створюється «всією системою виховання», зусиллями всього колективу й педагогів, самих вихованців і всіма методами, вживаними, в колективі, тому й потрібно під дисципліною розуміти «широкий, загальний результат усієї виховної роботи».

Дисципліна може бути вихована «тільки сукупністю правильних впливів, серед яких найвидніше місце повинні займати: широке політичне виховання, загальна освіта, книга, газета, праця, суспільна робота й, навіть, такі, неначе другорядні речі, як гра, розвага, відпочинок».

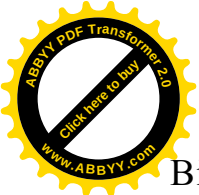
Розуміння дисципліни як підсумку виховної роботи витікає з розуміння її як явища політичного і етичного. Для формування дисципліни потрібно розкрити учням теорію окремих вчинків, наприклад стриманості, пошани до старих людей, до жінок, дітей, до себе тощо.

Отже, погляд на дисципліну в різні часи змінювався. Великий педагог А. С. Макаренко втілював свої ідеї та принципи в часи Радянського Союзу. У Радянській державі дисципліна розумілася як явище зовнішнього порядку. Дисципліна в наш час стає не технічною, а обов'язково етичною категорією. Проте загальні положення А. Макаренка залишаються й до цього часу актуальними.

О. В. Кобзенко

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Творча спадщина А. С. Макаренка посідає значне місце серед наукового доробку видатних педагогів, на основі яких ґрунтується сучасна система навчання та виховання. Наш час характеризується якісними змінами ролі освіти й виховання і тому актуальними постають питання систематизації існуючих педагогічних надбань: стають нагальними проблеми визначення стратегічного розвитку педагогіки; відбувається переосмислення структури системи навчання, виховання, освіти в цілому. Специфіка сучасного етапу розвитку суспільства висуває високі вимоги до професійної підготовки й до виконання спеціалістами професійних функцій. Основними особистісними психологічними складовими професіонала є такі: система сформованих професійних мотивів, активність у професійній діяльності, професійна компетентність та ін. Сучасні темпи суспільного розвитку вимагають від людини максимальної активізації всіх потенційних можливостей, психологічних і фізичних властивостей, а тому здоровий спосіб життя є необхідністю сьогодення.

Відповідно, першочергове завдання сучасної системи освіти – створити умови для формування фізично та психічно здорової особистості, активного члена суспільства.

Педагогічна спадщина А. С. Макаренка, залишена ним у вигляді літературних творів, може надати практичну допомогу в осмисленні певних питань конкретного життєвого рівня. В історії вітчизняної педагогічної думки А. С. Макаренко водночас проявив себе як педагог-практик, теоретик та письменник. Педагогічна концепція видатного діяча – соціально-особистісна, цілісного розвитку особистості, оптимістична. Сучасні дослідники творчості виділяють у авторській педагогічній теорії А. С. Макаренка оптимізм і гуманізм у ставленні до людини; систему «перспективних ліній» розвитку й формування особистості; значення активності людини в оволодінні професійною діяльністю; розвиток і значення гуманістичних цінностей; значення створення атмосфери радісної праці в колективі. Педагог у своїх працях підкреслював значення здоров'я, під яким розумілися фізичні, фізіологічні, психологічні показники життєдіяльності людини. Тому важливим завданням завданням сучасних закладів освіти є формування в молодій людини навичок здорового способу життя за допомогою методів, представлених у роботах А. С. Макаренка:

- просвіти з питань гігієни та психогігієни людини;
- профілактичної роботи щодо попередження виникнення шкідливих звичок, наслідків так званих «соціальних хвороб» суспільства (алкоголізму, наркоманії та ін.);
- дотримування системи чергування фізичних та інтелектуальних навантажень, здорового харчування, занять спортом і активного відпочинку.

Формування життєстверджувальної позиції людини в сьогоdnішньому житті є досить складним процесом. Активна життєва позиція постає результатом гармонійного розвитку фізичних і психічних складових особистості, якого неможливо досягти без соціально значимої творчої та фізичної діяльності, до яких, передусім, належить спорт. Фізична культура на сьогодні стає необхідною складовою життя кожної людини, яка прагне до успіху та максимальної творчої реалізації всіх своїх прагнень. Фізична культура та спорт не лише гармонізують фізичний стан людини, але й сприяють формуванню вольових якостей, розвитку самоповаги особистості, постають джерелом нових прагнень у суспільно-корисній діяльності.

ДО ПИТАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті орієнтує загальноосвітню школу на широкий спектр упровадження інноваційних педагогічних мультимедійних технологій, спрямованих на формування системи знань молодших школярів у галузі естетики.

Основна функція школи – підготовка людини до повноцінної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства. Інформаційні технології містять якісно нові можливості для розвитку дитини, а тому потребують перегляду змісту й організаційних форм навчання. На думку багатьох науковців, це дасть змогу вирішити загально дидактичні, професійні, організаційно-методичні та інформаційні проблеми. Питання комп'ютеризації освіти привертало увагу багатьох науковців таких як: А. І. Берга, В. П. Безпалько, П. Я. Гальперіна, Л. Б. Ітельсона, Н. Д. Нікандрова, Н. М. Розенберга та інших.

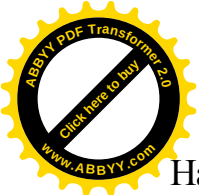
Упровадження мультимедійних технологій у практику естетичної освіти загальноосвітньої школи уможливорює поєднання дидактичних функцій комп'ютера з традиційними засобами навчання, збагачення й наповнення навчального процесу новими формами роботи, створення інноваційних методик викладання в системі початкової освіти.

Музичне мистецтво виступає водночас і носієм високих духовних цінностей, і засобом розвитку творчих здібностей. Уроки музики в загальноосвітньому навчальному закладі спрямовані на пізнання та розуміння учнями її зв'язків з іншими видами мистецтва, з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини.

Використання мультимедіа на уроці образотворчого мистецтва вирішує завдання всебічного розвитку природних, творчих здібностей учнів, а саме фантазію й художню уяву, асоціативне сприйняття та мислення на основі художнього й музичного матеріалів, навички втілення художнього образу за допомогою комп'ютерних засобів навчання.

Сучасні інформаційні технології, що передають навчальний зміст творчих дисциплін у мультимедійному середовищі, сприяють засвоєнню знань через нову модель навчальної комунікації – «викладач – комп'ютер – учень», що є новим дидактичним засобом організації навчального процесу та підвищує ефективність організаційних і мотиваційних методів навчання.

Для вчителя інтерактивні технології на уроках літератури є важливим складником особистісно-зорієнтованого розвивального навчання.

Найхарактернішою ознакою такого способу пізнання є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. За такого підходу вони є співавторами уроку, а завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити індивідуальні здібності й нахили дітей, створити сприятливі умови для подальшого розвитку творчої особистості, здатної самостійно діяти, креативно мислити, виявляти активність і комунікабельність.

Однією з переваг мультимедійного уроку є посилення наочності. Її використання є актуальним із таких причин: у школах, як правило, відсутній необхідний набір таблиць, схем, репродукцій, ілюстрацій; учитель не завжди володіє належним виконавським рівнем; не кожна школа має хороші музичні інструменти, на яких можливе високохудожнє виконання музичних творів.

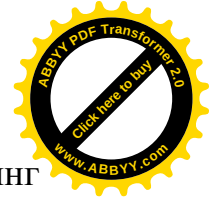
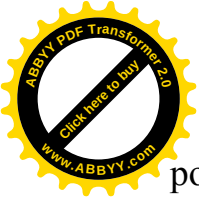
Отже, щоб навчити дитину цілісному сприйняттю навколишнього світу, змусити її переживати, ототожнювати цінності у своєму житті з ідеалами, на допомогу приходить така галузь знань, як естетика. У розв'язанні завдань естетичного виховання велику роль відіграють сучасні технічні засоби й новітні технології. Саме вони сприяють переходу від механічного засвоєння учнями знань до формування вмінь і навичок самостійно здобувати знання.

*А. В. Леоненко,
Я. В. Леоненко*

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПРОФІЛЬНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У теорії та практиці управління загальноосвітнім навчальним закладом профільного спрямування доречно говорити про таке поняття як «діяльність школи», що передбачає функціонування закладу освіти в умовах постійних змін внутрішнього й зовнішнього середовища. Спостереження за освітнім процесом профільного загальноосвітнього навчального закладу та його подальша корекція передбачає застосування в даному контексті моніторингу якості навчально-виховного процесу профільної школи, що визначається нами як інструмент, за допомогою якого відбувається спостереження за станом розвитку організації в конкретному часовому проміжку та прогнозується її подальша діяльність з метою надання якісних освітніх послуг.

На нашу думку, моніторинг якості навчально-виховного процесу профільного загальноосвітнього навчального закладу необхідно проводити за такими критеріями здійснення даного процесу: моніторинг якості виховної

роботи, моніторинг якості навчальних досягнень учнів, моніторинг педагогічної діяльності.

Якщо брати до уваги моніторинг якості виховної роботи, то доречно говорити в зазначеному контексті про кінцеву мету здійснення даного процесу – якість виховання. Уважаємо за необхідне застосувати ідеї А. С. Макаренка щодо виховання особистості в колективі. Складовими мети виховання є, насамперед, сукупність якостей особистості, необхідність яких визначається потребами суспільства. До таких якостей А. С. Макаренко відносив почуття приналежності до колективу, в якому даний індивід перебуває (навчається, працює); повагу до встановлених у цьому колективі норм життєдіяльності, поведінки; здатність дотримуватися правил і норм колективістського життя; відчуття рівності, ввічливості і взаємодовіра між членами колективу; прагнення бути корисним у колективі; вміння організовувати свою діяльність, роботу інших членів колективу, а також управляти цією роботою, вміння оцінювати її результати; бути охайним, життєрадісним, дбати про свій фізичний, фізіологічний і нервовий стан, дбати про оволодіння достатньою сумою знань і навичок із профільних предметів. При цьому видатний педагог наголошував, що рівень виховання в кожному з вище перерахованих станів може бути якісним залежно від індивідуальних талантів і нахилів вихованця [1].

До основних принципів виховання А. С. Макаренко відносив повагу й вимогливість, щирість і відкритість, принциповість, турботливість і уважність, знання, загартування, працю, колектив, сім'ю, гру, покарання й винагороду. Таким чином, вважаємо, що для визначення якості виховання особистості учнів (у контексті моніторингу якості виховної роботи) застосовується інструментарій моніторингових досліджень за такими факторами: проектування та планування виховної роботи профільної школи, її організація та функціонування, ефективність і результативність.

Отже, застосування виховних ідей А. С. Макаренка в процесі здійснення моніторингу якості навчально-виховного процесу є актуальним нині. Уведення перерахованих позицій педагогіки великого вчителя у практику діяльності профільних шкіл стане основою для прийняття правильних управлінських рішень та запорукою подальшого успішного функціонування такої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса [Електронний ресурс] / А. С. Макаренко. – Режим доступу: <http://antmakarenko.narod.ru/liter/vospm/metod.htm>.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В СІМ'Ї У ХХІ СТОЛІТТІ

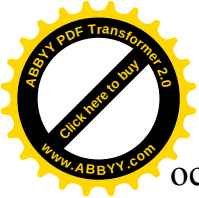
Науково-педагогічна діяльність видатного педагога зі світовим ім'ям Антона Семеновича Макаренка була спрямована в майбутнє, тобто в сьогодення. Складні умови, в яких він працював, не дали змоги повністю розкритися його творчому потенціалу, але у спадщині педагога результативно поєдналися теорія та методика навчання й виховання, важливі проблеми педагогічної майстерності та практичні здобутки [7].

Особливе місце у вихованні дітей А. С. Макаренко відводив сім'ї. Це було зумовлено тим, що йому довелося перевиховувати підлітків, яким бракувало сімейного виховання. На проблему родинного виховання педагог-практик дивився із загальнодержавних, загальнонародних позицій. «Виховання дітей, – стверджував він, – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни та громадяни світу. Вони творитимуть історію... Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [4, 335].

Думка А. С. Макаренка про важливість родинного виховання не втратила актуальності й на початку ХХІ століття. Вона ще більш загострилася в час, коли сімейне виховання часто замінюється громадським. Таким чином, порушується пріоритетність родинного виховання, яка складалася тисячоліттями в усіх народів світу. Вилучення з виховної системи або недооцінення цього виховання веде до руйнування морально-духовних засад нації. Отже, постає національна, загальнодержавна проблема піднесення системи родинного виховання [5].

У багатьох сім'ях, стверджував Антон Семенович, можна спостерігати цілковиту безтурботність у питанні виховання: просто живуть поруч батьки й діти. І батьки сподіваються, що все само собою вийде. У батьків немає ні чіткої мети, ні певної програми. Звичайно, в такому разі й результати будуть завжди випадкові, й часто такі батьки потім дивуються, чому це в них виросли погані діти. Ніякої справи не можна добре зробити, коли невідомо, чого хочемо досягти.

На допомогу батькам і вчителям А. С. Макаренко написав «Книгу для батьків». Важливо відзначити, що джерелом знань про специфіку сімейного виховання був не лише власний досвід виховання у своїй сім'ї прийомного сина й небоги, яких він виховував як рідних, а й спостереження за взаєминами дітей і батьків у тих сім'ях, куди його часто запрошували. В

останні роки життя в нього майже щоденно були бесіди з батьками-невдахами, він отримав близько 1500 листів від таких батьків.

У великій і важливій праці Антона Семеновича ми знаходимо роз'яснення тих основних принципів виховання, якими мають керуватися батьки [6].

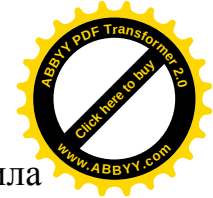
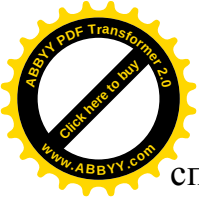
Вихованню дитини дошкільного віку в сім'ї А. С. Макаренка надавав особливого значення, оскільки головні засади формування людини закладаються до 5-ти років. Вони становлять 90% усього виховного процесу. У Державній національній програмі «Освіта» зазначено, що на етапі раннього родинного виховання батьки, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу. Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання й навчання своїх дітей» [2, с. 606].

Вирішальним чинником успіху сімейного виховання є активне, постійне, цілком свідоме виконання батьками їх громадянського обов'язку перед радянським суспільством. Там, де цей обов'язок реально переживається батьками, де він складає основу щоденного їх самопочуття, де він спрямовує виховну роботу сім'ї, там неможливі ніякі провали й ніякі катастрофи. Справжній вихователь не може існувати за межами діяльності вихованця як громадянина, за межами його самопочуття як особистості [1].

На думку А. С. Макаренка, необхідними умовами правильного виховання дітей є «повна сім'я» як виховний колектив; гарні взаємини між батьком і матір'ю, приклад батьків для дітей у всьому, правильні стосунки між батьками й дітьми: чіткий і строгий режим життя, правильно організована трудова діяльність членів сім'ї. «Книга для батьків» є своєрідною енциклопедією сімейного виховання [3].

Власна поведінка батьків – вирішальний чинник у вихованні дітей. А. С. Макаренко стверджував, що батьки виховують дитину не лише тоді, коли з нею розмовляють, повчають або карають її, але і в кожен момент їх життя, навіть тоді, коли їх немає вдома: «Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або засмучуєтеся, як ви поводитися з друзями і з ворогами, як ви смієтеся, читаєте газету – все це має для дитини велике значення. Щонайменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами» [3, 63].

А. Макаренко вважає, що батьки, які по-справжньому люблять дітей, усвідомлюють свою місію, намагаються здобути визнання в очах дитини своєю мудрістю, людськими чеснотами, зацікавленням, добрим, обґрунтовано вимогливим ставленням до неї, до себе, інших людей. Важливо, щоб дитина,

спостерігаючи за своїми батьками, сама високо оцінила їх, виявила прагнення бути подібною на них [5].

Відкриття Антона Макаренка в педагогіці випередили свій час. Його ідеї та рекомендації в галузі виховання мали цінність у період становлення педагогіки як науки та розвитку практики суспільного виховання. Вони не втратили свого значення й нині.

Отже, більшість концепцій макаренківської педагогіки співзвучні з ідеями сучасного виховання та нерідко перегукуються з положеннями нормативних актів про освіту в незалежній Україні.

Кожен батько, кожна мати повинні добре знати, що вони хочуть виховати у своїй дитині. І при цьому слід завжди пам'ятати: ви народили й виховуєте сина чи доньку не тільки для вашої батьківської радості. У вашій сім'ї і під вашим керівництвом росте майбутній громадянин. І якщо ви виховате погану людину, біда від цього буде не тільки вам, а й багатьом іншим людям, усьому суспільству.

Сучасні освітні реалії та педагогічна спадщина А. С. Макаренка мають єдині позиції. Це визнання самоцінності й неповторності особистості, створення умов для реалізації її природних сил, суб'єкт-суб'єктні стосунки педагога та вихованця.

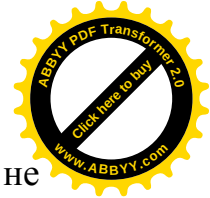
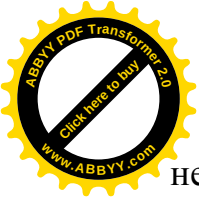
ЛІТЕРАТУРА

1. Заворотченко Л. Актуальні проблеми сімейного виховання в аспекті педагогічного досвіду А. С. Макаренка / Л. Заворотченко // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – Частина третя. – С. 198–203
2. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. Кременя В. Г. – К. : Знання, 2005. – 767 с.
3. Макаренко А. С. Книга для батьків. / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1972. – 332 с.
4. Макаренко А. С. Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1954. – Т. 4.
5. Машкіна Л. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка у контексті сучасних освітніх реалій // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – Частина третя. – С. 57–65.
6. Шевчук І. Концепція А. С. Макаренка і проблема сучасного сімейного виховання / І. Шевчук // Науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура». – Кримський гуманітарний університет, 2013.
7. Шульга В. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в сучасній школі / В Шульга // Журнал «ПМ». – Полтава. – 2008. – № 1 (78).

А. О. Мішукова

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Стратегічн завдання трансформації українського суспільства полягає в розбудові соціальної держави. Реалізація цієї мети тісно пов'язана з формуванням громадянського суспільства, невід'ємним елементом якого є так званий *третій сектор*. До третього сектору належать недержавні,

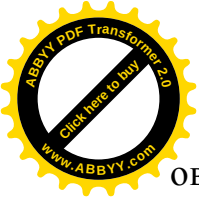
некомерційні об'єднання громадян, що прагнуть допомогти собі та іншим, не думаючи про одержання прибутків, – політичні партії, профспілки, молодіжний рух, волонтерські, релігійні організації, благодійні фундації та багато інших. Функція їх полягає в захисті прав і свобод громадян і задоволенні їх основних політичних, економічних, правових, культурних, а головне, соціальних інтересів.

Особливими об'єднаннями громадян, що належать до третього сектору, є волонтерські організації. В Україні поняття «волонтерські організації» «волонтерство», «волонтерський рух» для позначення важливого значення соціально-політичного життя суспільства дедалі поширюється. Його використовують і в теорії, і в практиці, нерідко не усвідомлюючи при цьому природу даного явища. Віддаючи належне доробку в дослідженні проблем волонтерства в Україні, необхідно наголосити, що цілісного системного аналізу, цього явища, його сутності й структури ми й досі не маємо.

В Україні студентський волонтерський рух – одна з найефективніших форм роботи з різними категоріями населення. Він є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе в служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій об'єднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим у їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції в суспільство тощо [2, с. 36].

Як правило, громадські організації є неполітичними об'єднаннями, їх інтереси зосереджуються не в державній, а в соціальній сфері. Вони прагнуть донести до суспільства інформацію про наболілі соціальні проблеми і при цьому самі пропонують шляхи їх вирішення.

Важливою проблемою третього сектору в Україні є організація студентського волонтерського руху. Сучасні умови розвитку суспільства й держави підкреслюють необхідність виховання соціальними інститутами компетентних, вольових, активних особистостей. Для досягнення цієї мети необхідно, щоб студенти отримали реальну можливість практично оволодівати діями, що ведуть до засвоєння соціальних відносин між людьми. Важливу роль відіграє участь студентства в різних соціальних проектах і реальних молодіжних громадських об'єднаннях. У товаристві ровесників, де взаємодія будується на рівних, статус потрібно заслужити й уміти підтримувати, особистість виробляє необхідні комунікативні навички, партнерські й лідерські якості. Добровільна участь молодої людини в проектах волонтерського руху сприяє розвитку її особистості,

оволодінню навичками активного і відповідального підходу до життя; надає можливість «соціалізації самого себе» [1, с. 27].

Наразі в Україні волонтерство, як соціальний рух отримало визнання на законодавчому рівні [4, с. 35-37], а також стало об'єктом уваги науковців і практиків, які зосередили увагу в основному на технологічних аспектах волонтерської роботи [2]. Проте, роль волонтерської діяльності у формуванні толерантності в студентському середовищі вивчена, на наш погляд, недостатньо.

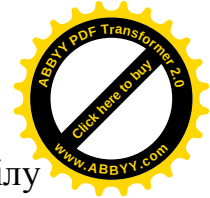
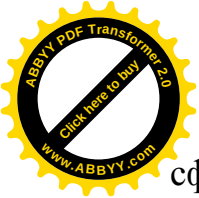
Поширеним є підхід, згідно з яким «принципи і мотиви волонтерства сприяють формуванню в молодій людини не тільки навичок, необхідних для професійного зростання, але й таких важливих якостей, як працелюбність, милосердя, доброзичливість, гуманне, толерантне ставлення до людей» [5, с. 58]. Разом із тим, як свідчать матеріали соціологічного дослідження «Становище студентської молоді України», проведеного Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка (анкетне опитування проводилося в лютому–грудні 2003 року в усіх регіонах України, всього опитано 5103 респонденти 2–6-го курсів ВНЗ III–IV рівнів акредитації), волонтерство все ще не є поширеним явищем у студентському середовищі: лише кожний сьомий опитаний студент зазначив, що бере участь у волонтерській роботі (так чи інакше не беруть участі у волонтерській роботі 83,7 % опитаних) [3, с. 21].

Повторне опитування було проведено у вересні–жовтні 2010 року, опитано 6051 респонденти 2–6-го курсів ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Як зазначає О. Яременко, після прийняття низки законодавчих актів що зумовило активізацію діяльності третього сектору, ми можемо спостерігати такі результати: кожний третій опитаний студент зазначив, що бере активну участь у волонтерській роботі. Отже, порівняно з 2003 роком приріст до лав студентського волонтерського руху склав 76,4 % [4, с. 85].

Соціальна база волонтерського руху серед студентської молоді наразі досить вузька, але вона має перспективи для розширення. В Україні фіксується становлення окремих референтних груп студентів, для яких волонтерство починає відігравати певну роль, як елемент зв'язку з соціумом.

Науковці (О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, Н. В. Задерико, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Ж. В. Петрочко, С. В. Толстоухова) зауважують, що неоплачувана робота – не означає безкорисність, адже завдяки їй волонтери отримують професійне зростання, самореалізацію, друзів, почуття гідності тощо.

Отже, аналізуючи вище зазначене, ми можемо зробити такий висновок: студентський волонтерський рух в Україні на сьогоднішній день є не повністю

сформованим та законодавчо забезпеченим. Також необхідно зазначити цілу низку проблем розвитку студентського волонтерського руху в Україні, зокрема треба звернути увагу на необізнаність, відсутність розумної координації та одноразовість використання волонтерського ресурсу. Такі недоліки призводять до того, що колишні волонтери та майбутні волонтери позбавлені мотивації, оскільки перестають бачити сенс у своїй діяльності. Тому доцільним було б проводити більше соціальних акцій та залучати до них не тільки нових волонтерів, а й тих, які вже були задіяні раніше. Також, щоб змотивувати волонтерів щодо подальшої плідної діяльності, слід забезпечити організацію тренінгів, бесід, курсів підвищення кваліфікації тощо. Особливу увагу необхідно звернути на мотивацію студентів, що навчаються за спеціальністю «соціальний педагог», оскільки вони володіють теоретичними знаннями щодо організації волонтерського руху та підвищення якості соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

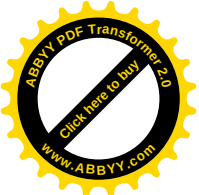
1. Азгагі М. Громадські організації повинні спрацювати з громадами / М. Азгагі // Громадські Організації. – 1999. – № 4. – С. 27–28.
2. Василенко К. Волонтер – це стан душі / К. Василенко // Волонтер. – 2001. – № 10.
3. Волонтерское движение в регионах Украины / С. А. Горбунова-Рубан, О. Яременко, О. В. Кулинич, Т. А. Коханий, А. В. Парщик. – Харьков : Фактор, 2011. – 203 с.
4. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / укл. Т. Л. Лях. – К. : ВГЦ «Волонтер», 2001.
5. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / заг. ред. І. Звереві, Г. Лактіонової. – К. : Науковий світ, 2001.

О. М. Москаленко

МЕТОДИКА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОРІВКУ А. С. МАКАРЕНКА

У сучасному суспільстві простежується криза сім'ї, яка виявляється не лише в соціально-економічній площині. Недостатніми є також психолого-педагогічний і соціально-педагогічний рівні підготовки дорослих до сімейного життя. Актуальними проблемами є відсутність єдиної стратегії, послідовності виховання дітей у сім'ї, нерозуміння самоцінності й унікальності кожної дитини. Усе менше залишається вільного часу для сімейного спілкування як у подружжя, так і в батьків із дітьми. Батьки, які не замислюються над метою, концепцією, стратегією та тактикою виховання своїх дітей, завдають їм непоправної шкоди. Тому нині постають питання про необхідність формування в молоді навичок усвідомленого батьківства та підготовки її до виконання складних рольових функцій чоловіка й жінки, батька й матері.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання зробив відомий педагог радянського періоду А. С. Макаренко, якого вважають одним із засновників сімейної педагогіки.

Вивченню проблематики родинного виховання в педагогічній концепції А. С. Макаренка присвячені статті Т. В. Кравченко, О. А. Хромової, А. А. Фролова та ін.

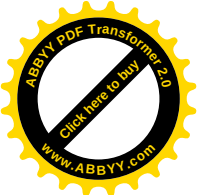
Сімейне виховання – це усвідомлені зусилля дорослих із розвитку дитини, які спрямовані на повноцінну реалізацію потенціалу її особистості. Одночасно родинне виховання – складова відносно контрольованої соціалізації людини в сучасному цивілізованому суспільстві. Визначальна роль сім'ї зумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного й духовного життя зростаючої в ній людини. Сім'я та дитина – дзеркальне відображення один одного. Яка типова сім'я – таке й суспільство. Отже, найважливішою соціальною функцією сім'ї є виховання громадянина, патріота, майбутнього сім'янина, законослухняного члена суспільства [2, с. 155].

Сім'я зобов'язана формувати фізично й психічно здорову, високоморальну, інтелектуально розвинену особистість, готову до майбутнього трудового, суспільного та сімейного життя. Реалізація цього підходу до сімейного виховання передбачає здійснення його за певними відносно самостійними, але взаємозв'язаними напрямками. А. С. Макаренко торкнувся цілої низки проблем сімейного виховання: сім'я як незмінний обов'язковий фактор усебічного виховання дитини; умови виховання, структура сім'ї та її виховне значення, роль батька й матері у вихованні; види авторитету батьків, взаємозв'язок школи і сім'ї.

На думку А. С. Макаренка, структура сім'ї, її устрій відіграють вирішальне значення в житті дитини, оскільки сім'я без батька найбільше завдає шкоди дітям. Фундаментом його системи виховання була народна основа. Вирішальним фактором у вихованні дітей є власна поведінка батьків. Найголовніший метод виховання – «батьківська вимогливість до себе, повага до своєї сім'ї, контроль над кожним своїм кроком» [4, с. 128]. Справжнє виховання потребує не часу як такого, а якісного його використання, почуття відповідальності. І чим дитина старша, тим менше вона потребує часу й тим більше – відповідальності. А. С. Макаренко вважав, що керувати дитиною, спрямовувати її, а не оберігати від життя – це найвідповідальніше завдання батьків. Він був переконаний, що підхід до виховання має бути з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть із деяким ризиком [4, с. 102].

Видатний педагог розробив багато принципів сімейного виховання, які є актуальними й дотепер. Це – загальні умови виховання в сім'ї, вплив її структури на дитину, роль авторитету й прикладу батьків у виховному процесі.

Свою концепцію сімейного виховання А. С. Макаренко висловив у працях «Книга для батьків» та «Лекціях про виховання дітей».

У цих працях розглядаються загальні умови сімейного виховання, виховне значення структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, сімейний колектив і його особливості, роль батька й матері та їх авторитету у вихованні дітей, статеве виховання дітей, взаємозв'язок сім'ї та школи.

Сучасний батько стає не лише носієм суспільних норм, національної культури, традицій, моралі, що передаються з покоління в покоління і закріплюються в життєвому досвіді дітей, більше того, сьогодні він несе відповідальність, рівнозначну з відповідальністю матері за народження, розвиток і виховання нової людини перед державою, суспільством, народом.

Реалізація психолого-педагогічної підготовки батька до виховання дитини в умовах сьогодення неможлива без вивчення розвитку теорії та практики підготовки батька до виховної діяльності в сім'ї та дослідження його ролі у виховному процесі в контексті історико-педагогічної спадщини. А. С. Макаренко досить точно окреслив діапазон виховної ролі батька, хоча в доволі холодному забарвленні, в «Книзі для батьків»: «Батько! Це центральна постать історії! Хазяїн, начальник, педагог, суддя й іноді кат, це він вів сім'ю з щабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилену любов'ю» [4, с. 20]. Разом з тим педагог розкрив інший світлий бік батька як «домашнього тирана»: «Це він проніс на своїх плечах страшну відповідальність за дітей, за їх злидні, хвороби і смерть, за їх тяжке життя і тяжке вимирання...» [4, с. 20]. У «Книзі для батьків» він неодноразово наголошує: «Обов'язок нашого батька перед дітьми – це особлива форма його обов'язку перед суспільством» [4, с. 21].

Основою доброзичливого клімату в сім'ї є, за А. С. Макаренком, ставлення батька до матері й навпаки, ставлення батьків до дітей. З появою дитини в батьківському серці народжуються почуття відповідальності й усвідомленості сили свого прикладу. Діти стають для батьків своєрідним стимулом, щоб самовдосконалюватися, ставати чистішими, благороднішими, культурнішими та обізнанішими. Не дарма педагог акцентує свою увагу на питанні самовиховання батьків, вважаючи найголовнішим методом «батьківський контроль над кожним своїм кроком» [4, с. 260].

Отже, погляди А. С. Макаренка на значення сімейного виховання в розвитку дитини трансформувалися у процесі його педагогічної діяльності. Особливо цінним є те, що вони змінилися не лише через соціально-економічні зміни в суспільстві, а в результаті набуття практичного досвіду, втілення ідей на практиці.

Цінність думок і порад із питань сімейного виховання видатного педагога не втрачають своєї актуальності до сих пір, зокрема такі міркування ученого: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [4, с. 255].

ЛІТЕРАТУРА

1. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребёнка и его значение : учеб. пособ. / П. Ф. Лесгафт. – М. : Просвещение, 1992. – 200 с.
2. Макаренко А. С. Цель воспитания : учеб. пособ. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1984. – 200 с.
3. Макаренко А. С. О воспитании в семье : избр. пед. произведения / А. С. Макаренко. – М. : Учпедгиз, 1955. – 320 с.
4. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1980. – 327 с.
5. Ничипоренко С. В. Демографічний аспект сімейної політики в Україні / С. В. Ничипоренко // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2.

Ю. Р. Науменко

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ А.С. МАКАРЕНКА

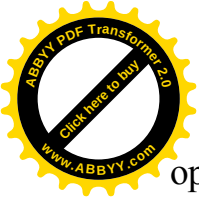
А. С. Макаренко – це людина з великої літери! Він назавжди залишив свій слід у історії людства та педагогіки.

Визначаючи мету виховання, А. С. Макаренко говорив, що мета виховання впливає з наших соціальних потреб, з нашого суспільного життя. «Я під метою виховання розумію програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» я вкладаю весь зміст особистості, тобто й характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконливості, й політичне виховання, й знання – абсолютно всю картину людської особистості; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути», – зазначав педагог.

До основних принципів виховання А. С. Макаренко відносив повагу й вимогливість, щиросердечність і відкритість, принциповість, турботливість і уважність, знання, вправи, загартування, працю, колектив, сім'ю, перше дитинство, кількість любові та міру суворості, дитячі радощі, гру, покарання й винагороду.

Одним з ефективних засобів успішного вирішення завдань у діяльності А. С. Макаренка була, наприклад, гурткова робота в трудовій колонії ім. М. Горького. Саме з метою забезпечення всебічного розвитку особистості кожного вихованця педагог рекомендував розподіл вихованців на добровільних началах у гуртки з правом вільного їхнього виходу з будь-якого з них. Такими гуртками, на його думку, могли бути: хоролий, драматичний, літературний, музичний, художній, вільної майстерні, танцювальний, фото, природничий, радіо, фізико-хімічний, іноземних мов, спортивний, казок, шаховий і шашковий.

Педагог уважав, що члени колективу повинні добиватися всестороннього підвищення його політичного й культурного рівня, регулювати товариські взаємини, привчати дітей розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, рішуче боротися з найменшими спробами насильства старших або більш сильних над молодшими й слабшими. А. С. Макаренко створив нову філософію виховання,

орієнтовану на олюднення як власне процесу виховання, його середовища, так і суб'єктів виховання – вихованців і вихователів.

Сучасній школі потрібне співуправління з дорослими, спільна з дорослими учнівська діяльність і демократична система взаємин. По сучасному звучать цінні настанови А. С. Макаренка про поєднання навчання з продуктивною працею, про єдність і взаємозумовленість загальної, політехнічної та професійної підготовки, про професійну орієнтацію дітей і молоді. Принципи А. С. Макаренка й сьогодні є актуальні. Його педагогіка зумовлена живим, власним, практичним досвідом. Він вбачав у дитині особистість і вибудовував процес виховання на основі цілісного особистісно-діяльнісного підходу.

В Україні залишилися невеликі острівці трудової макаренківської педагогіки в Київському Інституті педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН (І. Зязюн), у Мелітополі (М. Окса), у Полтаві (В. Пащенко), у Рівному (С. Карпенчук), у Харкові (Б. Наумов), у с. Сахнівці на Черкащині, у с. Ковалівці на Полтавщині тощо. До таких острівців належить і полтавський педагогічний журнал «Постметодика». На сторінках часопису макаренківська проблематика посідає достойне місце протягом 15 років існування. На Сумщині також дуже пишаються знаменитим педагогом. Багато закладів освіти в Україні названі на честь педагога. Зокрема в місті Суми працює Сумський педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, у місті Лебедин розташоване Лебединське педагогічне училище ім. А. С. Макаренка.

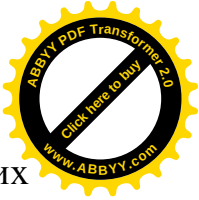
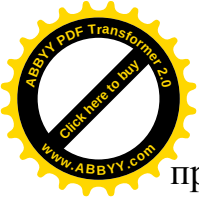
Ім'я А. С. Макарека досить відоме й за кордоном. Сьогодні в Росії близько тисячі шкіл макаренківського типу (наприклад, агрошкола-інтернат м. Сиктивкар, Республіка Комі). Вони цілком забезпечують себе, продаючи власні товари – випічку, сувеніри, швейні вироби й навіть меблі. А. С. Макаренко – найвідоміший український педагог у далекому зарубіжжі, зокрема у Франції, Швейцарії, Бельгії. Значна кількість шкіл у Франції носить його ім'я.

Отже, в умовах сьогодення педагогіка А. С. Макаренка діє, розвивається та приносить нові педагогічні здобутки. Його досвід переймають нові покоління.

А. О. Новобранна

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СКЛАДОВОЇ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

В умовах глобалізації, інтеграції України у європейський і світовий простір ні в кого не виникає сумнівів, що для успішної кооперації та взаємодії у світовому політичному, економічному, культурному, освітньому

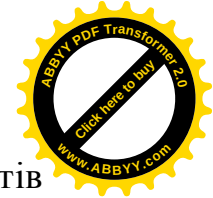
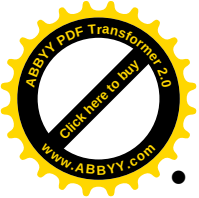
просторі необхідне знання не лише іноземних мов, а й культурних особливостей народу тієї чи іншої країни. Коли процес формування інформаційного суспільства можна вважати завершеним, особливого значення набуває не сама інформація з певної галузі знань, а вміння зберігати й передавати цю інформацію, налагодити діалог двох мовних систем, забезпечуючи тим самим стабільний контакт різних знань, культур і національних традицій. Це зумовлює нове бачення цілей іншомовної підготовки, зміну її статусу, посилення її ролі в системі вищої освіти.

Одним із яскравих прикладів спілкування двох мов є таке відоме в педагогіці явище, як «макаренкознавство». *Макаренкознавство* (світове або міжнародне) – 1) наукова галузь, що історично склалася у світі впродовж XX ст. і комплексно вивчає спадщину А. Макаренка; 2) явище світового історико-педагогічного процесу XX ст. Не менш поширеним поняттям є *англомовне макаренкознавство* – реакція науковців із США, Великої Британії, Австралії, Канади на педагогічну спадщину А. Макаренка, до якого (через спільність мови викладу та об'єкта вивчення) долучено макаренкознавчі праці дослідників з Фінляндії, Бразилії, Данії, Швеції як такі, що увійшли до наукового обігу англомовного світу. Уперше до наукового обігу української педагогіки введено маловідомі та невідомі англомовні джерела, що містять нові інтерпретаційні ідеї та теоретичні підходи в галузі макаренкознавства. Вітчизняний педагогічний дискурс доповнено новими фактами поширення й використання спадщини А. С. Макаренка в світі. Та для успішного використання нових інтерпретацій праць А. С. Макаренка, майбутньому педагогу вкрай необхідне володіння іноземною мовою та її професійною лексикою, а це може бути забезпечено лише за рахунок професійно-орієнтованого навчання іноземним мовам (ПОНІМ).

ПОНІМ у навчальних закладах як напрям іншомовної галузі передбачає іншомовну підготовку молоді під час здобуття освітніх кваліфікаційних рівнів, які дозволяють розпочати практичну діяльність. Завдання ПОНІМ на цьому етапі полягає у формуванні здатності застосовувати іноземні мови у сфері професійної діяльності та в житті в умовах мобільної та багатокультурної європейської спільноти. Метою напряму є збалансований розвиток особистості у професійному, культурному й особистісному вимірі.

Сучасна модель ПОНІМ у іншомовній освіті країн Західної Європи вибудовується виходячи із зазначених завдань та мети. Її зміст і організація тісно взаємопов'язані й реалізуються в контексті провідних підходів, а саме:

- діяльнісно-орієнтованого, який акцентує врахування здібностей і якостей індивіда у вирішенні завдань у сферах діяльності (суспільній, освітній, особистій і професійній);

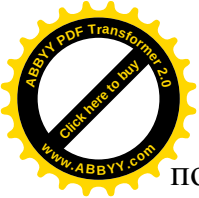
- компетентнісного, який дозволяє визначити наповнення компонентів змісту в контексті засвоєння необхідних компетентностей;
- багатомовного, який наголошує на розширенні індивідуального мовного досвіду, що відбувається під час опанування однієї та інших мов, і формуванні комунікативної компетенції;
- міжкультурного, який забезпечує розвиток цілісної особистості, сприяння її самоусвідомленню через обізнаність із власною культурою та збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами;
- особистісно-орієнтованого, який передбачає побудову навчання на основі досвіду та інтересів учня, залучення його до дослідження власних комунікативних потреб;
- конструктивістського, який відводить нові ролі викладачу як організатору та учню як активному учаснику процесу, що створює нову культуру відносин. Взаємодія сторін із точки зору останнього відбувається в умовах співробітництва й позитивного середовища. Активізація ролі учня здійснюється шляхом його залучення до структурування змісту курсу, планування навчання, вибору методів і засобів, що заохочує його до активної навчальної діяльності, є джерелом мотивації та покладає на нього відповідальність за отриманий результат. Викладач отримає можливість урахувати цілі й мотиви учня; вирішувати завдання щодо вибору й застосування педагогічних технологій та ІКТ, виходячи зі специфіки змісту, створення умов для самостійної роботи учнів та відпрацювання їх навчальних стратегій.

Таким чином, ПОНІМ сприяє втіленню загальноосвітньої складової щодо всебічного розвитку індивідуума й підготовки до його практичної діяльності та є інноваційною тенденцією в підготовці майбутнього фахівця будь-якої галузі.

Ю. В. Остапенко

ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження й передачі культурних цінностей від покоління до покоління. З появою дитини на світ, сім'я покликана готувати її до життя й активної практичної діяльності, забезпечувати раціональну організацію її життя, допомагати в засвоєнні позитивного досвіду старших, поколінь, а також у набутті власного досвіду поведінки й діяльності. Оскільки метою виховання підростаючого

покоління є формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне й фізичне виховання.

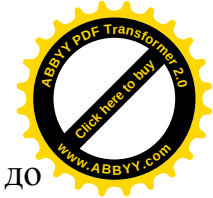
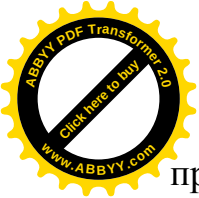
А. С. Макаренко багато уваги приділяв проблемам сімейного виховання. Він стверджував, що сім'я повинна бути колективом, у якому діти отримують первинне виховання та який, паралельно з установами суспільного виховання, стимулює розвиток і здійснює формування особистості дитини.

Указуючи на те, що родина повинна бути колективом, А. С. Макаренко підкреслював, що це «вільний ... колектив», який не може підкорятися сваволі батька, як це мало місце у родині дореволюційних часів. Батько є відповідальним старшим членом колективу, він має бути для дітей прикладом громадянина. Дорослі мають владу й авторитет, але вони не є безконтрольними у своїх діях. Батьки завжди повинні пам'ятати, що дитина – не тільки їх радість і надія, а й майбутній громадянин, за якого вони відповідають перед суспільством.

На переконання педагога-класика, у сім'ї має бути декілька дітей. Це забезпечує дитину від розвитку в неї егоїстичних нахилів, уможливорює організацію взаємодопомоги між дітьми різних вікових груп, сприяє розвитку в кожній дитині рис і якостей колективіста, вмінь поступатися іншому й підпорядкувати свої інтереси загальним.

Велику роль у вихованні й соціалізації дитини педагог відводив батьківському авторитету. Він зазначав, що провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме материнський вплив на дітей педагог визначав як найсильніший, а саме – у сфері духовно-морального виховання. Діти, які виростають без материнського тепла й ласки, похмурі, зазвичай, замкнені, зловисті, вперті. Вплив батька А. С. Макаренко визначав особливо важливим у процесі виховання синів. Але педагог наголошував, що успішно реалізувати свої виховні функції батько й мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей. А. С. Макаренко вказував на те, що батьки часто підміняють справжній авторитет помилковим, і надав ґрунтовний аналіз різних видів помилкового авторитету батьків у праці «Про батьківський авторитет».

Педагог визначав види негативного авторитету батьків: «авторитет придушення», який ґрунтується на примусі, залякуванні, і спричиняє формуванню в дітей брехливості, жорстокості, агресивності; «авторитет відстані», за якого батьки намагаються тримати дітей на відстані від себе, розмовляють із ними зверхньо, холодно; «авторитет чванства», який характеризується вихвалянням батьків своєю винятковістю, принижуючи своїх колег чи опонентів; «авторитет педантизму», за якого батьки вимагають кожне промовлене ними слово вважати наказом, карають за найменшу

провину; «авторитет резонерства», в межах якого батьки вдаються до моралізування з будь-якого приводу; «авторитет любові» як усепопущення, надмірне пестування; «авторитет доброти», за якого батьки в усьому поступаються дітям, готові на будь-які жертви, аби їм було добре; «авторитет підкупу», що характеризується батьківськими обіцянками подарунків і їх виконанням за відповідну поведінку дитини; «авторитет дружби» як панібратський стиль взаємин батьків і дітей.

Отже, педагогічна спадщина А. С. Макаренка обґрунтовує колективізм членів сім'ї, її розгалужену структуру, позитивний приклад батьків і становлення їх справжнього авторитету як важливі передумови ефективного сімейного виховання дитячої особистості – складової процесу успішної соціалізації.

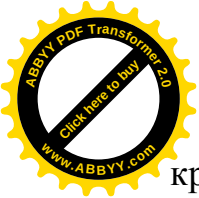
А. В. Терещенко

ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА ЩОДО РОЛІ САМОПОВАГИ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо гостро та актуально постають питання становлення самоповаги й поваги до інших у підростаючій особистості, коли молода людина, з одного боку, намагається знайти себе, сформувати незалежну самооцінку, самоповагу, створити власний світ, а з іншого – «вписатись» у вже існуючу систему. Самоповага є важливим регулятором поведінки людини з оточуючими, від неї залежить критичність і вимогливість до себе, ставлення до своїх успіхів і невдач. Самоповага впливає на розвиток і ефективність діяльності особистості на всіх вікових етапах. Тому дослідження проблематики самоповаги особистості є надзвичайно актуальним з позицій історії й сьогодення.

Проблемами вивчення самоповаги у вітчизняній психологічній науці займалися такі вчені, як І. Д. Бех, І. С. Кон, Р. Д. Соколова, В. В. Столін, Т. О. Титаренко, І. І. Чеснокова, Р. Х. Шакуров, які аналізують самоповагу через призму самолюбства, показують вплив міжособистісних взаємин, переживань у формуванні стійкого ставлення дитини до себе. Визначальними чинниками у формуванні самоповаги, за даними дослідників, є індивідуальний досвід і досвід спілкування з іншими людьми.

На думку сучасної вітчизняної дослідниці Н. Дятленко, самоповага – це внутрішня моральна риса людини, яка засвідчує позитивне в цілому, «тепле», приязне, прихильне ставлення до себе самої. Учена вважає, що проявляється самоповага у вчинках, висловлюваннях, у конфліктних обставинах, які стосуються особистості, в дискусіях, суперечках [1, с. 4]. Головним

критерієм оцінки самоповаги, на думку цієї авторки, є ступінь вираження її в діяльності та поведінці.

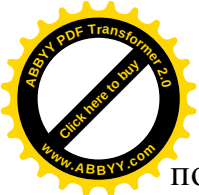
По-іншому трактує самоповагу А. С. Макаренко, вказуючи, що самоповага – це повага (або неповага) людини до самої себе, заснована на об'єктивних достоїнствах і успіхах особистості [3, с. 113]. Самоповага виражається як модель батьківської, вимогливої любові у відношенні самого себе.

Аналізуючи спадщину А. С. Макаренка, доходимо висновку, що самоповага, на думку автора, не дається людині від народження й безпосередньо не пов'язана з результатами діяльності. Видатний педагог вважає, що найчастіше відчуття власної гідності засвоюється на основі копіювання зразків, приходить у результаті усвідомлених чи не усвідомлених навіювань із боку оточуючих або в результаті навчання чи виховання з боку батьків, які привчають дитину до відповідної поведінки [4, с. 33].

Деяку схожість у дослідженні самоповаги А. С. Макаренка знаходимо в роботі І. С. Кона, який стверджує, що самоповага не лише відображає співвідношення домагань та успіху, а й відображає взаємини з оточуючими людьми та їхні ставлення, думки [2, с. 72]. У роботі «Відкриття «Я» вчений зауважив, що «самоповага – досить стійка риса особистості й підтримання певного рівня самоповаги складає важливу, хоча й неусвідомлену функцію самосвідомості».

На відміну від інших зарубіжних і вітчизняних дослідників (Г. Каплан, К. Роджерс, Р. Шакуров, І. Чеснокова), А. С. Макаренко пов'язував самоповагу й успіхи в навчанні. Він уважав, що самоповага допомагає кращому навчанню, що почуття власної гідності й самоповага – це ті обладунки, які здатні захистити дітей від неуспішності (або від захоплення наркотиками й правопорушень) [6, с. 68]. Проте інші дослідники не виключають, що ситуація діаметрально протилежна. На переконання Р. Д. Соколової, людина з високою самоповагою вірить у себе, в те, що вона не гірша за інших, вірить у свої можливості та успіхи як у навчанні, так і в інших сферах життєдіяльності, здатність подолати власні вади й недоліки [5, с. 396]. Тоді як низький рівень самоповаги негативно позначається на поведінці й самопочутті особистості, переживанні нею меншовартості. У ранньому юнацькому віці брак самоповаги виявляється у високій уразливості й чутливості стосовно своєї самооцінки, невдач, власних недоліків. Більшість із них самотні, сором'язливі, схильні до ізоляції, втечі від дійсності.

Таким чином, ідеї А. С. Макаренка щодо ролі самоповаги у становленні особистості є актуальними в контексті сучасних психологічних досліджень і знайшли відображення та продовження в

поглядах І. С. Кона. Більшість сучасних дослідників-психологів має певну розбіжність із А. С. Макаренком поглядів на природу, сутність, зв'язок самоповаги з успішністю у навчанні, й переконані, що людина з високою самоповагою не вважає себе кращою за інших, а просто вірить у себе, в те, що може подолати свої недоліки, а низька самоповага, навпаки, передбачає почуття неповноцінності, ущербності, негідності, що чинить негативний вплив на психічне самопочуття та соціальну поведінку особистості. Отже, розробка проблеми виховання самоповаги в дітей і забезпечення відповідних умов для її розвитку, піднята свого часу А. С. Макаренком, посідає значне місце в дослідженнях сучасних психологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дятленко Н. Самоповага дітей / Наталія Дятленко. – К. : Шкільний світ, 2007. – 120 с.
2. Кон І. С. Психологія старшокласника / І. С. Кон. – М. : Просвещение. – 1989. – 304 с.
3. Макаренко А. С. Основи педагогічної системи / А. С. Макаренко. – Горький : Бв, 1990. – 241 с.
4. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1941. – 92 с.
5. Манько Т. А. Теоретико-методологічні засади формування самоповаги учнів / Т. А. Манько – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2009. – 432 с.
6. Фролов А. А. Організація виховного процесу у практиці А. С. Макаренка (колонія ім. М. Горького) / А. А. Фролов. – Горький : Бв, 1976. – 134 с.

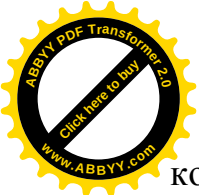
В. М. Тимошенко

ТЕОРІЯ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ А. С. МАКАРЕНКА В СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Професійна діяльність учителя фізичної культури передбачає використання різних видів спорту в школі, що має велике значення для підвищення зацікавлення й мотивації школярів до занять фізичними вправами, формування умінь та навичок з різних видів фізичної культури й спорту за рахунок змін у структурі та організації навчального процесу, що передбачає врахування уроків фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах.

У даному контексті важливим є саме процес формування колективу учнів, оскільки взаємодія вчителя зі сформованим та збалансованим учнівським колективом є запорукою ефективної роботи та педагогічного впливу, а також сприяє успішному здійсненню професійної діяльності.

Великий педагог А. С. Макаренко в процесі формування колективу виділяв поняття «тон і стиль колективу». Стиль колективу складає систему колективних доручень і прийомів роботи, які здійснюються через встановлені колективні взаємовідносини. Стиль – це практика, це життя

колективу. Форму, у якій реалізується стиль, А. С. Макаренко називає тоном колективу. Він виділяє характерні ознаки стилю й тону дитячого колективу:

1) мажор – постійна бадьорість, готовність до корисних дій. Мажор не створюється спеціальним методом, а є результатом усієї роботи;

2) почуття власної гідності, що впливає з уявлення про цінність свого колективу й проявляється у відчутті гордості за нього, в опорі проникненню до колективу чужого, в стриманому й ввічливому ставленні вихованців до приїжджої незнайомої людини. Вихованець ніколи не скаже поганого про свій колектив чужій людині. Це почуття виникає тоді, коли організація й стан речей у закладі є предметом загальної уяви й зусиль усього колективу;

3) уміння орієнтуватися, що полягає в здатності встановлювати в залежності від обставин і від оточуючих людей таку лінію поведінки, яка найбільше відповідає інтересам колективу;

4) єдність колективу, яка полягає в дружніх відносинах між його членами на фоні загальної ділової вимогливості один до одного, коли кожний вихованець не відчуває відособленості й беззахисності в колективі;

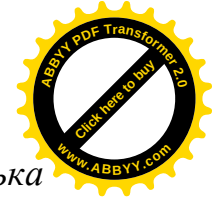
5) ідея захищеності, що впливає з усвідомлення всіма членами єдності свого колективу. Вона проявляється як у захисті колективом своїх членів від сторонніх, так і в готовності кожного вихованця не допустити приниження будь-якого члена колективу іншими його членами;

6) здатність до гальмування, яка проявляється в стриманості в рухах, словах, крикові, в умінні поступитися товаришеві в суперечках, у загальній ввічливості.

7) активність – постійна готовність до корисного ділового руху, а не до неупорядкованого бігу чи крику. Для цього час протягом дня повинен бути розумно зайнятий, адже така активність виховується лише в організованій діяльності.

Усі зазначені ознаки стилю й тону колективу в нинішніх умовах загальноосвітнього навчального закладу мають сьогоденне змістове наповнення і можуть бути елементами виховної діяльності вчителя та проявляються, передусім, у формуванні правил і норм зовнішньої поведінки учнів.

Отже, спираючись на теоретичний і практичний досвід А. С. Макаренка, можна стверджувати, що професійна діяльність учителя фізичної культури та спорту неможлива без усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної діяльності та головної особи у формуванні та підтримці дитячого колективу, тому професійна сформованість передбачає орієнтацію на педагогічну діяльність, яка повинна включати не лише набуття фахових знань, умінь і навичок, а й морально-етичне ставлення до власної діяльності.

КОЛЕКТИВНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ А. С. МАКАРЕНКА

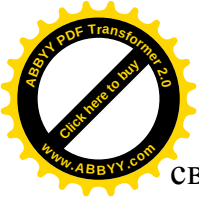
Утвердження України як суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави, сприяє відновленню та розвитку національної педагогіки, освіти й виховання підростаючого покоління. У пошуках нових шляхів вирішення проблем гуманізації виховання та навчання, сучасна педагогічна наука звертається до різних джерел, зокрема, до педагогічного досвіду прогресивних педагогів минулого.

Серед визначних досягнень вітчизняної та світової педагогіки в ХХ столітті особливе місце займає педагогічна творчість Антона Семеновича Макаренка (1888–1939) – вітчизняного педагога-новатора, класика світової педагогіки ХХ століття, письменника, творця нової методики виховної роботи з дитячим колективом, організатора й керівника колонії для неповнолітніх правопорушників і безпритульних.

Літературно-педагогічна спадщина А. С. Макаренка стала об'єктом численних досліджень ще в 40-х роках ХХ століття й донині продовжує викликати безліч суперечливих і неоднозначних тлумачень у вітчизняних та зарубіжних педагогів. З-поміж сучасних українських дослідників-макаренкознавців особливу увагу привертають праці І. А. Зязюна, Л. В. Крамущенка, М. М. Окси, Л. М. Пашко, А. В. Ткаченка, Л. О. Хомич, М. Д. Ярмаченка, а також російських учених Л. І. Гриценко, Л. Ю. Гордіна, В. І. Малініна, С. В. Невської та А. А. Фролова. У їхніх працях спостерігається прагнення заглибитись і об'єктивно оцінити концептуальні положення спадщини педагога, під новим кутом зору переглянути зміст, шляхи, цілі виховання за А. С. Макаренком, з тим, щоб одержати поштовх для подальшого розвитку педагогічної науки й практики. Педагогічна система А. С. Макаренка, за умови її глибокого об'єктивного осмислення, безперечно послужить подальшому розвитку педагогічної науки й буде корисною суспільству.

Сьогодення відкриває нові можливості, а відповідно, й перспективи вивчення педагогіки А. С. Макаренка, воно неодмінно та безпристрасно віддзеркалює її універсальний позачасовий виховний потенціал. Сучасні вітчизняні й не лише вітчизняні проблеми соціальної занедбаності дитинства, інтернаціональна педагогічна криза невблаганно повертають нас до педагогічних відкриттів, які зробив ще в 20-х роках минулого століття в українській провінції подвижник соціального виховання Антон Макаренко.

Основоположним принципом педагогічної системи А. С. Макаренка є принцип виховання в колективі. Колектив розглядався ним як універсальний метод комуністичного виховання, що є загальним і єдиним, а водночас дає можливість кожній окремій особистості розвивати свої здібності, зберігати

свою індивідуальність, йти вперед. Педагог розробив і апробував методику колективістського виховання [1, 3–4].

Думки А. С. Макаренка про головні напрями організації колективу містять у собі різноманітні аспекти діяльності та багатосторонній вплив на особистість вихованця. Дослідник творчості А. С. Макаренка М. П. Ніжинський виділяє їх за такими напрямками:

- уповноважені в колективі повинні добиватися всебічного підвищення його політичного й культурного рівня, регулювати товариські взаємини, привчати дітей розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, рішуче боротися з найменшими спробами насильства старших або більш сильних над молодшими й слабшими;
- кожен член колективу щоденно повинен проявляти себе в праці, а тому особливим завданням активу є виховання в кожного поваги до праці, відпочинку й занять інших. Таке виховання передбачає не тільки засвоєння правильних уявлень, а й вироблення правильних звичок;
- дисципліна завжди виступає як форма суспільного добробуту людей. Такою вона може бути тільки в тому випадку, якщо будується за системою активізації особистості в найрізноманітніших галузях трудового й громадського життя. Отже, дисциплінованість – результат виховного процесу в цілому, результат, насамперед, зусиль дитячого колективу дітей. Але для того, щоб дисципліна сприймалась як явище моральне й політичне, в кожному колективі дітей слід роз'яснювати її необхідність, забезпечувати додержання доцільного, точного режиму. Покарання, спрямовані на зміцнення дисципліни, повинні, головним чином, впливати на колектив і мати форму морального осуду;
- громадська думка є регулятором поведінки вихованців. Вищим органом, який відбиває громадську думку колективу є дитячі загальні збори. Для формування особистості вони матимуть особливу цінність, коли предметом їх обговорення будуть щоденні справи й перспективні лінії розвитку закладу; розвиток перспективи закладу в цілому, та кожної дитини зокрема, слід нерозривно пов'язувати зі стилем роботи в колективі. Кожний дитячий заклад повинен мати свій стиль і тон, а нормальний тон може бути тільки один – життєрадісність і спокійна робоча обстановка [2, 146–147].

Таким чином, у процесі різноманітності діяльності колективу, на думку А. С. Макаренка, кожен його член розвиває в собі потребу бути уважним до інтересів інших людей, потребу високої моральності, бажання збагачувати духовне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991 – 2008 рр. : до 120-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ;

- упоряд.: І. О. Іванова, Т. В. Лога ; вступ. ст. А. В. Ткаченко ; наук. ред. : П. І. Рогова, А. М. Доркєну ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; наук. консул. І. А. Зязюн ; рец. Л. О. Хомич. – К., 2008. – 154 с. – (Сер. «Видатні педагоги світу»; Вип. 4).
2. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник / П. Г. Лузан, О. В. Васюк. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 296 с.

О. В. Усенко

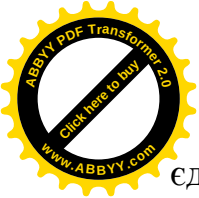
ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ АНТОНА МАКАРЕНКА

У радянському макарєнкознавстві проблема національної самоідентифікації А. Макаренка не порушувалася під впливом ідеологічних табу. Погляди сучасних учених на це питання суттєво відрізняються: одні вважають Антона Семеновича прихильником етнопедагогічних засобів виховання, наголошуючи на використанні ним деяких українських свят (свято першого снопа, свято врожаю), української пісні й танцю, української лєксии у своїх педагогічних творах; інші називають його «ренегатом українства», затятим опонентом «рідної мови» й усього українського. При цьому автори керуються як аксіомою спогадами Віталія Макаренка, брата видатного педагога, який зазначав, що «Антон був стовідсотковим росіянином». Однак, на нашу думку, погляди Антона Макаренка на власну самоідентифікацію були не настільки однозначними й чітко визначеними. Необхідно зауважити, що найбільш суттєвий внесок у розробку порушеної проблеми зробив німецький вчений Гьотц Хіллїг – завідувач лабораторією «Макаренко-реферат» Марбурзького університету, один із провідних макарєнкознавців світу, дослідження якого ґрунтуються на солідній джерельній базі.

Антон Семенович Макаренко виховувався в російськомовному середовищі й на зразках російської літератури, особливо шануючи А. Чехова і М. Горького. За фахом А. Макаренко був учителем російської словесності, історії та малювання. 9 вересня 1917 року, прагнучи отримати посаду викладача зразкового училища при Полтавському вчительському інституті він у заяві зазначив про готовність «викладати всі предмети курсу зразкового училища українською мовою», що свідчить про достатній рівень володіння нею А. Макаренко.

Розквіт педагогічного таланту Антона Семеновича співпав з активним здійсненням політики українізації навчальних закладів і освітніх установ, однак він тримався осторонь цього процесу. Суттєві непорозуміння щодо українізації освіти існували між А. Макаренко та наркомом освіти УСРР М. Скрипником. Антон Семенович прагнув до максимальної незалежності і свободи педагогічної творчості та будь-які критичні зауваження з боку уряду, представників науково-педагогічного «Олімпу» сприймав як тиск.

Українські науковці і керівництво Наркомосу України звинувачували А. Макаренка в політиці «деукраїнізації» горьківської колонії, адже це був

єдиний заклад інтернатного типу, остаточно не переведений на українську мову. У закладі переважно спілкувалися суржилом, хоча ведення офіційної документації та педагогічних рад здійснювалося українською мовою. У звіті 1927 року зазначалося, що в школі на території колонії імені М. Горького, яка раніше була українською, нині навчання здійснюється російською мовою, хоча 41,77 % вихованців – українці. У 1928 році професор О. Попов – директор Українського науково-дослідного інституту педагогіки докоряв А. Макаренку за те, що той орієнтується на московську літературу й ігнорує здобутки української науки.

Оскільки комуна ім. Ф. Держинського знаходилася певний час у підпорядкуванні загальносоюзного Державного Політичного Управління (рос. – ГПУ) – це звільнило Макаренка від необхідності здійснювати українізацію свого закладу.

А. Макаренко мріяв про переїзд до Москви, однак у радянській столиці він не отримав очікуваного душевного спокою та належної самореалізації. Попри популярність «Педагогічної поеми» й визнання його письменницького таланту, Антон Семенович гірко сумував за «хлопцями», за Україною і своїм улюбленим дітищем.

Згідно зі стенограмою, виявленою Г. Хіллігом, коли в 1936 році після опублікування «Педагогічної поеми», один зі слухачів запитав А. Макаренка під час його доповіді в Москві: «Якою мовою Ви розмовляли в колонії та чому книга написана російською?», то А. Макаренко відповів: «Це, звичайно, гріх. Звичайно, були в нас українці, й школа в нас була українська, але якось так вийшло, що говорили ббцльше російською. І діти в школі навалися українською, а вдома розмовляли наполовину українською. Наполовину російською та інколи – використовували сленг.

Я підтримував українізацію, але потім до нас приходило все більше й більше міських людей. Коли колонія стала відомою, до нас стали надсилати дітей із Харкова, Одеси тощо. Це вже такі діти, в яких нічого від української мови не залишилося. Комуна ім. Ф. Е. Держинського є російськомовною, тому що вихованці там усі міські й розмовляють російською мовою».

У своїй останній автобіографії А. Макаренко назвав себе російськомовним українцем. Позиціонував себе як український письменник і серед російських літераторів. В оригіналі мова творів А. Макаренка була насичена українськими словами, фразами, приказками. Однак внаслідок редакційних чисток із «Педагогічної поеми» були вилучені не лише соковиті українізми, але і змінені українські прізвища, які закінчувалися на «енко».

Таким чином, порушена проблема не є вичерпаною; вона потребує подальшого ретельного дослідження та розширення джерельної бази.

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА ДОВІРУ ЯК МЕТОД ВИХОВАННЯ І РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Важливим аспектом різних сфер життєдіяльності (міжособистісної, міжгрупової, суспільства в цілому) та основою більшості соціальних процесів є довіра. Вивчення феномена довіри, особливо в складні періоди розвитку суспільства, є важливим і актуальним. У сучасному світі, де втрачає силу пріоритет цінностей і починають домінувати інтереси, проблема довіри набуває особливої актуальності

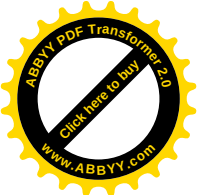
Довіра як самостійне соціально-психологічне явище виконує фундаментальні функції в житті людини: вона виступає умовою цілісної взаємодії людини зі світом та сприяє злиттю у сприйнятті людини минулого, сьогодення й майбутнього в цілісний акт; за допомогою довіри встановлюється міра відповідності своєї поведінки, прийнятого рішення, цілей, поставлених завдань.

Особливе місце довіра має у вихованні. Відомий педагог А. С. Макаренко у своїй педагогічній практиці широко використовував довіру. Саме через довіру проявляється повага до дитини, підноситься почуття власної гідності, відповідальності. А. С. Макаренко розглядав довіру як один із важливих проявів педагогічного такту та як значиму ознаку колективу, також він запропонував такий метод, як «авансування довірою».

У «Педагогічній поемі» А. С. Макаренко зазначав, що довіра до дитини є однією з форм вимогливості та разом з тим – важливою умовою прояву педагогічного такту. Педагогічний такт виявляється в урівноваженій поведінці педагога (витримка, самовладання, безпосередність у спілкуванні). Він передбачає довіру до учня, підхід до нього, як говорив А. С. Макаренко, з «оптимістичною гіпотезою», навіть із ризиком зробити помилку. Довіра педагога, на його думку, – найкращий стимул для роботи учнів. Але довіра дійсна, якщо вона проявляється та підкріплюється конкретними вчинками, якщо вона поєднується з розумним контролем та інтересами педагога до розвитку учнів.

Також особливе значення має довіра до дитини в проведенні контролю та перевірки виконання встановленого в родині режиму та розпоряджень батьків.

Педагогічний такт у цьому випадку повинен проявлятися в тому, щоб стимулювати дітей на більш ініціативне й творче виконання вимог і доручень батьків, не породжуючи в них образи за несправедливу недовіру. Таким чином, вимогливість, виражена у формі довіри, сприяє розвитку самостійності, впевненості й винахідливості в дітей якостей, вельми важливих і потрібних людині.

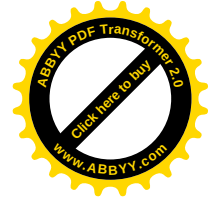
У своїх роботах А. С. Макаренко описує такий метод як «авансування довірою», спрямований на формування самостійності та відповідальності, який передбачає активну позицію дитини та усвідомлення нею реальної дійсності. Тобто ситуація авансування довірою описується тим, що довіра надається авансом ще незміцнілій особистості, але вже готовій виправдати її. У такий спосіб утворюються умови для вираження довіри з боку інших учнів або значущого для дитини дорослого.

Нами було проведено дослідження за опитувальником Т. П. Скрипкіної «Довіра до себе та довіра до інших», модифікований А. Е. Хурчак, серед учнів десятих класів Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 імені В. Стрельченка.

В опитуванні взяли участь 33 учня. Результати дослідження показали високий рівень довіри до себе серед більшості опитуваних – 52 %, що складають 14 учнів та в 37 % (10 учнів) середній показник довіри до інших. Таким чином 59 % старшокласників (16 осіб) та 63 % (17 учнів) довіряють найбільше собі в таких життєвих сферах, як сімейна та інтимна. У навчальній сфері переважають середні показники довіри до себе, що складають 66 % (18 учнів). А в соціальній сфері життя на високому рівні довіряє собі лише 20 % опитуваних (5 учнів), а по 40 % (по 11 учнів) розподілилися на низький і середній рівень.

Результати дослідження довіри до інших мають нижчі показники. На низькому рівні довіряють іншим 37 % (10 учнів) і така ж кількість опитуваних – на високому. Середній рівень довіри виявлено у 40 % старшокласників (11 учнів) у інтимній сфері. 44 % учні (12 осіб) довіряють іншим на середньому та 41 % (11 учнів) на низькому рівні в навчальній життєвій сфері. Найбільш низький рівень довіри до інших займає соціальна сфера життя підлітків – у 52 % (14 учнів), а високий рівень довіри лише у 7 % (2 учнів).

Згідно з А. С. Макаренко довіра є однією зі складових педагогічного такту, що стимулює дитину до ініціативності, самостійності та творчого виконання доручень. Також довірчі відносини сприяють зміцненню колективу. Проте наше дослідження показало, що серед десятикласників переважає більше довіра до себе, ніж довіра до інших. Згідно результатів нашого дослідження, вищі показники за довірою до себе серед опитуваних учнів є свідченням розвитку їх самостійності, ініціативності, творчості. Але переважання низьких і середніх показників довіри до інших дозволяє припустити, що така довіра не сприяє зміцненню класних колективів. Таким чином, довіра як один із значущих феноменів, який впливає на гармонійне становлення особистості учня, важливий компонент у системі «вчитель-учень», «учень-учень», потребує подальшого вивчення та глибшого його розуміння.

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНКУЛЬТУРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА

О. О. Бесідовська

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ СТАТЕВО-РОЛЬОВОГО ВИХОВАННЯ ЯК КОМПЕТЕНТНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ А. С. МАКАРЕНКА

Проблема статевого виховання знаходить відбиття в основних законодавчих документах стосовно початкової ланки освіти (Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», концепції виховання, концепції національного виховання, концепції загальної середньої освіти).

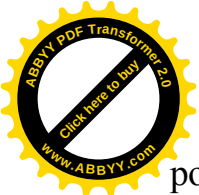
Статеворольове виховання – це феномен, що зумовлений історичними чинниками та соціально-культурним контекстом. Статеворольовий підхід до навчання й виховання дітей являє собою традиційну систему поглядів на призначення чоловіка та жінки в суспільстві. Метою статево-рольового виховання дівчаток і хлопчиків виступає необхідність навчити їх тому, що є соціально прийнятним у суспільстві для їхньої статі, та підготувати їх до дорослого життя.

Питання статевого виховання вважається одним із найскладніших у педагогіці. Воно стає складним з огляду на те, що його розглядають окремо, приділяють надто багато уваги, виокремлюючи із загальної маси інших питань виховної роботи.

Серед основних питань статево-рольового виховання є послідовність і правильність його проведення та необхідність диференціації статевого виховання й освіти.

А. С. Макаренко писав: «Виховуючи в дитині чесність, працездатність, щирість, звичку говорити правду, повагу до іншої людини, до її переживань і інтересів ... ми тим самим виховуємо її й у статево-рольовому відношенні». У працях Антона Семеновича представлені окремі способи, спеціально призначені для статево-рольового виховання, виокремлені психолого-педагогічні аспекти, які можуть бути корисними в даних питаннях. Необхідно зазначити, що саме в них закладені найбільш раціональні шляхи реалізації виховання.

Отже, статево-рольове виховання передбачає формування в дитини когнітивного, емоційного й поведінкового компонентів вихованості. Когнітивний компонент (статеворольові знання як основа статево-рольової свідомості) включає в себе знання про стать і статево-рольову ідентифікацію, сформованість статево-рольових взірців і знань про моделі адекватної статево-

рольової поведінки, знання про соціальні ролі дорослих. Емоційний компонент визначає позитивне ставлення до норм, що регламентують статево-рольову взаємодію та до самої взаємодії. Поведінковий компонент статево-рольового виховання передбачає формування адекватної статево-рольової поведінки.

Таким чином, статево-рольове виховання слугує теоретичним підґрунтям системи соціалізації дівчат і хлопчиків у освітній системі відповідно до тих норм, вимог, стандартів, які висунуло суспільство до людини. Все це має безпосередній вплив на політику держави в освітній сфері і зараз, спричиняючи труднощі на шляху активного впровадження в педагогічну науку і шкільну практику нових освітніх стандартів.

М. І. Бондар

КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

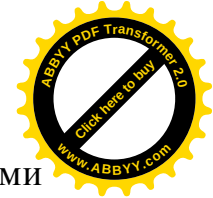
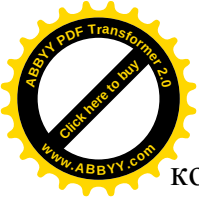
А. С. МАКАРЕНКА

Проблема компетентності соціального педагога набуває в останні роки все більшої актуальності у зв'язку з тим, що постійно трансформується соціальний досвід, реконструюється сфера соціальних послуг, розвиваються технології соціальної роботи, зростає рівень вимог соціуму до фахівців. Власне компетентність у вирішенні соціальних проблем становить основу професійного здійснення соціальної роботи.

У процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів слід урахувати досвід виховання та вирішення конфліктних ситуацій особистого характеру й в умовах колективу (соціуму) А. С. Макаренка, оскільки для здійснення педагогічної діяльності він мав всі складові професійної компетентності, був соціально та ідеологічно спрямованою особистістю, педагогом, який у скрутних 1920–30-х роках виконував роль соціального педагога на засадах гуманізму й альтруїзму.

Представники цієї професії – соціальні працівники застосовують свої знання й уміння для соціальної допомоги індивідам, сім'ям, групам, організаціям, громадам, соціуму загалом. Вони допомагають людям підвищувати здатність вирішувати проблеми, створюють необхідні для цього ресурси, забезпечують взаємодію між людьми або між людиною та її оточенням, підвищують відповідальність організацій за людину, впливають на соціальну політику. Не викликає сумніву той факт, що ефективно виконувати ці завдання здатні лише добре підготовлені, професійно компетентні працівники.

На сьогодні перед вищими закладами освіти України, які готують соціальних педагогів, стоїть нелегке завдання – підготовка професійно

компетентних спеціалістів, які володіють професійними компетентностями соціального педагога.

Професійну компетентність соціального педагога визначають як якісну характеристику суб'єкта діяльності, що відображає інтегральний характер його підготовки та готовність особистості до реалізації цієї діяльності.

Це включає в себе: систему професійних знань, необхідних для компетентної та відповідальної організації процесу соціальної роботи.

Не менш важливим є вміння працювати, використовуючи набуті знання, уміння, навички й засоби для допомоги тим, хто потрапив у скрутну ситуацію. Компетентний соціальний педагог повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також уміннями, необхідними для їх застосування, а також володіти такими компонентами професійної компетентності:

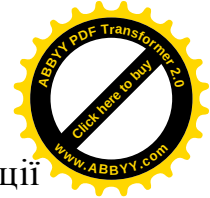
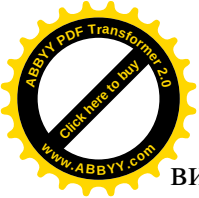
- 1) компетентність сприйняття, яка передбачає проведення спостереження, аналізу, постановку діагнозу;
- 2) компетентність взаємодії, тобто успішне встановлення взаємовідносин і здійснення діяльності: аналіз ситуації, розуміння випадку, обмін інформацією, пояснення, аналіз із наступним висновком, який у свою чергу має бути засобом надання допомоги та сприяння в подальшому самостійному вирішенні проблеми;
- 3) комунікативна компетентність – встановлення контакту з учнем, учителем, сім'єю тощо для налагодження довірливих, доброзичливих відносин;
- 4) рефлексивна компетентність, тобто реконструкція процесу надання допомоги, метою якої є переконатись у правильності зробленого або того, що можна було зробити. Це допоможе спланувати подальші дії та запобігти можливим помилкам.

Таким чином, сукупність усіх компонентів сприяє формуванню професійної компетентності, які визначають майбутню успішну діяльність соціального педагога.

А. В. Гулакова

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ А. С. МАКАРЕНКА

Сучасний розвиток української держави визначається трансформаційними процесами, пошуком власного шляху розвитку, змінами ціннісних орієнтацій. Цінності становлять ядро особистості, разом з тим вони є основою суспільства, його фундаментом. Саме тому процес освіти спрямований на формування основних цінностей. Проблема девіантності студентської молоді є однією з актуальних проблем соціології та психології

вищої школи. Зростання масштабів злочинності, труднощі корекції девіантної поведінки, наявність безлічі теоретичних концепцій обумовлюють особливий інтерес до вивчення цього явища.

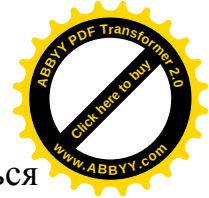
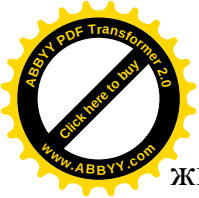
Проблема відхилення у поведінці особистості досліджується в різних науках: у культурології (Я. І. Гілінський), психології (В. А. Петровський, В. Д. Менделевич), соціології (Е. Дюркгейм, Мертон та ін.). Працюючи із «важкими» дітьми, А. С. Макаренко також приділяв свою увагу цій проблемі.

Уважається, що вперше термін «девіантна поведінка» було введено І. Я. Гілінським. На сьогоднішній день термін «девіантна поведінка» в науковій літературі вживається як синонім із терміном «поведінка, що відхиляється». Соціологи визначають девіантність відповідністю чи невідповідністю соціальним нормам. Аналізуючи поняття норми, її можна розглядати як: приписи чи заборони; ідеал, що відповідає вимогам соціального середовища, в якому живе людина; діапазон варіативності поведінки. Відповідно до зазначеного, девіантною є така поведінка, що не задовольняє соціальним нормам суспільства.

Дослідження теоретичного аспекту соціальних відхилень, доводять, що особливості поведінки студентської молоді визначаються впливом таких факторів: вік, транзитивність, соціокультурне середовище, специфіка студентського колективу.

Значення колективного виховання у розвитку особистості підкреслював і А. С. Макаренко. Впливаючи на дітей, педагог виступав носієм цінностей колективу. У колонії та комуні надавалося великого значення культурному впливові дорослих. Колектив педагогів і дітей перебував у гармонійних стосунках. І педагоги, і діти жили життям усього закладу та країни. Звідси й бадьорість, відсутність похмурих та роздратованих облич, акуратність і діловитість, що характеризували життя колонії та комуні. Усе це сприяло встановленню особистого, в тому числі й культурного, впливу педагогів на вихованців. Вихователі й вихованці спільними зусиллями продемонстрували силу педагогічних законів, усвідомлених і сформульованих А. С. Макаренко. Видатний педагог говорив, що діти «важкі» у вихованні – це, в основному, нормальні діти й немає потреби виділяти їх із загальної маси, необхідно виховувати й перевиховувати їх у трудовому колективі ровесників.

З точки зору соціального статусу, студентський вік (18–25 років) – це період інтенсивного пошуку «покликання», початку трудової діяльності, вступу у шлюб. З психологічної точки зору, студентам (як і молоді в цілому) властиві максималізм суджень, нетерпимість до думки інших, прагнення до радикальних дій, підвищена емоційність сприйняття. Багато в чому стиль

життя, мислення молодих людей, зокрема студентства, визначаються наявністю своєї субкультури, яка формує норми, цінності, зразки поведінки.

Соціокультурне середовище існування студентства багато в чому визначається особливостями взаємодії студентів з іншими групами в системі освіти.

Студентський колектив є по суті малою соціально організованою групою, відмінними рисами якої можна назвати тісну взаємодію суб'єктів, власну динаміку розвитку, засновану на загальних нормах, цінностях, що визначають поведінку кожного окремо члена групи. Е. Дюркгейм стверджував, що всередині однієї і тієї ж соціальної групи відбувається нівелювання свідомості, в силу чого всі думають і відчують однаково. Особливо це актуально для студентського колективу, члени якого в силу свого віку схильні до наслідування. Отже, велика вірогідність того, що поява в студентській групі індивідів, думки й учинки яких суперечать загальноприйнятим нормам і правилам, призведе до швидкого поширення девіантних форм поведінки серед інших членів групи.

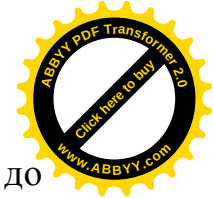
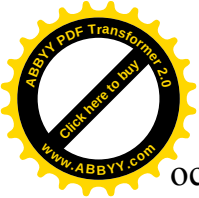
Транзитивність студентства виражається в його проміжному положенні між пасивним об'єктом турботи держави і активним учасником соціальної дії. Таке становище студентської молоді створює передумови для девіантності в її середовищі у зв'язку з тим, що, виступаючи в якості об'єкта опіки держави, студенти разом з тим вже відчують якусь незалежність і намагаються її реалізувати в різних вчинках, не відчуючи при цьому відповідальності за них. Поєднання незалежності і безвідповідальності може породжувати девіантну поведінку.

Специфіка студентства як особливої соціально-демографічної групи актуалізує проблему вивчення девіантності в його середовищі на двох рівнях: суспільства в цілому, та соціального інституту, зокрема ВНЗ.

Перший рівень включає в себе загальні девіації: протиправну, асоціальну, адитивну та саморуйнівну поведінку. Характерні для соціуму в цілому, вони найбільш небезпечні, коли мова йде про студентську молодь.

Другий рівень девіантності студентства складається з відхилень від формальних норм, прийнятих у вузі: порушення дисципліни, несвоєчасна підготовка навчального матеріалу, платний спосіб здачі сесій, пропуски занять без поважної причини, використання шпаргалок на іспитах тощо. Ці відхилення пов'язані з навчальним процесом і характерні тільки для студентства, у зв'язку з чим їх можна охарактеризувати як специфічні девіації.

Ці особливості належить як до власне психологічних якостей суб'єкта (рівень агресії, характеристики емоційної та вольової сфери тощо), так і до системи соціально-психологічних якостей (спрямованість особистості,

особливості комунікативного стилю, рівень конформності, приналежність до неформальних асоціальних груп).

Для уникнення в студентському середовищі такого явища, як девіантна поведінка, необхідно: створити оптимальні умови для правової та громадської соціалізації студентів (через проведення виховної та профілактичної роботи); удосконалити соціальні норми й санкції, що застосовуються у вищих навчальних закладах; стимулювати роботу соціальних служб та створювати соціальні центри реабілітації. Краща профілактика девіантної поведінки – це цілеспрямований, організований із чітким визначенням засобів, форм і методів, виховний вплив, а також усунення причин, що спричиняють таку поведінку.

Отже, девіантна поведінка – це система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки. Особливості девіантної поведінки студентської молоді визначаються низкою факторів: вік, транзитивність, соціокультурне середовище існування, специфіка студентського колективу, а також психологічні особливості особистості студента.

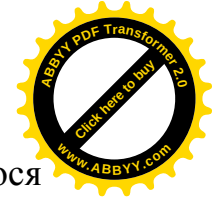
Специфіка студентства як особливої соціальної групи дозволяє виділити два рівня девіацій. Перший рівень включає в себе загальні девіації (протиправну, асоціальну, адитивну та саморуйнівну поведінку), другий рівень – відхилення від формальних норм, прийнятих у вузі.

М. С. Кардаш

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Розглядаючи творчу спадщину А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття, необхідно звернути увагу на те, що він завжди прагнув до вдосконалення педагогічної системи, реформування освіти. Виходячи з цього, удосконалення системи підготовки студентської молоді, зокрема гендерна експертиза робочих навчальних програм, і є тією ланкою, яка забезпечить підвищення ефективності та покращення навчально-виховної системи й усієї педагогічної системи освіти ХХІ століття.

Наразі демократичні процеси в державі вимагають вироблення нових суспільних вимог до освіти, як до основи соціокультурного становлення особистості. Побудова гендерної рівності набуває актуального звучання. Гендерна складова у змісті робочої програми є необхідною передумовою в реалізації гендерної освіти й виховання. Тому, одним із практичних напрямів дослідження навчальних програм стала гендерна експертиза.

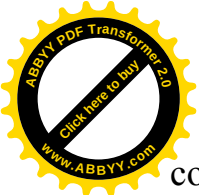

Питанням проведення гендерної експертизи підручників займалося багато науковців серед яких О. В. Аніщенко, В. Гайденко, Т. В. Говорун, Н. Н. Козлова, В. Лукашів, А. В. Смирнова та інші. Гендерна експертиза – це різновид соціального аналізу, базованого на гендерній методології, що полягає у визначенні відмінностей у політичному, соціально-економічному та культурному статусах різних гендерних груп і владно-підлеглих відносин між ними, виражених у суспільстві через гендерні відносини (диференціація та ієрархічність відносин у сфері міжстатевої взаємодії) [2, с. 50].

Необхідність здійснення гендерної експертизи обумовлена традиційністю поглядів на взаємини статей більшістю вчителів та педагогів, які згідно з даними психологічних досліджень, перебувають під впливом гендерних стереотипів (набору консервативних загальноприйнятих норм і суджень, які стосуються статусу жінок і чоловіків, норм їхньої поведінки, мотивів учинків і характеру потреб). Важливість здійснення гендерної експертизи підкреслюється і в Наказі МОН № 839 від 10.09.2009 року «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», спрямованому на забезпечення системної роботи щодо впровадження гендерних підходів у навчально-виховний процес. Зокрема, Наказ містить положення про необхідність проведення експертизи державних стандартів, навчальних програм для дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів [3].

Спираючись на наявність дослідження даної проблеми, можемо стверджувати, що суттю проведення гендерної експертизи робочих навчальних програмах спеціальності «соціальний педагог» є передусім перевірка наявності в них гендерного дисбалансу, з метою подальшого формування у студентів принципу рівноправності статей через адекватне відображення в навчальному матеріалі досвіду і чоловіків, і жінок та заохочення їх до рівноправного співробітництва й взаємної поваги. Із метою дослідження гендерної складової в програмах системи фахової підготовки спеціальності «соціальна педагогіка» зі спиранням на гендерні стандарти сучасної освіти нами було розроблено критерії оцінки робочих програм з точки зору додержання ними принципу гендерної рівності. Наявність критеріїв оцінки, на наш погляд, буде забезпечувати ефективність аналізу робочої програми.

У якості першого критерію, вважаємо, має виступати використання гендерного категоріального апарату. Оскільки, кожна наука має власний понятійний апарат (глосарій) та основні дефініції або визначення (тезаурус), за допомогою яких інтерпретуються сучасні наукові дані, навчальна програма повинна використовувати гендерний понятійний апарат – це всі ті поняття, якими користуються гендерні дослідження як міждисциплінарне знання, зокрема гендерна педагогіка. Наприклад: стать, гендер, гендерна

соціалізація тощо. Невикористання гендерного категоріального апарату свідчить про необізнаність автора програми щодо гендерних досліджень.

Науковці вказують на те, що кожне суспільство має певну гендерну систему – сукупність взаємопов'язаних інститутів та організацій, за допомогою яких соціально, ідеологічно й організаційно будуються відносини між жінкою та чоловіком, ставлення суспільства до проблем статі, формується реальна статева нерівність або рівність, здійснюються завоювання, реальне утвердження й гарантії прав, свобод і обов'язків жінок та чоловіків [1, с. 21]. На наш погляд, навчальна програма має містити характеристику або відбивати знання щодо існування гендерної системи суспільства, що є результатом гендерної поінформованості автора програми.

Важливим також у гендерно-орієнтованих програмах є відсутність гендерних стереотипів у поглядах автора (певних стандартизованих уявлень про моделі поведінки й риси характеру, які відповідають поняттям чоловіче й жіноче). Прояв гендерно-стереотипізованих уявлень є відображенням патріархатної свідомості автора програми, що суперечить принципу рівності статі проголошеному в низці державних документів, зокрема в наказі «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2016 року».

Ми звернули увагу на обов'язкову наявність у програмах гендерної чутливості до диференціації статі, що полягає в необхідності врахування інтересів обох соціально-статевих груп суспільства в навчальній літературі. Так, Л. В. Штильова зауважує, що важливими ознаками гендерної чутливості є рівність доступу, що заснований на розумінні того, що справедливість може означати визнання відмінностей і пристосування до них та рівність відносин, що при формальному підході не гарантує рівних результатів, оскільки представники обох статей є різними [4, с. 33]. Тобто, для того, щоб ставлення до жінок і чоловіків було рівним по суті, необхідний облік їх гендерних відмінностей і спеціальні заходи, спрямовані на вирівнювання. Загалом можна припустити, що «рівність» результатів інтегрує в собі взаємодію принципів «рівного доступу» та «рівного ставлення». Отже, це повинно прослідковуватися і у змісті робочих навчальних програм, що дало нам можливість виокремити четвертий критерій. Непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей та уявлень про них у різних сферах життя відбивається у мові, лексиці, в тому, який понятійний апарат використовується. Сексизм в мові, як відомо, призводить до формування світогляду, в якому стверджується нерівне становище й різні права статей. Це забезпечило виокремлення нами певного критерію, який фіксує цей показник у тексті програми.

Отже, підсумовуючи, ми виділили такі критерії: використання чи відсутність застосування гендерного категоріального апарату; характеристика гендерної системи суспільства; наявність чи відсутність гендерних стереотипів; ступінь висвітлення диференціації статі в тематиці робочих програм у разі його доцільності; гендерна асиметрія мови. Означені критерії, на наш погляд, можна вважати основою для подальшого опрацювання й доробки робочих навчальних програм з метою виявлення та виключення гендерних стереотипів і впровадження гендерного підходу до їх змісту. У свою чергу, виявлення гендерних стереотипів за допомогою гендерної експертизи у змісті робочих навчальних програм вищої школи позитивно відобразиться як на навчальній, так і на професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна / Т. М. Мельник // Основи теорії гендеру : навчальний посібник. – К. : К.І.С., 2004. – 536 с.
2. Мельник Т. Сучасне гендерне мислення: [словник] / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
3. Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» від 10.09.2009 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/16_09/nakaz_mon_839.doc.
4. Штылева Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ / Л. В. Штылева. – М. : ПЕРСЭ, 2008. – 316 с.

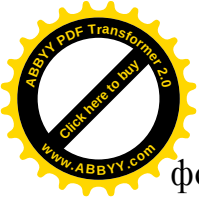
Н. П. Козацька

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

(НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ А. С. МАКАРЕНКА)

У сучасних умовах глобалізації освіта закономірно постає пріоритетним чинником стабільності й оптимізації людського життя. Сучасна освіта – це не лише набуті знання, певні уміння й навички, а водночас культура їх розвитку, трансформації, оновлення, зокрема в науково-пошуковому (розроблення й упровадження інтелектуальних та інформаційних технологій) і духовно-ціннісному (соціалізація особистості) напрямках. Виокремлення проблеми соціалізації в педагогічній науці першої половини ХХ ст. визначається необхідністю збереження, глибокого вивчення та творчого застосування національних освітніх традицій, повчального вітчизняного педагогічного досвіду минулих років. Найбільш відомим репрезентантом педагогічної думки першої половини ХХ ст. є А. С. Макаренко, погляди якого щодо проблеми соціалізації заслуговують на більш ретельне вивчення й використання сучасними дослідниками.

Розглядаючи проблему соціалізації в контексті розвитку педагогічного знання в першій половині ХХ ст., можна виокремити два етапи його

формування: дореволюційний (так званий традиційний) і радянський. Зокрема, це можна прослідкувати у процесі визначення соціалізаторів на кожному з них. Так, у традиційній вітчизняній культурі визначальну роль у процесі соціалізації особистості відігравала родина, а вже в радянську добу ці функції майже повністю перебрала на себе держава, тож усі громадяни могли претендувати на участь у вихованні чужих дітей.

А. С. Макаренко – унікальна постать історико-педагогічної дійсності. Будучи вихованцем дореволюційної системи освіти, він став виразником педагогічних ідей радянської доби. Проблема соціалізації проходить лейтмотивом всієї педагогічної спадщини А. С. Макаренка, зокрема його теорій колективу та трудового виховання. Так, одним із ключових принципів розвитку колективу Антон Семенович визначає його зв'язок із життям суспільства. А включення колективу в систему широких громадських зв'язків позиціонується як одна з головних умов його розвитку. Поряд з цією метою А. С. Макаренко приділяв значну увагу розвитку у вихованців громадянських якостей, із тим, щоб дитина могла успішно реалізуватися в соціумі.

У той же час А. С. Макаренко визначав соціалізатором не лише державу, але й родину (відповідно до педагогічних поглядів дореволюційного періоду). Антон Семенович наполягав, що саме в сім'ї росте майбутній громадянин, людина, віддана своєму народу. Тож обов'язком батьків є на особистому прикладі самовідданої й активної праці продемонструвати та прищепити дитині якості, необхідні для успішної соціалізації. На думку, А. С. Макаренка, сімейні справи не можуть відокремлюватися від громадських.

Успішній соціалізації особистості сприяє й трудова діяльність. Тож у теорії трудового виховання Антона Семеновича серед загальних підходів і принципів системи стимулювання праці виокремлюється соціальне порівняння, тобто змога оцінювати свої досягнення шляхом порівняння себе з оточуючими. Проте цей процес є дуалістичним: з одного боку, соціальне порівняння неможливо здійснити без попередньої соціалізації, з іншого – воно сприяє її поглибленню.

Отже, в першій половині XX ст. можна виокремити два етапи процесу формування педагогічного знання щодо проблеми соціалізації. А. С. Макаренко акумулював кращі їх здобутки, вважаючи соціалізацію одним із провідних чинників розвитку особистості.

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА РОБОТУ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ ТА ДІТЬМИ

Неблагополучна сім'я є досить поширеним явищем. Проблема розвитку та виховання дітей у таких сім'ях була й залишається актуальною і дотепер.

Теоретичною основою сучасних досліджень сім'ї є праці класиків педагогічної думки, в яких висвітлена роль і значення сім'ї у вихованні особистості, обґрунтуванні завдання, зміст і методи сімейного виховання (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Лесгафт, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.).

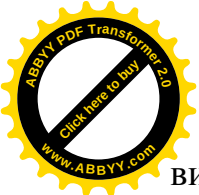
А. С. Макаренко заклав підвалини радянської сімейної педагогіки й довів, що в родині діти проходять початкову школу моралі, у сім'ї починається формування їх розумових здібностей, характеру, основних рис особистості. Тому в педагогічній системі А. С. Макаренка визначальне місце посідали питання виховання дітей в сім'ї.

У своїх творах А. С. Макаренко, аналізуючи власний досвід роботи з безпритульними дітьми, розглядав проблеми виховання дітей у родині, акцентуючи увагу саме на пошуках шляхів їх вирішення. Адже сім'я має бути колективом, у якому діти отримують первинне виховання і який паралельно із закладами суспільного виховання впливає на правильний розвиток і формування особистості дитини. Лише в сім'ї, в якій діяльність батьків усвідомлюється як необхідна суспільству справа, діти отримують правильне виховання.

Великої уваги у своїй педагогічній діяльності А. С. Макаренко приділяв актуальній сьогодні проблемі – вихованню дітей у *неблагополучних сім'ях*. *Неблагополучною* є сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній склалися несприятливі умови для виховання дитини, що до того ж пов'язано з внутрішньосімейним конфліктом.

Проте, на думку А. С. Макаренка, причини цього явища криються всередині самої сім'ї, в неправильних, педагогічно недоцільних діях батьків у процесі виховання. Однією з основних причин виникнення труднощів у вихованні є відсутність усвідомленої батьками *виховної мети*. За його спостереженнями, у багатьох сім'ях відбувається просте «проживання поруч» батьків і дітей. У батьків відсутня певна мета, й, відповідно, виховна програма. Тому А. Макаренко радив батькам, передусім, чітко з'ясувати, які саме якості вони хотіли б виховати у власній дитині.

Не менш типовою помилкою у вихованні, як зазначав педагог, є відсутність організації життя сім'ї та життя в ній дитини. Справжній зміст

виховної роботи полягає не в бесідах із дитиною, не в безпосередньому впливі на неї, а саме в організації сім'ї – особистого й суспільного життя її членів. У цій справі не потрібно нехтувати дрібницями, адже у виховній роботі їх не існує. Ефективна організація полягає в тому, що вона не ігнорує дрібних деталей і випадків. Отже, основним і найвідповідальнішим завданням батьків є керівництво й організація дитячого життя.

А. С. Макаренко вказував ще на одну типову помилку. Багато батьків скаржаться на свою щоденну зайнятість і брак часу для виховання дітей. Однак педагог відстоював думку, що правильне виховання зовсім не зобов'язує батьків «не зводити очей» зі своїх дітей. Дітям необхідно вчасно допомогти, зупинити, спрямувати: «Від вас (батьків) вимагаються лише постійні корективи в житті дитини, але зовсім не те, що називається водінням за руку». Отже, для виховання потрібно не багато часу, а розумне його використання.

Таким чином, А. С. Макаренко у своїх працях сформулював низку цінних, перевірених на практиці педагогічних порад щодо виховання дітей у сім'ї, які є плідними для вирішення проблем сучасної сім'ї та виховання дітей в сім'ях, а також наголошував на відповідальності батьків. Для сьогодення можуть бути актуальними дослідження поглядів педагога з питань педагогічної культури батьків, ситуацій сімейного виховання, моделей взаємодії сім'ї та школи, сім'ї та соціуму тощо.

О. М. Міськова

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ А. С. МАКАРЕНКА (20–30 рр. XX СТОЛІТТЯ)

Особливе значення для розробки загальних засад сучасної соціально-педагогічної теорії та практики має вивчення спадщини одного з найбільш яскравих педагогів 20–30-х років XX століття – А. С. Макаренка. Його погляди на сутність виховання, його соціальну природу, з нашої точки зору, не втратили свого значення й у даний час.

Аналіз теоретичних робіт А. С. Макаренка дозволяє стверджувати, що він обґрунтував декілька поглядів на виховання як соціальне явище:

1) педагог запропонував відмовитися від традиційних поглядів на виховання як явище, що існує в просторі відносин вихователя і вихованця. Він говорив про широку стихію виховання, «яка проводиться не тільки вихователями, але й усім нашим життям – кожним із вас над кожним із вас». А. С. Макаренко був упевнений, що дві людини, які проживають разом хоча б тиждень, вже виховують один одного. Цим він аргументував свою думку про те, що виховання – широке суспільне явище;

2) А. С. Макаренко під метою виховання розумів програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» вкладав усе зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконливості, й політичне виховання, й знання – абсолютно всю картину людської особистості;

3) на думку педагога, суспільний характер виховання виявляється в тому, що воно є колективістським. У зв'язку з цим А. С. Макаренко підкреслював: «Наш вихованець, хто б він не був, ніколи не може виступати в житті як носій якоїсь особистої досконалості, тільки як добра або чесна людина. Він завжди повинен виступати, насамперед, як член свого колективу, як член суспільства, що відповідає за вчинки не тільки свої, але й своїх товаришів»;

4) заслуговує уваги ідея А. С. Макаренка про контроль виховання громадською думкою колективу. Саме воно загартовує характер учня, виховує волю, прищеплює суспільно корисні навички особистої поведінки. Як наслідок, у дитині народжується твердість, непохитність загартованого характеру, виховується почуття честі, обов'язку у ставленні до інших людей;

5) А. С. Макаренко стверджував, що виховання здійснюється не тільки в державній установі – школі, але й в основному осередку суспільства – родині. Саме в сім'ї, на його думку, закладаються основи характеру людини, створюється фундамент її вихованості.

Отже, теоретичні положення А. С. Макаренка, щодо соціальної сутності виховання, його суспільного характеру є актуальними й у нинішніх умовах. Згідно з системою поглядів педагога, виховання – це дуже широке суспільне явище; мета виховання полягає у здійсненні програми виховання людської особистості, програми людського характеру; суспільний характер виховання виявляється в тому, що воно має колективний характер; і здійснюється не тільки в державній установі – школі, але й у основному осередку суспільства – родині.

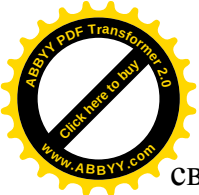
О. В. Ницца

ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Необхідність розроблення нових підходів до соціального виховання у сучасних умовах потребує системного вивчення, аналізу прогресивних здобутків минулого, передусім, теоретичної спадщини А. С. Макаренка.

У дослідженні представлено аналіз ідей А. С. Макаренка про соціальне виховання з позицій їхньої актуальності й ефективності в умовах сьогодення.

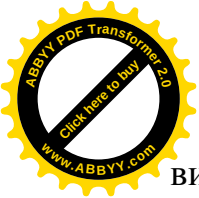
На думку А. С. Макаренка, соціальне виховання – це передача соціального досвіду старших поколінь молодшим, цілеспрямований вплив на

свідомість і поведінку людини з метою формування понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які б забезпечили необхідні умови для розвитку особистості та її всебічної підготовки до суспільного життя та трудової діяльності [2].

Видатний педагог уважав, що виховання та навчання відіграє основну роль у соціальній адаптації та перевихованні важковиховуваних дітей, безпритульних, малолітніх правопорушників. При цьому основним засобом ефективного виховання дітей і молоді даної категорії вважав педагогічно організоване середовище, спрямоване на соціальне оздоровлення людини (духовне, моральне, фізичне). Активна, творча, суспільно спрямована життєдіяльність, що задовольняє інтереси й запити дітей і підлітків, ґрунтується на моральному досвіді, який здобувається, є ознаками виховуючого середовища авторської системи А. С. Макаренка [3]. Невтомна праця, багатий досвід допомогли видатному педагогу сформулювати низку основних ідей і принципів соціального виховання, спрямованих на гуманізацію виховного процесу: «якомога більше поваги до людини, якомога більше вимогливості до неї»; «опора на краще в людині, оптимістична гіпотеза»; «поєднання навчання з трудовим, моральним, фізичним і естетичним вихованням»; «проблема особистості може бути розв'язана, якщо в кожній людині бачити особистість»; «треба вміти працювати з вірою в людину, із серцем, зі справжнім гуманізмом». Однією з великих заслуг А. С. Макаренка є його вчення про виховання в колективі, через колектив і для колективу. Розроблений ним механізм формування міцного учнівського колективу (ознаки колективу, структура й етапи його розвитку, взаємозалежність членів, система перспективних ліній, традиції тощо) виступає однією з центральних ідей соціального виховання особистості його авторської системи. У роботі з дітьми А. С. Макаренко жодного питання не вирішував стандартно, відшукуючи індивідуальне в кожній особистості, привчаючи її до поваги соціально схвалюваних цінностей та норм, даючи установки на формування активної життєвої позиції, засвоєння життєвих цілей, ролей, моральних якостей [1].

Отже, основними ідеями соціального виховання у творчій спадщині А. С. Макаренка є соціальне оздоровлення людини (духовне, фізичне, моральне); виховання в колективі, через колектив; застосування авторитету та влади в поєднанні з педагогічним тактом; опора на краще в людині, оптимістична гіпотеза; поєднання поваги й вимогливості до людини; розв'язання проблеми через бачення особистості в кожній людині тощо. Такі ідеї залишаються актуальними в умовах сьогодення, оскільки загострення соціальних проблем вимагає переосмислення традиційних поглядів на

виховання. Урахування педагогічних ідей і принципів А. С. Макаренка є ефективним у розв'язанні таких негативних соціальних явищ, як важковиховуваність, безпритульність, девіантна поведінка.

ЛІТЕРАТУРА

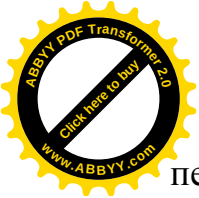
1. Кваша Б. Ф. Воспитательная педагогика А. С. Макаренко [Електронний ресурс] / Б. Ф. Кваша – Режим доступу : <http://antonmakarenko.narod.ru/Poltava2002/materi/kvacha.htm>.
2. Макаренко А. С. Сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Просвещение, 1983.
3. Ермаков А. Человек со знаменем: А. С. Макаренко и педагогика его времени [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/070205130899>.

В. Г. Окопна

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У наш час особливого значення набувають уміння людини самостійно мислити, висувати нові нестандартні ідеї, виявляти творчий підхід до вирішення ситуації. Тому одним із завдань сучасної системи освіти є ефективний розвиток здібностей та обдарованості учнів. Програми підготовки соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності знайшли відображення у роботах Т. Мінчука, В. Семенова, В. Сластьоніна. Але, незважаючи на це, недостатньо висвітленим залишається питання підготовки соціальних педагогів для роботи з обдарованими учнями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів різних типів. Відтак постає потреба в розробці технології підготовки соціальних педагогів для роботи з обдарованими дітьми з урахуванням досвіду видатних педагогів. Метою роботи є аналіз можливостей використання досвіду А. Макаренка в практичній діяльності майбутніх соціальних педагогів навчальних закладів.

Підкреслимо, що педагог спроектував систему виховання цілісної особистості так, що більшість його положень є актуальними й важливими в наш час. Розуміючи складність розробки загальної програми виховання молоді, А. Макаренко підкреслював необхідність впливу педагога на вихованця, а також уважав, що учень повинен бути творчою індивідуальністю. Саме це положення і є головним для майбутнього соціального педагога в процесі організації діяльності з обдарованими учнями. У «Книзі для батьків» А. Макаренко навів приклад виховання єдиного сина в сім'ї, в якій за допомогою детально продуманої системи роботи з ним дитина випередила однолітків у навчанні, але сформувалася як егоїст, стала байдужою до усього. Тому важливим завданням для соціального

педагога є розробка й упровадження ефективних методів і прийомів роботи з метою успішної адаптації обдарованих дітей у соціумі [3, с. 320].

У процесі підготовки майбутнього соціального педагога необхідно враховувати й важливість формування у фахівця педагогічного мислення з метою вирішення непередбачуваних педагогічних ситуацій [1, с. 135]. Досвід роботи А. Макаренка підтверджує, що таких ситуацій є багато в практиці роботи з учнями, які мають високий рівень академічних і творчих здібностей. Тому постає необхідність залучення соціальних педагогів для роботи як з дітьми «групи ризику», так і з обдарованими учнями, які часто виявляють нестандартний підхід, оригінальність поведінки, високий рівень креативності. Майбутній соціальний педагог повинен бути готовим до роботи з педагогічними завданнями, вирішення яких потребує миттєвих дій.

А. Макаренко вважав, що необхідним для вихователя є вміння приховувати від вихованців спеціальні педагогічні процедури. Саме це можна вважати важливим елементом педагогічної майстерності [2, с. 27]. Ураховуючи думку видатного педагога, відмітимо, що в процесі навчання майбутніх соціальних педагогів важливо використовувати ефективні технології з метою формування їхнього педагогічного мислення, творчих здібностей, інтересу до здійснення професійної діяльності з обдарованими учнями.

Отже, підготовка соціальних педагогів у роботі з обдарованими – це не лише навчання основам педагогіки чи особливостям поведінки в різних ситуаціях, а насамперед, використання досвіду видатних педагогів і передусім А. Макаренка.

ЛІТЕРАТУРА

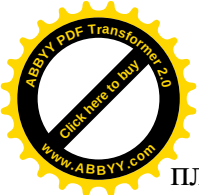
1. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : підручник / М. Б. Євтух. – К. : МАУП, 2002. – 232 с.
2. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / А. С. Макаренко. – М. : Просвещение, 1988. – С. 5–30.
3. Мустаєва Ф. А. Социальная педагогика: учебник для вузов / Ф. А. Мустаева. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 528 с.

С. О. Скриптун

ІДЕЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. С. МАКАРЕНКА

Виховання патріотизму, громадянськості, духовних і морально-вольових якостей у школярів є одним із найбільш актуальних напрямів виховного процесу. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

А. С. Макаренкою була розроблена концепція виховання громадянськості й патріотизму в колективі й через колектив. Він довів, що таке виховання тим

плідніше, чим більше воно поєднується з розвитком творчої індивідуальності, стимулює одночасно як моральні якості особистості, так і «правові емоції». У центрі уваги педагога знаходиться виховання людини, громадянина, що володіє патріотичною позицією й громадянською відповідальністю, здатного відгукуватися на соціальні проблеми суспільства й оточуючих його людей.

А. С. Макаренко вважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, але й могутнім педагогічним засобом: «Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини й могутню опору для боротьби з його поганими природними, особистими, сімейними та родовими нахилами». Педагог відзначав, що патріотизм виявляється не тільки в героїчних учинках, але й у виконаній роботі людини, адже патріот завжди буде прагнути працювати для розвитку рідної країни.

Визначальними сторонами особистості педагог уважав наявність певного рівня освіченості, високу суспільно-політичну активність, колективізм і вміння керувати суспільними й державними справами.

А. С. Макаренко звертає увагу на два фактори патріотичного виховання. Перший – знаходження вчителем того матеріалу, в якому присутній справжній патріотизм. Другий – демонстрація педагогом своєї патріотичної позиції, любові до Батьківщини, любові до учнів, «яким він готовий віддати найкраще, що в ньому є, бо його вихованці – частина Батьківщини, більше того – майбутнє його Вітчизни». Своім власним прикладом учитель не тільки викликає в дітях патріотичні почуття, а й виховує в них ті особистісні якості, які необхідні громадянину нашої країни. Також педагог високо цінив роль походів, заняття в гуртках, традицій і звичаїв у вихованні патріотизму, громадянському вихованні, формуванні ідейних переконань і моральних почуттів.

Патріотичне виховання являє собою організований і безперервний процес педагогічного впливу на свідомість, почуття, волю, психіку і фізичний розвиток учнів із метою формування в них високих моральних принципів, вироблення норм поведінки, належної трудової, фізичної та військово-професійної готовності до бездоганного несення державної (в тому числі й військової) служби.

Антон Семенович уважав виховання патріотизму в дітей провідним напрямом своєї педагогічної діяльності: «...Кожний виховний крок у нас повинен бути пронизаний патріотичним вихованням, і якщо це не так, то це виховання... нікуди не годиться. Якщо мені говорять, що в мене все добре, але немає патріотичного виховання, то я повинен це розуміти так, що вся робота зовсім нічого не варта».

На думку видатного педагога, виховувати патріотизм у дітей важливо через формування організаторських навичок, які найбільш потрібні для справжнього патріота своєї країни, «людини-творця на благо своєї Батьківщини», зокрема, почуття відповідальності за доручену справу, взаємодопомоги, прагнення до раціоналізації й удосконалення виробництва тощо. Усі найважливіші цінності, які повинні мати діти, педагог поєднує загальним поняттям «людська культура», в яку, на його думку, неодмінно повинні ввійти освіченість, дисципліна, почуття обов'язку, ввічливість, доброта, вміння володіти собою, впливати на інших, уміння бути веселим, здатним боротися, будувати, жити й любити, бути щасливим.

Школа повинна виховувати, вважав він, відданих Батьківщині патріотів, освічених людей, кваліфікованих працівників, людей, які мають почуття обов'язку й честі, усвідомлюють своє достоїнство, мають організаційні навички, дисциплінованих, бадьорих і життєрадісних; а також прагнення до служіння Батьківщині, до активної трудової й суспільної діяльності. Він зазначав, що одним із головних виховних завдань школи є підготовка учнів до простої, повсякденної праці для суспільства, як до патріотичної діяльності, причому сама діяльність дітей, організована педагогами з даною метою, представляє рушійну силу формування особистості підростаючого покоління.

І як стверджував великий педагог, патріотичне виховання – це виховання, яке передбачає виховання патріотичних почуттів, означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності в будь-який час стати на захист Батьківщини, вивчати бойові традиції та героїчні сторінки народу.

А. С. Макаренко говорив: «Ми вимагаємо від нашого громадянина, щоб він у кожную хвилину свого життя був готовий виконати свій обов'язок перед колективом, і значить перед Батьківщиною, не чекаючи розпорядження чи наказу, щоб він володів ініціативою та творчою волею».

Є. М. Федорківська

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Проблема становлення патріотизму, патріотичних цінностей особистості завжди цікавила вчених-педагогів.

У педагогічному словнику поняття «патріотизм» визначається домінантою особистості, загальнолюдським поняттям, яке закріплювалося віками й тисячоліттями у свідомості людей, відданих народу, Батьківщині.

Патріотичне виховання населення перебуває на важливому етапі розвитку й потребує кардинальних перетворень, які зумовлені зниженням рівня патріотичної свідомості підростаючих поколінь.

Велике значення для розуміння патріотичних цінностей, як педагогічної категорії, має спадщина А. Макаренка, зокрема такі якості, як воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної гідності, гордості за свій народ, честь він відносить до основних рис майбутнього патріота. Усі найважливіші цінності педагог поєднує загальним поняттям «людська культура», в яку, на його думку, неодмінно повинні ввійти освіченість, дисципліна, почуття обов'язку, ввічливість, доброта, вміння володіти собою, впливати на інших, уміння бути веселим, здатним боротися, будувати, жити й любити, бути щасливим.

А. Макаренко вважав виховання патріотизму в дітей провідним напрямом своєї педагогічної діяльності: «...Кожний виховний крок у нас повинен бути пронизаний патріотичним вихованням, і якщо це не так, то це виховання... нікуди не годиться. Якщо мені говорять, що у мене все добре, але нема патріотичного виховання, то я повинен це розуміти так, що вся робота зовсім нічого не варта». На думку видатного педагога, виховувати патріотизм у дітей важливо через формування організаторських навичок, які найбільш потрібні для справжнього патріота своєї країни, «людини-творця на благо своєї Батьківщини», зокрема, почуття відповідальності за доручену справу, взаємодопомоги, прагнення до раціоналізації й удосконалення виробництва тощо. Кожна дитина повинна бути сміливою, мужньою, чесною, працьовитим патріотом. Усе це, на думку видатного педагога, доноситься й виховується у них через виховання колективу, програму людського характеру, участь в виробничій праці. Тому, ідеї А. Макаренка є цінними і для сучасної школи.

Сьогодні спостерігається тенденція позбавлення в підростаючого покоління почуття національної гідності, гордості, якому насаджується безкультур'я, деградується мораль, честь, справедливість. Саме тому, постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних із вихованням патріотизму й формування національної свідомості населення України як основи консолідації суспільства та зміцнення держави й починати потрібно з дітей молодшого шкільного віку. Організовуючи виховну роботу з патріотичного виховання учнів початкових класів, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних і регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності. Саме патріотизм повинен об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть примножувалось.

А. Макаренко зазначав, що патріотизм виявляється не тільки в героїчних вчинках, а й у виконаній роботі, адже патріот завжди буде прагнути працювати для розвитку рідної країни.

Таким чином, патріотичне виховання школярів у теорії педагогічної науки й практики відображає складний і багатогранний процес становлення та розвитку української державності. Спрямовуються зусилля педагогічних колективів навчальних закладів на оновлення змісту, форм і методів роботи щодо виховання в дітей і молоді поваги до Батьківщини, до історичного минулого, до державних символів, формування активної громадської позиції.

Т. М. Штань

ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ

А. С. Макаренко – один із найвідоміших педагогів, який висунув і практично реалізував провідні принципи гуманістичного виховання – дієвої, конструктивної, а не абстрактної любові до людини, єдності глибокої поваги, довіри й високої вимогливості до неї, виховання красою, принцип єдності освіти та продуктивної виробничої праці, «перспективних ліній», «паралельної педагогічної дії» тощо. Він збагатив світову педагогіку, вніс великий доробок у теорію виховання.

Видатний педагог першим у нашій педагогіці назвав вихованця суб'єктом, а не об'єктом педагогічного процесу. В А. С. Макаренка в стосунках з вихованцями послідовно діяла «система перспективних ліній», яку він назвав «теорією завтрашньої радості», оскільки в ній поєднуються різноманітні й радісні для всіх перспективи життя. Це одна з найцінніших знахідок Антона Семеновича, яка сьогодні знаходить тисячі прихильників. Конче потрібно будувати сучасну взаємодію педагога й учнів (студентів) таким чином, щоб у центрі його була перспектива майбутньої радості, заслуженого задоволення у вигляді значущої для особистості події (не тільки молодіжного свята, але й захисту колективного чи індивідуального творчого продукту, дипломної роботи, проекту спільної творчої справи тощо) [1]. У своїй педагогічній роботі А. С. Макаренко виходив з такого положення: «Відповідальність перед дітьми – це відповідальність перед історією; сьогоднішні діти – це завтрашня історія, завтрашнє майбутнє людства, нашої великої справи» [2].

У процесі соціалізації головне місце займає вміння педагога контактувати й співпрацювати з учнями, в тому числі «важкими», «деморалізованими», за словами А. С. Макаренка. Протягом свого життя дитина входить у різні підсистеми і системи, безкінечне число стосунків, які обов'язково розвиваються, переплітаються з іншими стосунками, а також ускладнюються у зв'язку з фізичним і моральним зростанням самої дитини. Увесь комплекс впливів створює певні зміни в особистості дитини, які має спрямовувати мудрий вихователь.

А. Макаренко вважав, що в педагогічному колективі кожен педагог, насамперед, дбає про згуртованість загальношкільного колективу. Відтак – про справи своєї школи, класу й лише потім – про власний успіх.

Сучасна педагогічна система А. Макаренка допомагає формувати особистість як соціальний феномен. Колективне виховання є і сьогодні основою правильного, продуктивного виховання, адже особистість засвоює норми й правила колективу, суспільний досвід, учиться регулювати свою поведінку відповідно до загальноприйнятих зразків. Людина в колективі – це людина в суспільстві. Знання теорії та практики колективного виховання є особливо важливим для педагогів у здійсненні їхньої діяльності в процесі соціалізації підростаючої особистості.

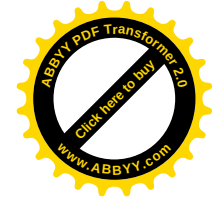
Проаналізувавши спадщину А. С. Макаренка, можна сказати, що принцип гуманістичної освітньої парадигми – це суб'єктність, відкритість, інтенсивна творча самореалізація особистості, паритетність відносин між усіма учасниками процесу навчання й виховання, пріоритет творчої самостійної діяльності у створенні власних знань і цінностей.

Соціалізація сучасної дитини відбувається в процесі багатосторонньої та двосторонньої взаємодії із суспільством і особистістю педагога за допомогою життєтворчого, взаємозбагачуючого діалогу, активної взаємодії.

Педагогіка А. С. Макаренка стала найяскравішим прикладом соціальної педагогіки, тому що видатний педагог усю енергію свого таланту спрямував на залучення «деморалізованих» дітей до кращих зразків і норм справедливого, рівноправного, демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазарєв М. О. Становлення гуманістичного спілкування: від «перспективних ліній» А. С. Макаренка до сучасних технологій особистісно-діалогічної взаємодії / М. О. Лазарєв // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Полтава, 2008. – С. 29–38.
2. Макаренко А. С. Соч. : в семи томах / А. С. Макаренко. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959 – 1960г.

ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

Т. М. Березна

ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА У ПРАКТИЦІ О. А. ЗАХАРЕНКА

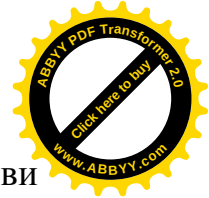
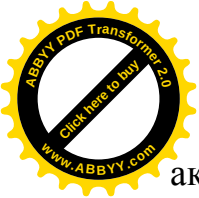
Олександр Антонович Захаренко (1937–2002) відомий педагог, академік АПН України та РАН, народний учитель України, член-кореспондент АПН СРСР, директор Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, є послідовником А. С. Макаренка.

Сахнівська середня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області широко відома в країні. Досвід роботи школи висвітлений О. Захаренком у книзі «Школа на Россю», у численних статтях, у книгах М. М. Поташника, В. С. Чубара. Цей досвід став сприйматися як яскравий, емоційно насичений, наповнений трудовими зусиллями дітей та дорослих і, разом з тим, пронизаний грою та жартом, такий, що виходить за межі школи.

Академік-практик, спираючись на принципи, ідеї видатних мислителів, реалізував продуктивні ідеї попередників. Педагог дійшов висновку, що в школі учню має бути затишно, як у батьківській оселі, де про нього піклуються та йому допомагають, і реалізував цю думку на практиці. В основі досвіду О. А. Захаренка лежить учення А. С. Макаренка про систему близьких, середніх і далеких перспектив. Діти звикають жити в прагненні до великих суспільно значущих цілей, наповнювати своє життя не будь-чим, а саме доцільним змістом. Навколо єдиної мети об'єднується дитячий колектив; перспектива із зовнішнього стимулу спонукання до діяльності перетворюється на могутній внутрішній стимул доцільної поведінки кожної дитини. У результаті, суспільно-цінна колективна перспектива стає особистою метою.

У системі О. А. Захаренка постійно є наявною не одна, а ціла система перспектив, які змінюють одна одну, ускладнюються, оновлюються, що й робить процес цілепокладання безперервним. Директор і вчителі Сахнівської школи розрізняють близькі, середні й далекі перспективи. Близькі перспективи є в кожній дитини: бажання добре вчитися, займатися цікавою роботою в гуртках, брати участь у спортивних змаганнях, походах, екскурсіях (для цього в школі є всі умови); прагнення боротися за честь свого колективу, своєї школи та ін. Вони зароджуються в повсякденній діяльності, стимулюються вчителями, допомагають школярам долати труднощі й рухатися у своєму розвитку вперед.

Середні перспективи формуються в Сахнівській школі як очікування якоїсь значної події, якою живе школа та яка віддалена в часі. Олександр Антонович розуміє, що діти повинні жити в передчутті «майбутньої радості» (А. С. Макаренко). Це створює в них піднесений настрій, спонукає до

активної діяльності з наближенням цієї події. Середні перспективи формуються, наприклад, підготовкою до свята, майбутньою літньою поїздкою в піонертабір, участю в конкурсі на кращий малюнок, фотографію, вірш, виріб, будівництвом чергового виховного центру школи. Ідею для середньої перспективи часто підказує саме життя.

Слід зазначити, що близькі й середні перспективи в Сахнівській школі нерозривно пов'язані одна з одною: досягнення середніх перспектив забезпечується для дітей багато в чому реалізацією близьких цілей. Свою задачу педколектив бачить не тільки в знаходженні і постановці середніх перспектив, але й у їх умілій декомпозиції в серію близьких цілей, що захоплюють дітей, що створюють так необхідний для хорошої виховної роботи емоційний фон колективного життя.

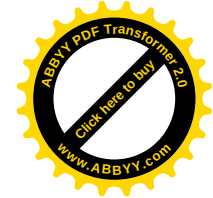
Своїми цілями близькі й середні перспективи органічно вплітаються в загальну тканину далеких перспектив, які виконують величезну роль у житті всіх педагогів і тих, хто навчається в школі. Адже далека перспектива повинна бути настільки відстрочена, щоб людина могла довгий час прагнути до неї, можливо й усе життя, вона нерідко набуває для неї навіть статус сенсу життя. Колектив Сахнівської школи, очолюваний О. А. Захаренком, постійно бачить перед собою спосіб ще прекраснішого й щасливішого життя нашої країни в майбутньому. Захоплення сахнівців ідеєю далекої перспективи вилилося в надзвичайно оригінальну її матеріалізацію в різних формах.

Система роботи Сахнівської школи спиралася на урахування психологічних, фізіологічних і культурних особливостей розвитку дітей та їх практичне впровадження в навчально-виховну роботу школи. Через такий комплексний і системний підхід О. А. Захаренко обґрунтував методологічні засади своєї «педагогіки конкретної мети», яка ставиться перед шкільним колективом, спрямовує його діяльність і об'єднує зусилля всіх у її досягненні.

Найважливішими ідеями виховної системи О. А. Захаренка можна вважати такі:

- ідею «середовищного» підходу, зміст якої полягає в тому, що мета виховання визначається, виходячи з особливостей і потреб середовища;
- працю як системоутворюючу діяльність школи, в якій враховується її задум, процес і результати. Усе, що зроблене в школі та навколо неї, зроблене руками самих дітей, їхніх батьків і вчителів;
- організацію емоційного життя дітей. Життя дітей у школі і поза нею має бути яскравим і барвистим.

Провідними компонентами системи роботи Сахнівської школи можна визначити такі:

➤ турбота про здоров'я дітей

Нормальне, різноманітне вітамінізоване харчування, що сприяє нормальному розвитку, знімає втому, попереджає недугу, а денний сон дозволяє молодшим дітям зберегти бадьорість протягом усього робочого дня. Школа має профілакторій, де діти п'ють спеціальні напої, приготовлені шкільною медсестрою з лікарських рослин, зібраних учнями.

Психологічна атмосфера в колективі доброзичлива, кожна дитина і учитель почувають себе комфортно, вони знають, що в школі їх чекає не лише повсякденна навчально-пізнавальна праця, а й обов'язковий щоденний сюрприз, відзнака; не буде грубого осуду з боку дорослих за невивчений урок чи недоречну випадковість.

У школі здійснюється практичне загартування дитини (спортивні заняття на свіжому повітрі, щоденне обливання тіла холодною водою за методом Іванова).

➤ навчальна робота

Принципи навчання мають бути демократичними й передбачати високу відповідальність за одержання знань з боку як учителя, так і дитини, яка має бути глибоко переконана в необхідності знань.

Практичні індивідуально-групові або репетиторські заняття дають можливість учневі зрозуміти матеріал, пропущений на уроці, розглянути його більш ґрунтовно, передати його на вищому рівні, без списування.

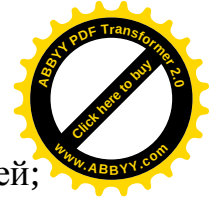
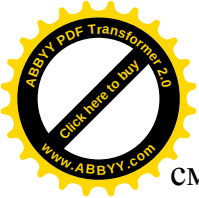
У школі здійснюється поділ учнів на групи (в середніх і старших класах) для глибокого й досконалого вивчення певного предмета. Підвищенню рівня знань, нових позитивних рис характеру сприяє широка мережа гуртків, які ведуть висококваліфіковані спеціалісти.

Учителі Сахнівської школи успішно застосовують нестандартні уроки. Нестандартний урок – це політ для вчителя, це істинно його творчість та передання її вихованцям. Такі уроки розробляються вчителем за власним баченням проблеми, з погляду на неї під іншим кутом. Вони залишаються в пам'яті дитини на довгі роки як яскравий промінь у шкільних буднях.

➤ виховання загальнолюдських цінностей

У Сахнівській школі виховний процес базувався на усвідомленні глибокої поваги до загальнолюдських цінностей, прав дитини й дорослої людини. Дітей у школі зустрічали гаслом: «Поспішай зробити добро людям».

Напрями виховної роботи: 1) формування громадянських почуттів: виховання в школярів любові та поваги до старших, почуття вдячності сім'ї, суспільству; 2) виховання любові до книги, розвиток пізнавальних інтересів, формування свідомого ставлення до навчання; 3) виховання потреби до праці, бережливе ставлення до результатів праці людини; 4) виховання естетичних

смаків у дітей, фізичний розвиток, розвиток творчих можливостей;
5) виховання патріотів-інтернаціоналістів із високою громадською активністю.

Отже, концепція школи О. А. Захаренка передбачає:

1. Спрямування навчально-виховного процесу на поглиблення знань учнів і отримання потрібної та цікавої інформації, яку мають доносити до учнів учителі.
2. Ретельну турботу про здоров'я дітей, про їх фізичну витривалість.
3. Збереження надбань історії.
4. Виховання в дітей патріотичних почуттів і гордості за родину, однокласників, односельчан, село, Батьківщину.
5. Обов'язковим предметом у школі має бути «Материнська школа» не лише для учнів, але й для тих жителів села, які збираються стати батьками.
6. Головна вимога школи – якісні і системні знання учнів, їх участь у олімпіадах, конкурсах.
7. Випускники школи за рівнем знань не повинні відрізнятися від учнів престижних закладів.
8. Авторська школа ставить своїм завданням навчити дітей бачити красу світу й зберегти її.

О. А. Захаренко сформулював модель сімейного виховання як цілеспрямовану спільну діяльність школи, сім'ї та громадськості. Ці ідеї актуальні й в умовах сучасності та будуть корисними для вчителів, батьків, усіх, хто не байдужий до проблем виховання.

Н. А. Величко

А. С. МАКАРЕНКО ПРО РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

А. С. Макаренко виходив з того, що сім'я є природним людським колективом. Виховання – це процес соціальний, у якому беруть участь люди, речі, явища, але передусім, люди. Із них на першому місці, як підкреслював А. С. Макаренко, батьки й педагоги.

Він розглядав питання сімейного виховання з державної точки зору. Кожна сім'я повинна виховувати дітей відповідно до державних завдань. Батьки повинні добре знати й розуміти, що вони виховують дитину не тільки для своїх радощів. У сім'ї під їх керівництвом росте людина, яка повинна стати гідним громадянином своєї Батьківщини [1, с. 226].

Об'єктом для наукових узагальнень А. С. Макаренка була жива практика виховання дітей у трудових сім'ях, яку він вивчав через власні спостереження, розмови, листування. Завдяки цьому в його творах змальовано цілу галерею різних сімей, на прикладі яких яскраво й переконливо розкриваються різні сторони народної педагогіки [1, с. 222].

Відчутним є виховний вплив домашнього середовища, тобто сімейного оточення, а також оточення дитини поза школою (двору, вулиці), сусідів. Підтримуючи з ними добрі стосунки, батьки вводять дітей у громадське життя, навчаючи їх жити з людьми і для людей [2, с. 49] .

Родинна педагогіка вчить дітей вибудовувати розумні взаємини з однолітками у дворі. Тут дитина шліфує свій характер, позбувається недоліків, що не можливо за перебування її тільки в оточенні дорослих. Щоправда, на вулиці збираються не лише ідеальні діти. Тому в цій справі необхідно виявляти обережність. Однак надмірна обережність може зашкодити, оскільки взаємодія з однолітками сприяє фізичному, розумовому, духовному розвитку дитини й далеко не завжди псує її.

Водночас спеціальної виховної роботи потребує профілактика таких патологічних явищ суспільного життя, як пияцтво, наркоманія, куріння, хабарництво, злочинство, рекет, проституція.

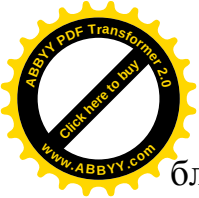
А. С. Макаренко вважав, що хороших людей можуть виховати лише щасливі батьки. Якщо до шести років дитина виховувалася правильно й у ній виховані певні звички активності й гальмування, то на таку дитину ніхто не вплине погано. Дуже шкідливо впливають на дітей сварки й роздратованість у сім'ї – ознака розпущеності, відсутності дисципліни, недоліків у світогляді. Повинна бути не лише чітка мета виховання, а й продумана деталізована програма виховання.

Педагогам і батькам слід мати на увазі, що окремі телепередачі, статті в газетах негативно впливають на розвиток неповнолітніх. Найчастіше школяр обирає сам, який телефільм дивитися, проте йому не завжди легко розібратися в побаченому на екрані, зробити правильні висновки. Тому не рідко він схвально сприймає те, що заслуговує осуду, намагається наслідувати «телегероя».

У період статевого дозрівання, на думку А. Макаренка, підліткам особливо потрібен душевний контакт із батьками. Неприпустиме «шпигування» за дітьми, підозріле ставлення до дружби дітей різної статі. Це робить їх потайними, замкненими, позбавляє дорослих можливості благотворно впливати на їхню психіку й поведінку [3, с. 283].

Отже, у процесі виховання головне місце займає сім'я особи. Саме тому родинне виховання є основою правильного виховання, адже особа засвоює норми й правила колективу, суспільний досвід, учиться регулювати свою поведінку тощо. Людина в сім'ї – це людина в суспільстві. Знання теорії та практики родинного виховання є особливо важливим для педагогів у здійсненні їхньої діяльності.

Як висновок можна стверджувати, що вся історія вітчизняної педагогіки, починаючи з 40-х років, у своєму поступальному русі відчуває

благотворний вплив педагогічних поглядів А. С. Макаренка – яскравого представника педагогічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мосіяшенко В. А. Історія педагогіки України в особах : навчальний посібник / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, Л. В. Задорожна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
2. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навчальний посібник / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.
4. Макаренко А. С. Собрание починений : в 5 т. / А. С. Макаренко. – Т. 1. – М. : Правда, 1971. – 430 с.

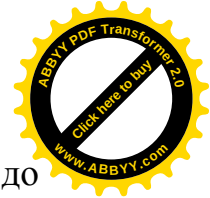
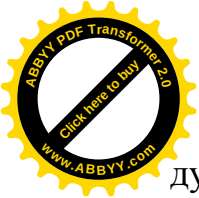
Т. Р. Ігнатова

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. МАКАРЕНКА

Творча спадщина А. Макаренка не обмежується часовими межами її створення, тобто 20–30-ми роками ХХ століття, вона спрямована в майбутнє і не тільки може, а й повинна застосовуватися в сучасних умовах (М. Ярмаченко).

Як зазначав у своїх працях і виступах академік І. Зязюн, оцінкою педагогічного досвіду А. Макаренка є те унікальне в історії педагогіки явище, що жоден із його вихованців, котрі прибували до нього як індивіди з девіантною поведінкою, не став у житті злочинцем. Спогади колишніх вихованців А. Макаренка, дослідження М. Окси, П. Лисенка та інших дослідників підтверджують, що виховна система А. Макаренка давала кінцевий результат: виховувала особистостей соціально адаптованих, оптимістичних і морально здорових. Це майже повна характеристика того, що має дати реалізація особистісно орієнтованого підходу в педагогічному процесі (до цього лише можна додати розвинутий творчий потенціал особистості). Отже, в педагогічній спадщині А. Макаренка існують дієві механізми реалізації особистісно орієнтованого підходу у вихованні, хоча в його працях назва «особистісно орієнтований» ніде не зустрічається.

Особливість особистісно орієнтованого підходу до виховання в педагогічній спадщині А. Макаренка полягає в тому, що найкраще такий підхід здійснюється через колектив. Ефективне спілкування педагога з вихованцем відбувається переважно в процесі активного життя й діяльності дитини в колективі, безпосередньої участі в колективній праці та навчанні. Педагог, за такого підходу до виховання, виступає як член того ж колективу. Такий стиль спілкування створює атмосферу довіри й співробітництва, що

дуже важливо для здійснення особистісно орієнтованого підходу до виховання й формування стійких соціальних якостей особистості.

Педагогічні позиції, на яких ґрунтується сучасна педагогічна парадигма особистісно орієнтованого виховання, і педагогічна система А. Макаренка, збігаються за такими позиціями:

- визнання самоцінності й неповторності особистості;
- створення умов для найбільш повної реалізації природних сил особистості в педагогічному процесі;
- суб'єкт-суб'єктна позиція у стосунках вихователя й вихованця, коли дитина виступає як суб'єкт пізнання та спілкування.

Особливістю педагогічної системи А. Макаренка є те, що вона будується на діалектичній єдності особистісного й колективного в реалізації особистісно орієнтованого підходу до вихованців.

Отже, суть особистісно орієнтованого підходу в освіті полягає у формуванні суб'єкт-суб'єктних стосунків у педагогічному процесі на основі використання суб'єктного досвіду кожного учня й поваги до його особистості.

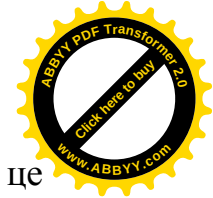
Науковці формулюють такі принципи, дотримання яких у побудові виховного процесу, забезпечить його особистісно орієнтований характер:

1. Принцип значущості іншої людини. Все цінне, що ми маємо, чим пишаємось, є результатом взаємодії з іншими людьми. Це основа для того, щоб формувати в дітей розуміння значущості для нас іншої людини. Особливо успішно формується таке розуміння, коли ми вміємо розкрити позитивні, привабливі сторони інших людей. Тільки виховуючи в людині значущість інших людей, їхню самоцінність і неповторність, можна здійснити особистісно орієнтоване виховання.

2. Принцип пробудження самоусвідомлення вихованця. Він пов'язаний із принципом значущості іншої людини, бо усвідомити себе, свою сутність і характер людина може лише порівнюючи себе з іншими. А потреба такого порівняння виникає саме зі значущості іншої людини. Якщо людина значима, цінна, то виникає бажання порівнювати себе з нею, наслідувати її сильні якості.

3. Принцип продукування моральних знань. Суть цього принципу полягає в тому, що педагогічне середовище має бути організоване так, щоб ті моральні знання, яких учні набувають у процесі навчання, реалізовувалися в їхньому досвіді.

4. Принцип забезпечення свободи вибору. Він є сутнісним принципом особистісно орієнтованого виховання, оскільки неповторність, особливість тієї чи іншої особистості виявляються саме у її виборі: виборі друзів, видів, темпу й середовища діяльності, джерел інформації тощо.

5. Принцип особистісного впливу вихователя. Виховний простір – це простір особистісних взаємин. Тут будь-яка взаємодія вихователя з вихованцями розв’язує певні виховні завдання. Педагог «працює собою»: системою власних цінностей, світоглядом, характером, звичками, способом спілкування. За високого рівня розвитку особистості вчителя, зокрема вищеназваних параметрів, він автоматично орієнтується у спілкуванні на кожну особистість, на її неповторність і специфічність.

Саме на таких принципах була побудована педагогічна система А. Макаренка. Це дає підстави вважати її не тільки актуальною, а й перспективною педагогічною системою завтрашнього дня.

Основним внеском А. Макаренка в теорію і практику виховання є його праці про роль дитячого колективу в розвитку й вихованні особистості. Організований колектив у його практиці – це, передусім, умова нормального розвитку й становлення дитини, підлітка, юнака та дівчини.

Учення про колектив А. Макаренко розробляв за такими основними напрямками: колектив і його організація; загальний рух колективу та його закони; загальний тон і стиль роботи; колектив педагогів і їх центр; система режиму й дисципліни; естетика колективу; зв’язок колективу з іншими колективами; індивідуальні особливості колективу; спадкоємність поколінь у колективі.

Шлях формування колективу – це тривалий і складний процес, у якому колектив повинен досягти певного рівня розвитку, набути певних якостей.

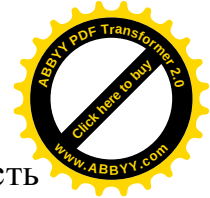
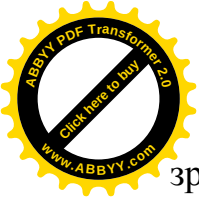
Такими шляхами розвитку колективу є:

- організація індивідуальної та колективної діяльності вихованців на основі перспективних ліній;
- розвиток і встановлення між вихованцями стосунків дружби, співробітництва, взаємної відповідальності й вимогливості;
- формування й педагогічна підтримка органів учнівського самоврядування, залучення всіх членів колективу до активної участі в ньому.

Те, що колектив у педагогічній системі А. Макаренка досяг такого рівня, підтверджується не тільки спогадами, а й життєвими долями його вихованців, які і є основним критерієм ефективності системи.

У колективах А. Макаренка була не просто ввічлива дружелюбність (це могло бути у ставленні до сторонніх людей), а емпатійне ставлення, що включало співпереживання, співчуття й допомогу в діяльності. В емоційно-моральному розвитку вихованців Антон Семенович поєднував «теорію моралі» й емоційгенні ситуації співпереживання, вільного вибору, моральної творчості.

Для того, щоб оцінити сутність особистісно орієнтованого підходу в педагогічній спадщині А. Макаренка й використати цей досвід, важливо

зрозуміти ті позиції, на яких він як професійний педагог, як особистість будував свою педагогічну систему. Такими позиціями є:

1. Позиція діалектичного зв'язку у вихованні колективу й особистості.
2. Позиція відповідності форм, методів і дій конкретним обставинам педагогічної ситуації.
3. Позиція вимогливості до особистості.
4. Позиція педагогічного реалізму.
5. Позиція діалектики, діалектичного підходу до навчання, виховання, до життя взагалі.

Отже, у Антона Семеновича були свої позиції, на яких він вибудовував свою педагогічну систему, але на сучасному етапі реформування освіти його науково-педагогічні досягнення вимагають подальшого осмислення їхнього впливу на сучасне виховання та творчого впровадження їх у практику.

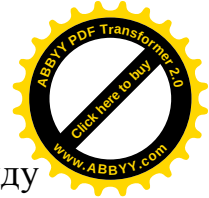
В. М. Клімась

РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО АВТОРИТЕТУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЙОГО ІДЕЙ

Формування особистості дитини визначається всім способом життя сім'ї. А. С. Макаренко називав його «загальним тоном сім'ї». Він діє на дитину незалежно від батька й матері, а часом навіть усупереч їм. Загальний тон сім'ї створюється особистістю батьків, їх громадською позицією: ідейно-політичною свідомістю, ставленням до суспільної праці, а також і до домашньої праці, спрямованої на задоволення потреб усіх членів сімейного колективу. У сім'ї, де батько й мати не ділять домашні турботи на «жіночі» та «чоловічі», однаково шанобливо та дбайливо ставляться один до одного дитина бачить приклади доброго ставлення до людей. З раннього віку малюк живе в оточенні позитивного ставлення до оточуючих, любові, дружби, довіри, взаєморозуміння.

Видатний педагог приділяв значну увагу місцю й ролі батьківського авторитету в сімейному вихованні та виділяв два види авторитету: істинний (справжній) і фальшивий (хибний). А. С. Макаренко, аналізуючи сімейне виховання, вивів кілька видів хибного авторитету батьків, які часто зустрічаються в сучасних сім'ях.

Найпоширенішим видом А. Макаренко вважав авторитет любові. Батьки в таких родинах захвалюють дитину, демонструють їй свої почуття, оберігають від будь-яких труднощів. Обстановка зніженості, захвалювання, сліпої любові, схиляння, догоди поряд з постійною тривогою за життя і здоров'я сина чи доньки створює в родині егоїста, який, підростаючи, ні на кого не зважає, в нього формується утриманська позиція.

Інший тип псевдовиховання – авторитет доброти. У сім'ях цього виду батьки все дозволяють дитині. Малюк живе в атмосфері всепрощеньства, виконання будь-якої його забаганки. Діти командують батьками, вередують, вимагають недозволеного. У результаті сім'я формує плеканця, який пред'являє непомірні претензії, вимоги, мало що дає суспільству й родині та не визнає заборон.

Діти цих двох видів виховання важко входять у дитячий колектив.

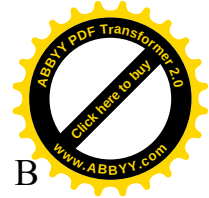
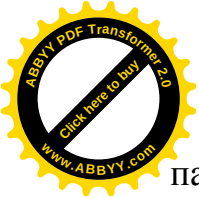
Протилежним видом сімейного виховання, названим А. С. Макаренком хибним авторитетом придушення, є такий, при якому складається авторитарний стиль внутрішньосімейних відносин, витікаючий головним чином від батька. У деяких сім'ях, що живуть зі своїми батьками, такий тип виховання часто виходить від представників старшого покоління.

Вони вимагають підпорядкування собі не тільки від дітей, але й від інших дорослих членів сім'ї та не дають розкритися дитячим можливостям. При неслухняності, опорі батько чи бабуся дратуються, кричать. У такій родині часто карають дитину. І, як результат, виростає, замкнена, відлюдькувата дитина або, навпаки, деспот.

Педагогічний такт полягає в умінні дорослого знайти найбільш правильний шлях до взаєморозуміння з дитиною, встановити з ним ділові та емоційні контакти, дотримуватися почуття міри. На жаль, батьки деколи допускають грубість, нетерпимість, категоричність. Це стосується й матері, як головної виховательки дітей. Саме вона повинна акумулювати в собі в найбільшій мірі доброту, м'якість, довірливість спілкування з дітьми. Якщо члени сім'ї не допомагають матері у веденні домашнього господарства, то в неї виникають нервові й фізичні перевантаження. Мати стає нестримною, а тому кричить на дитину, часто незаслужено карає її. Який же авторитет у такої матері?

Різновидом авторитету придушення є авторитет педантизму. У такій родині батьки, прагнучи зберегти дистанцію між собою та дитиною, розмовляють із нею сухо, нудно, з будь-якого приводу читають довгі нотації, повчання. Зазвичай на дитину в таких сім'ях не зважають, її думки не питають. У такій обстановці малюк або підпорядковується і виконує всі розпорядження дорослих, або починає протестувати, вередувати, пручатися. У результаті виростає безвольна, безініціативна, несаможиттєва людина з нетовариським характером.

Дуже поширений в останні роки тип хибного авторитету, названий А. С. Макаренком авторитетом чванства. Батьки в такій сім'ї надмірно хизуються своїми досягненнями, підкреслюють їх оточуючим. У подібних сім'ях пишаються не тим, що «вміють», а тим, що «мають». У цих сім'ях

панує культ грошей і зв'язків, переплутані істинні і помилкові цінності. В обстановці постійного підкреслення своїх переваг, вираження зневаги до оточуючих, які не мають того, що є для цих сімей головним, дорослі формують у дітей психологію споживачів. Діти в таких сім'ях виростають хвальками, білоручками, розважливими ділками й неробами.

Іншим різновидом є авторитет підкупу. Послух дітей і гарне ставлення до себе батьки, самі того не помічаючи, «купують» у дитини за допомогою подарунків, нескінченних обіцянок. «Будеш добре себе вести, тоді куплю...» – часто чують вихователі, вчителі розмову матері з дитиною. У такій сім'ї росте дитина, яка ніколи не стане робити щось не вигідне для себе. Вона в усьому шукатиме користь.

У роботі з батьками педагоги часто зустрічаються з родинами, де відсутня єдність вимог із боку дорослих. Наприклад, м'яка, поблажлива мати й суворий, надмірно вимогливий батько. Дитина в таких умовах змушена лавірувати між матір'ю та батьком, пристосовуватися до кожного з них. На виховання дітей накладає відбиток настроїв, стан батька й матері, характер кожного з них.

Аналіз виховної роботи в конкретній сім'ї допоможе сучасному педагогу встановити тип сімейного виховання, характер авторитету батьків і відповідно до цього будувати свою роботу з ними.

Усі ці види хибного авторитету походять від морально-етичної, педагогічної, психологічної необізнаності батьків. Проте важливо не тільки те, скільки часу батьки проводять із дітьми, а й як вони його проводять. На жаль, не всі батьки це розуміють. Деякі батьки мають слабку моральну, педагогічну, етичну, психологічну підготовку й не готові дотримуватися підвищених вимог до виховання дітей. Дитина – це дзеркало, в якому відбивається духовний світ батьків. Уважно придивіться до своєї дитини і ви побачите в ній самих себе. Виховати – означає впливати на дитячу душу найліпшим, що є у нас самих.

М. О. Кушніров

МАКАРЕНКОЗНАВСТВО У СВІТОВОМУ ВИМІРІ

Розвиток сучасної української освіти потребує докладного вивчення і творчого використання педагогічної спадщини минулого. Особливої актуальності набувають ідеї А. С. Макаренка, дослідження яких здійснюється в межах вітчизняного й зарубіжного макаренкознавства.

Макаренкознавство, як наукова галузь, здобула оформлення протягом ХХ ст., відрізняється інтердисциплінарним характером, про що свідчить зростання аналітичних досліджень теоретичної спадщини А. С. Макаренка з позицій сучасної педагогіки, соціології, економіки та інших наук.

Пріоритетними напрямками педагогічного макаренкознавства є комплексне вивчення ідей великого педагога, втілених у досвіді колонії імені М. Горького та комуни ім. Ф. Е. Дзержинського. Безперечними здобутками великого педагога, актуальними в наш час, визнано його абсолютне неприйняття «ярликів» стосовно будь-якої людини, покладене в основу соціалізації вихованців; теорія та практика формування учнівського колективу й ідеї виховуючого колективу; теорія та практика трудового виховання.

Про активне використання ідей А. С. Макаренка в зарубіжному науковому просторі свідчить досвід так званого «німецького чуда» – технології прискореного розвитку німецької економіки, в основу якої покладено теорію трудового виховання, передусім, виділені А. С. Макаренком рівні трудової підготовки.

У рамках англомовного макаренкознавства досліджено еволюцію ідей А. С. Макаренка з позицій їх використання у педагогічному процесі протягом ХХ ст. У США, Великій Британії, Канаді, Австралії було засновано макаренкознавчі студії, представниками яких є Ф. Лоуренс, Р. Коен, У. Фрейзер, Дж. Боуен, Ф. Лілдж, Р.-М. Едвардз, Б. Бейкер та ін.

У межах української педагогічної компаративістики спостерігається зростання кількості наукових праць, присвячених вивченню зарубіжного макаренкознавства (А. Сбруєва), подальший розвиток компаративного макаренкознавства.

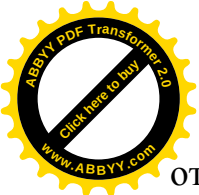
*Н. В. Новик
А. В. Подобрій*

РОЛЬОВИЙ ПРИНЦИП У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. С. МАКАРЕНКА

Педагогічна система А. С. Макаренка належить до розряду унікальних тому, що об'єктом виховного впливу були малолітні правопорушники, що не просто звільнялися від свого злочинного минулого, але й докорінно перетворювались, а деякі з них наблизилися до гармонійної особистості.

Методика виховної роботи А. С. Макаренка, передусім спрямовувалася на виправлення негативної поведінки вихованців, на формування в них готовності підпорядковувати свою поведінку зовнішнім вимогам колективу.

У виховному закладі А. С. Макаренка певною мірою реалізований принцип включення людини, яка розвивається, у процес продуктивної трудової діяльності, котрою просякнутий увесь життєвий ритм комуни, що дозволяло їй існувати. Регулярність трудової активності, її достатня тривалість і залучення до неї людини в сенситивному віці, сприяло тому, що праця поступово перетворювалася на життєву потребу. Крім того, тут

отримала розвиток і ігрова активність, коли комуна перетворилася на самобутню напіввійськову організацію за своїми традиціями, правилами, статутом. Існування складної ієрархії, взаємозамінних соціальних ролей дозволяло кожному вихованцю побувати в різноманітних взаємозалежностях, які збагачували рольову координацію й формували вектори соціально-психологічної взаємозалежності як усередині закладу, так і за його межами.

Важливе значення для процесу розвитку й розширення рольового статусу людини мало унікальне явище – «зведений загін», який дозволяв реалізувати найдавніший соціальний принцип «карнавалу», коли мала місце зміна соціальних ролей. Проте ця трансформація відбувалася не як одномоментний акт, а як постійно діючий колективний процес.

Важливим є те, що в комуні жили діти різного віку, які спільно включалися в навчально-трудоий процес і постійно змінювали одну з основних рольових послідовностей людини в атмосфері найскладнішої та постійно мінливої соціальної інфраструктури, зануреної в систему тотальної взаємодії і спілкування, яку сам А. С. Макаренко називав «педагогікою паралельної дії».

Діяльність вихованців була б неповною без «системи перспективних ліній», тобто без системи колективних цілей (близьких, середніх і далеких), які колектив реалізував у процесі спільної навчально-виробничої діяльності.

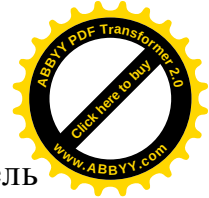
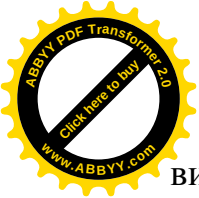
Система перспективних ліній передбачала існування в атмосфері постійного цілепокладання, а тому й волевиявлення. Мислення, як один із чотирьох наріжних типів людської активності, розвивалося в комуні А. С. Макаренка за умови спілкування усіх з усіма.

У цілому можна сказати, що педагогічна парадигма А. С. Макаренка в основному базується на принципі виховного впливу колективу: «колектив–людина», «суб'єкт–об'єкт», «суб'єкт–суб'єкт».

А. С. Макаренко більшу роль відводив дії, педагогічній техніці, «інструментовці» конфліктних ситуацій. Він скептично ставився до «парної педагогіки», яка передбачала безпосередній виховний вплив педагога на вихованця, й однозначно віддавав перевагу «педагогіці паралельної дії», прийомам впливу на вихованця через колектив.

Більшість методичних прийомів А. С. Макаренка добре вкладався в основну формулу біхевіоризму: «стимул–реакція–підкріплення». А. С. Макаренко емпіричним шляхом дійшов до усвідомлення важливості методу «біфуркаційного впливу», який він назвав «методом вибуху», й неодноразово застосовував його у своїй виховній практиці.

Сутність виховного впливу цього методу полягає в завданні змоделювати таку несподівану значущу життєву ситуацію, у якій «об'єкт

виховання» ще не був і в якій він не може використати звичну модель поведінки, що базується на сформованих свідомих і несвідомих стереотипах реагування. При цьому «об'єкт виховного впливу» змушений вийти з усталених меж звичних соціальних ролей і починає діяти в якості нової ролі, різкий перехід до якої не може не викликати великого захоплення в кожного, хто працює у сфері педагогічної діяльності.

Таким чином, у арсеналі соціальних ролей, реалізованих у виховному закладі А. С. Макаренка, практично не було жодної ролі, яка б була відчуженою та недосяжною для членів колективу, які взаємодіяли в атмосфері взаємної довіри, тим самим, великий педагог реалізовував найважливіші принципи виховання – принципи емпатії, відкритості, співпричетності й співучасті людини в соціальних і природних процесах, що відбуваються в зовнішньому середовищі.

А. В. Островерхова

ТЕОРІЯ КОЛЕКТИВУ А. С. МАКАРЕНКА

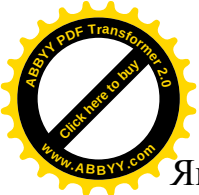
А. С. Макаренко створив два взірцевих педагогічних заклади – колонію ім. Горького («Педагогічна поема»), комуну ім. Дзержинського («Прапори на баштах», «Марш 30-го року»). Тисячі правопорушників, дітей без нагляду не тільки підняв «з дна» життя, але й повернув до життя, виховав їх передовими громадянами нашої Вітчизни.

А. С. Макаренко розробив теорію дитячого колективу, розкрив основні його ознаки, визначив стадії його розвитку, шляхи формування й методику використання виховних можливостей колективу. Згідно з ученням А. С. Макаренка, характерними ознаками стилю життя й діяльності дитячого колективу є: мажор, почуття власної гідності, здатність до орієнтування, почуття захищеності, здатність до гальмування, звичка поступатися товаришеві, єдність колективу.

У своїй педагогічній системі А. С. Макаренко, насамперед, виділив основні ознаки колективу:

- загальна мета, загальна праця, загальна організація цієї праці;
- органічний зв'язок з іншими колективами;
- наявність органів кординування й управління, відносини відповідальної залежності;
- колектив повинен стояти на принциповій позиції світової єдності трудящого людства.

У вихованні взагалі й у зміцненні дисципліни, зокрема, особливе значення має правильний тон і стиль діяльності учнівського колективу.

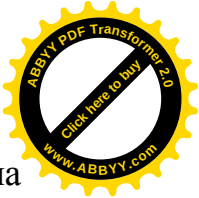
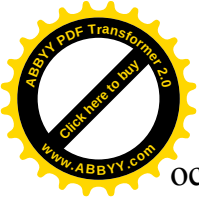
Якщо панує життєрадісний тон, в основі якого свідомо дисципліна, єдність і дружба, почуття власної гідності кожного члена колективу, виховання учнів дається легше.

Доволі цікавим є принцип паралельної дії, використовуваний А. Макаренком, згідно з яким вихованцеві висувають вимогу не прямо, а через колектив, коли відповідальність за кожного покладається на колектив і його самоврядування. А також цей принцип дуже впливає на згуртованість колективу. Цю методику можна застосовувати вже на другій стадії розвитку колективу. Такій же меті підпорядкована організація колективної діяльності. Різноманітна спільна діяльність робить життя дитячого колективу цікавим, сприяє налагодженню стосунків між первинними колективами, загальношкільним і первинними колективами, що згуртовує і первинні колективи, і загальношкільний. Об'єднують колектив цікаві конкретні справи, що потребують узгоджених дій кожного. Якщо учні, наприклад, самостійно розпочали певну діяльність, вони розподілять обов'язки між собою, охоче займатимуться конкретною роботою, переживатимуть радість від досягнених успіхів.

Завідуючи колонією «малолітніх злочинців» у Трибах, А. С. Макаренко організував колектив дітей у різновікові загони для трудової діяльності й навчання. Роки були тяжкі, після революції та громадянської війни. Треба було забезпечити елементарний матеріальний рівень, тому в колонії відразу почалися сільськогосподарські роботи.

Зовсім незвичний випадок стався взимку 1920 р., коли збірний загін колоністів на чолі з Семеном Калабаліним пішов у ліс по дрова. Коли вони перейшли замерзлу річку Коломак, то опинилися на території покинутого маєтку баронів Трепке, які емігрували після революції за кордон. Це була місцевість із господарськими будівлями, житловими будинками. На території маєтку був великий сад, сорок гектарів землі, луки. Але все, що можна було винести з помістя, селяни розібрали. Повернувшись у Триби, вихованці не могли не розповісти про знахідку Антону Семеновичу. На загальних зборах головним завданням було отримати дозвіл від влади на відбудовування маєтку барона Трепке й поселитися туди. У 1922 році розпочалися будівельні роботи з відновлення Білого будинку, який був літньою резиденцією баронів. Поступово колоністи почали переселятися на нове місце. У цей час у колонії збільшується кількість вихованців, налагоджується господарство, удосконалюється самоврядування, збагачується педагогічний досвід вихователів.

Отже, у процесі соціалізації головне місце займає вміння особи контактувати та співпрацювати з іншими. Саме тому колективне виховання є

основою правильного виховання, адже особа засвоює норми й правила колективу, суспільний досвід, учиться регулювати свою поведінку тощо. Людина в колективі – це людина в суспільстві. Знання теорії та практики колективного виховання є особливо важливим для педагогів у здійсненні їхньої діяльності – вмінні допомагати і бути провідником у процесі соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярмаченко М. Д. Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка : до 100-річчя з дня народження / М. Д. Ярмаченко. – К. : Знання, 1988. – 48 с.
2. Ніжинський М. П. Життя і педагогічна діяльність А. С. Макаренка (творчий шлях) / М. П. Ніжинський. – К. : Радянська школа, 1967. – 386 с.
3. Макаренко А. С. Педагогічні твори у 8-ми томах / А. С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1983 – 1986. – Т. 1. – 420 с.

Ю. С. Полосьмак

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА ЖИВЕ І ПЕРЕМАГАЄ

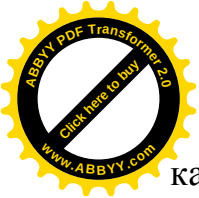
Антон Семенович Макаренко – мій найкращий учитель. Ще з шкільної парти я знаю «Педагогічну поему» на «Прапори на баштах». Можливо, це було вирішальним, що я пішла на навчання до педагогічного університету.

Про А. Макаренка мені важко говорити, бо це предмет моєї особливої любові... На Кубі, у Гавані створено педагогічний інститут імені А. С. Макаренка. Там навчається тисяча дівчат, їх лагідно називають «макаренкітас». Вони навчаються, щоб віддати себе дітям так, як це робив великий педагог.

На мою думку, усе наше молоде покоління, яке обрало собі важку, але почесну працю педагога, захоплюється А. С. Макаренком не тільки як людиною-педагогом, а й як людиною з великою душею і відкритим серцем. Він домігся у своїй роботі багато чого, тому що думав про кожного свого вихованця, любив дітей, любив людей.

А. С. Макаренко належить до числа тих педагогів світу, пам'ять про яких не стирає невблаганний час. Педагогічна етика Антона Семеновича – присяга педагога на вірність людям, уміння правильно розв'язувати завдання педагогічної науки та практики, висунуті сучасністю. Його досвід використовують і на сучасному етапі розвитку суспільства.

А. С. Макаренка визнають за наставника й у інших країнах. У роки героїчної боротьби алжирського народу проти колонізаторів, австрійська журналістка Єва Прістер бачила, що в дитячому будинку для сиріт алжирських патріотів, урятованих національно-визвольною армією, зачитувалися «Педагогічною поемою», «Прапорами на баштах» і «Книгою для батьків». У цьому будинку під пальмами, недалеко від поля бою, педагог Абделькадер

казав: «Макаренко – це наша біблія. Ми всі працюємо за Макаренком! Ніхто не дав нам так багато, як Макаренко!».

Такі люди, як Антон Семенович, показують, що коли кожна людина відчує та зрозуміє своє значення для суспільства, то чимало недоліків і бідувань, які характеризують суспільство навіть наших днів, можуть зникнути.

А. С. Макаренко був увесь звернений до майбутнього. І не дивно, що люди бачать у ньому самовідданого й мужнього борця за нову людину. Подвиг на кожній посаді, у першій-ліпшій роботі вимагає сміливості й колосального напруження сил. Я схиляюся перед педагогічним героїзмом Антона Семеновича Макаренка.

У багатьох школах, школах-інтернатах, дитячих будинках, трудових колоніях, у родинх користуються макаренківськими настановами й порадами. Не одній школі, бібліотеці присвоєно його ім'я. І це тому, що мистецтво виховання, як і будь-яке інше велике та справжнє мистецтво, житиме вічно.

Усією системою роботи Антон Семенович виховував естетику в повсякденному житті – у праці, дисципліні, у взаєминах між вихованцями, в одязі, в умінні правильно й без грубих слів розмовляти.

Оцінюючи досвід роботи А. С. Макаренка в колонії ім. О. М. Горького і в комуні ім. Ф. Е. Дзержинського в цілому, можна з повним правом сказати: він і колектив педагогів, залучаючи кращі сили вихованців, створювали нові взаємини між людьми. І в цьому їх найбільша заслуга.

Отже, на мою думку, глибоке оволодіння всією педагогічною громадськістю творчою спадщиною А. С. Макаренка – одна з важливих умов успішного розв'язання тих складних завдань, які ставить перед сучасною школою саме життя.

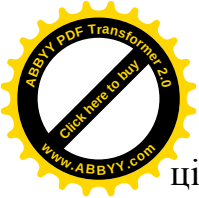
ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1947. – 386 с.
2. Ніжинський М. П. Життя і педагогічна діяльність А. С. Макаренка (творчий шлях). / М. П. Ніжинський. – К. : Радянська школа, 1967. – 54 с.
3. Ярмаченко М. Д. Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка: до 100-річчя з дня народження / М. Д. Ярмаченко. – К. : Знання, 1988. – 48 с.

О. О. Ромась

А. С. МАКАРЕНКО ПРО СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання здійснив відомий педагог радянського періоду А. С. Макаренко, його вважають одним із засновників сімейної педагогіки. Він намагався розв'язати актуальну для того часу проблему «дефіциту» підручника для батьків за допомогою написання «Книги для батьків». Антон Семенович торкнувся

цілої низки проблем сімейного виховання. На думку А. С. Макаренка, структура сім'ї, її устрій інколи відіграють вирішальне значення в житті дитини, оскільки сім'я без батька найбільше завдає шкоди дітям.

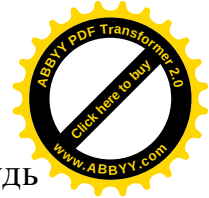
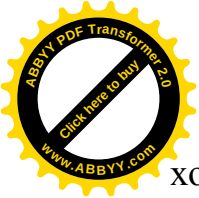
У «Книзі для батьків»: «Батько! Це центральна постать історії! Хазяїн, начальник, педагог, суддя й іноді кат, це він вів сім'ю з щабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилену любов'ю» [1, 20].

За словами А. С. Макаренка, раніше постать батька була обтяжена владою та обов'язком, тому у відповідь своїй епосі педагог розглядав сім'ю як суспільно виховний колектив, де батьківська влада підпорядковується громадській, а його обов'язок – це, передусім, зобов'язання перед суспільством, адже стосунки чоловіка й жінки вже не будуються з меркантильних міркувань, діти не очікують цілковитого матеріального благополуччя від батьків, батько перестає бути єдиною матеріальною опорою в соціалістичній сім'ї. У «Книзі для батьків» він неодноразово наголошує: «Обов'язок нашого батька перед дітьми – це особлива форма його обов'язку перед суспільством» [1, 21]. Уважає найголовнішим методом «батьківський контроль над кожним своїм кроком» [1, 260]. Натомість А. С. Макаренко пропагує авторитет, заснований на трудовому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на громадянському почутті батька й матері, на їх обізнаності з життям дитини й допомозі їй та відповідальності за її виховання, тому він підкреслює: «Тільки такі батьки, громадяни нашої країни, які живуть повноцінним життям, матимуть у дітей справжній авторитет» [1, 268].

Педагог закликає батьків дотримуватися почуття міри в усьому, а, передусім, у проявах любові до дітей. Надмірна любов може завдати великої шкоди не лише дітям, а й батькам. А. С. Макаренко вважає хибною думку, що «діти – квіти життя», стосовно цього пише: «Квіти життя – це добре, та ними треба не лише милуватися, як «розкішним» букетом. Ні, наші діти зовсім не такі квіти. Важко, звичайно не милуватися таким садом, важко не пишатися ним, а ще важче не працювати в такому саду. Будь ласка, займіться цим ділом: обкопуйте, поливайте, знімайте гусінь, обрізуйте сухі гілочки» [1, 11].

Не втрачають своєї актуальності до сих пір, зокрема такі міркування Антона Семеновича: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [1, 255].

Автор доводить, що: «Кожен батько й кожна мати повинні добре знати, що вони хочуть виховати у своїй дитині. Треба віддавати собі ясний звіт щодо своїх власних батьківських бажань. Чи хочете ви виховати громадянина країни, людину знаючу, енергійну, чесну, віддану своєму народові... Або ви

хочете, щоб з вашої дитини вийшов міщанин, жадібний, який-небудь хитренький і дрібний ділок? Дайте собі працю, подумайте добре над цим питанням, подумайте хоча б потай, і ви відразу побачите багато правильних шляхів попереду. І при цьому завжди ви повинні пам'ятати: ви народили і виховуєте сина або дочку не тільки для вашої батьківської радості. У вашій родині й під вашим керівництвом росте майбутній громадянин, майбутній діяч і майбутній борець [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1980. – 327 с.
2. Макаренко А. С. Лекції о воспитании детей [Електронний ресурс] / А. С. Макаренко. – Режим доступу : makarenko.edu.ru/files/lekcii_o_vospitanii.doc.

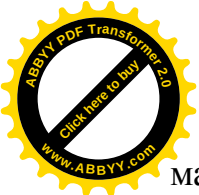
Я. В. Снівак

А. С. МАКАРЕНКО – НАШ СУЧАСНИК

Педагогічна діяльність А. С. Макаренка ввібрала в себе кращі досягнення класичної та нової педагогіки. Його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти. Він вирішував складні педагогічні проблеми, які хвилюють нас і зараз. Тому ми впевнено говоримо: «А. С. Макаренко – наш сучасник». Його розробки в педагогіці не втратили свого значення і сьогодні.

Велике значення праць А. С. Макаренка в розробці цілей виховання. Для кожної епохи і для кожного покоління, вважав А. С. Макаренко, мета виховання повинна визначатися діалектично, тобто її потрібно знаходити у вимогах суспільства в даний час. Видатний педагог з граничною точністю визначив цілі виховання, виконав завдання формування людини-борця, патріота, трудівника, колективіста з високим почуттям соціальної відповідальності й дисципліни. Внесок А. Макаренка в розробку методики виховання ми бачимо й у тому, що він не лише показав, що повинен робити вихователь, але й розкрив, як це слід робити. Великий педагог говорить, що виховувати дітей – це легка справа, але легка тоді, коли вона робиться без нервів, на основі здорового, спокійного, нормального, розумового і щасливого життя. До цього повинен прагнути кожен вихователь, а особливо молодий.

Відомі й актуальні сьогодні такі вислови А. С. Макаренка про виховання: «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, яке вимагає таланту, а це спеціальність, якої треба вчитися» [6, 262]; «Для виховання потрібно не багато часу, а, розумне його використання... Виховання відбувається завжди, навіть тоді, коли вас немає вдома» [6, 271]; «Виховна робота – це, передусім робота організатора. У цій справі немає дрібниць. Ви не

масте права щось назвати дрібницею й забути про неї. Хороша організація в тому й полягає, що вона не пропускає дрібниць» [1, 57].

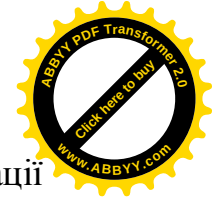
Видатний педагог зазначав: «Я під метою виховання розумію програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконливості, і політичне виховання, і знання – абсолютно всю картину людської особистості; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути» [5, 45].

Оскільки складовими мети виховання є насамперед та сукупність якостей особистості, необхідність яких визначається потребами суспільства, до таких якостей А. С. Макаренко відносив почуття приналежності до колективу, в якому даний індивід перебуває (навчається, працює), поваги до встановлених у цьому колективі норм життєдіяльності, поведінки; здатність дотримуватися правил і норм колективістського життя; відчуття рівності між членами колективу, ввічливість і взаємодовіра між його членами; прагнення бути корисним членом колективу; прагнення бути господарником, тобто вміти організувати свою роботу, роботу інших членів колективу, а також керувати цією роботою, вміти оцінювати її результати.

Антон Семенович Макаренко був переконаний в тому, що незалежно від підходу до процесу виховання в будь-якому випадку предметом виховання виступає людина, яка відчуває відповідний вплив. Сутність виховання полягає в такій взаємодії, коли вихователь має вплинути на вихованця. Тобто виховання виступає одним із видів діяльності щодо перетворення людини або групи людей. Педагог підкреслював: «Я впевнений у абсолютно безмежній могутності виховного впливу. Я впевнений, що коли людина погано вихована, то в цьому виключно винні вихователі. Якщо дитина хороша, то цим вона теж зобов'язана вихованню, своєму дитинству» [2, 124].

А. С. Макаренко наголошував на тому, що виховання є цілісною системою, системоутворюючим чинником якої виступають цілі, які формуються потребами суспільства й самих вихованців. «Я впевнений, що ніякий засіб не можна розглядати окремо взятим від системи. Ніякий засіб... не може бути визнаним ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядаємо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів» [4, 128].

Суттєве місце в педагогічній теорії А. С. Макаренка займає твердження про те, що найважливішим шляхом до ефективного виховання дітей виступає така організація їхнього життя, яка сприяє формуванню в них певних поглядів, стосунків, звичок: «Істинна сутність виховної роботи... полягає зовсім не у ваших розмовах із дитиною, не в прямому впливі на дитину, а в... організації життя дитини» [3, 84].

Отже, перебудова виховного процесу в сучасних умовах демократизації передбачає звернення до педагогічної спадщини А. С. Макаренка, сутність якої полягає у створенні умов для співпраці педагогів і вихованців у єдиному дружньому колективі, що є міцним підґрунтям для формування здорового суспільства. Творче використання практичних і теоретичних порад видатного педагога, безумовно, є важливою складовою виховної діяльності вчителя і вироблення в нього педагогічної техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Мета виховання : навчальний посібник / А. С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1984. – 380 с.
2. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : Политиздат, 1990.
3. Макаренко А. С. Опыт методики работы детской трудовой колонии / А. С. Макаренко. Педагогические сочинения : в 8 т. – М. : Педагогика, – 1983. – Т. 1. – 420 с.
4. Макаренко А. С. Проблеми виховання в радянській школі / А. С. Макаренко. Твори : у 7 т. – К. : Радянська школа, 1953–1955. – Т. 5. – 400 с.
5. Макаренко А. С. Художня література про виховання дітей / А. С. Макаренко. Твори : у 7 т. – К. : Радянська школа, 1953. – Т. 5. – 423 с.
6. Макаренко А. С. Художня література про виховання дітей / А. С. Макаренко. Твори : у 7 т. – К. : Радянська школа, 1953. – Т. 4. – 423 с.

Л. В. Тинда

ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ НЕПОВНОЇ СІМ'Ї

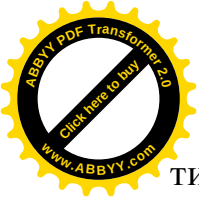
Відзначаючи 125-річчя від дня народження видатного педагога, ми вирішили висвітлити сутність ідей А. Макаренка про виховання дітей із неповної сім'ї.

Педагогічна спадщина А. Макаренка викристалізовує всебічність підходів до вдосконалення умов виховання дітей із неповних сімей. Їх вивчення дозволяє виокремити провідні аспекти сімейних взаємовідносин, розв'язання яких було важливою проблемою не тільки для життєдіяльності сім'ї, але й для теоретичних пошуків науковців:

- удосконалення структури сімейних взаємовідносин, розв'язання проблем життєдіяльності неповноцінної сім'ї;
- вплив взаємовідносин батька й матері на розвиток особистості дитини;
- умови забезпечення педагогічно доцільних впливів на дитину в різних типах неповних сімей.

На основі творів А. Макаренка, його листувань із дружиною та членами неповних сімей складається відповідна система поглядів на життєдіяльність неповної сім'ї, педагогічно доцільну участь батьків, які спільно чи окремо беруть участь у вихованні дитини.

Серед багатьох проблем, пов'язаних із структурою сім'ї (багатодітні, одnodітні сім'ї тощо), А. Макаренко розглядав також різні

типи сімей із порушеною структурою: розлучену, позашлюбну, осиротілу, утворену внаслідок тюремного ув'язнення одного з батьків. Саме ці, виділені ним типи сімей, ми відносимо до неповних. Педагог уважав, що сім'ї, де батько чи мати покидають сім'ю, руйнуються як колектив і виховання дітей утруднюється.

Однак, А. Макаренко вірив, що є батьки, які, покинувши сім'ю, вміють зберегти дійсно благородні стосунки з дітьми, навіть беруть участь у їх вихованні, хоча сам особисто таких випадків він не спостерігав. У сучасній практиці життєдіяльності сімей із порушеною структурою таких випадків досить багато. Тому й писав А. Макаренко, що було б несправедливо, якщо матері б у таких взаємовідносинах забороняли батькові брати участь у вихованні дитини.

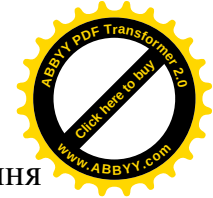
А. Макаренко зазначав, що безпритульні батьківські діти набагато «важчі» безпритульних дітей без батьків.

Педагог був глибоко переконаний, що для успішного виховання дитини сім'я повинна бути насамперед колективом. Стверджуючи, що тільки в колективному досвіді можуть вирости морально ціннісні потреби особистості, Антон Семенович розумів колективізм сім'ї в сплетінні «багатьох образів близьких і менш близьких людей, у відчутті людської допомоги й людської потреби, в почутті прихильності, взаємовідповідальності».

З презирством А. Макаренко ставився до тих батьків, які не відповідали ні за що, не допомагали сім'ї. Він вказував, що судив би таких батьків, оскільки вони великої шкоди завдають дітям.

Педагогічна спадщина А. Макаренка аргументовано свідчить про переваги сім'ї з кількома дітьми, про необхідність забезпечення багатства різноманітних відносин у численній родині для нормального розвитку й виховання дитини, причому надзвичайно важливе значення надається впливу батьківської любові на емоційне становлення особистості, збереження цілісності та єдності сімейної групи на шляху до консолідації.

У забезпеченні структурної повноти сім'ї особливе місце у педагогічній спадщині А. Макаренка займає проблема виховання в одnodітній та багатодітній сім'ї. Аргументованими висновками педагога щодо виховання дітей з одnodітних сімей виступають: єдина дитина – центр надмірної сімейної уваги; нервозність проявів батьківських почуттів через небезпеку втрати дитини; відсутність досвіду турботи про братів і сестер, допомоги, поваги, досвіду гри, копіювання, досвіду сусідів. А. Макаренко стверджував, що виховання єдиного сина чи єдиної доньки набагато важча справа, ніж виховання кількох дітей. На його думку, навіть тоді, коли сім'я зазнає матеріальних труднощів, не слід обмежуватися однією дитиною.

Отже, окреслені видатним педагогом шляхи вдосконалення сімейних відносин, глибина розкриття проблемних питань взаємостосунків у різних типах неповних сімей значно випередили епоху, в якій творив педагог-науковець. Він здійснив цілісний підхід щодо питання функціонування такого складного типу сім'ї, як неповна.

Педагогічна творчість А. Макаренка з питань виховання дітей із неповної сім'ї та сімейних взаємовідносин була принципово новим явищем у педагогічній теорії та практиці. Серед вагомих праць послідовників видатного педагога з цих питань можна назвати імена В. Сухомлинського та М. Стельмаховича.

На думку А. Макаренка, розв'язання проблем удосконалення сімейної структури, тобто попередження порушення структури сім'ї, збереження цілісності та єдності сімейної групи як колективу сприятиме ефективному включенню дитини в систему сімейних взаємовідносин, організації її життя в сім'ї та поза нею.

Ю. С. Халіман

ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА В ДОСВІДІ Ф. Ф. БРЮХОВЕЦЬКОГО

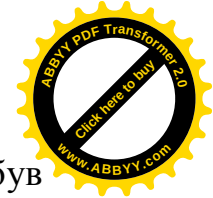
Відзначаючи 125-річчя від дня народження Антона Семеновича Макаренка, видатного педагога, ми вирішили висвітлити досвід реалізації ідей педагога його послідовниками.

Одним із них був Федір Федорович Брюховецький, який реалізував ідеї А. С. Макаренка в масовій школі післявоєнних років. Учителі та учні школи № 58 взяли макаренківський комплекс ідей, які стали основою нової системи: опора на традиції, педагогічний колектив як єдине ціле, як колектив одностудців, чергування класів, свято «За гідність школи» тощо.

У школі Ф. Ф. Брюховецького замість загальних зборів діяла Рада активу, яка була сприйнята як відкриття. Табірні збори в ті роки не проводилися, але в школі № 58 щороку організовували пікнік. Ці й багато інших справ стали нормою для масової школи.

Головною рисою виховної системи Ф. Ф. Брюховецького була серйозна трудова діяльність, що охоплювала всі класи школи. У ній сформувалась традиція колективної праці, колективна самосвідомість, діти відчували гордість за результати спільної праці.

Переконаний прихильник ідей А. С. Макаренка, Ф. Ф. Брюховецький визначив головним завданням своєї школи – створення й виховання згуртованого, працездатного й оптимістичного дитячого колективу.

Педагогічний колектив у школі Ф. Ф. Брюховецького був важливим структурним елементом спеціальної та цілеспрямованої роботи шляхом формування стосунків взаємозалежності, взаємоконтролю та взаємопідтримки. Школою підвищення професійної майстерності і органом колективної думки виступала педагогічна рада.

У діяльності школи, на думку Ф. Ф. Брюховецького, важливим є згуртування всіх педагогів, учнів, батьків у колектив одностайців.

Головними проблемами, які були вирішені в школі, є такі:

- проблема педагогічного колективу;
- проблема структури й самоврядування дитячого колективу;
- проблема накопичення досвіду колективних дій і колективних переживань;
- проблема закріплення досвіду колективного життя у традиціях.

Стиль вимогливості й доброзичливості, бережного ставлення до індивіду, толерантності, прояв уваги у спілкуванні передавалися від педагога до дітей.

У школі Брюховецького педагогічний колектив виступав як суб'єкт виховання.

Отже, педагогічний колектив школи багато в чому спирався на ідеї та досвід А. С. Макаренка, творчо опрацьовуючи їх і розвиваючи в нових умовах, враховуючи конкретні обставини.

У школі були створені міцні класні колективи, учнівський актив, правильні стосунки між активом і класним керівником, а також між ними й класом у цілому.

Ф. Ф. Брюховецький уважав, що фундамент виховання складали «і продумана, регулярна, здійснювана учнівським активом робота, і накопичення традицій, і керівництво органами учнівського самоврядування безпосередньо з педагогічного центру, і трудове виховання».

На думку Ф. Ф. Брюховецького, «удосконалення організації дитячого колективу не зводиться до удосконалення системи його органів самоврядування: удосконалювати необхідно й організацію життєдіяльності».

Таким чином, найважливішою рисою виховної системи Ф. Ф. Брюховецького є досвід трудової колективної діяльності вчителів, учнів і батьків як джерело колективних дій і переживань, взаємодія школи і трудового колективу шефів.

Гуманістична виховна система Ф. Ф. Брюховецького сприяла перетворенню школи на центр наукових і творчих ідей педагогів-одностайців.

ВНЕСОК А. С. МАКАРЕНКА В РОЗВИТОК ВИХОВАННЯ

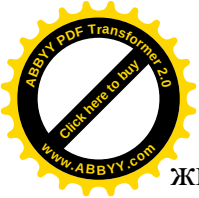
Основним внеском А. Макаренка в теорію та практику виховання є його праці про роль дитячого колективу в розвитку й вихованні особистості. Організований колектив у його практиці – це, передусім, умова нормального розвитку й становлення дитини. Учення про колектив А. Макаренко розробляв за такими основними напрямками: колектив і його організація; загальний рух колективу та його закони; загальний тон і стиль роботи; колектив педагогів і їх центр; система режиму й дисципліни; естетика колективу; зв'язок колективу з іншими колективами; індивідуальні особливості колективу; спадкоємність поколінь у колективі. Досвід і теоретичні узагальнення А. Макаренка дають можливість побачити основні шляхи формування виховного колективу. Його не можна створити гаслами, наказами, бесідами про дружбу тощо. Це тривалий і складний процес, у якому колектив повинен досягти певного рівня розвитку, набутти певних якостей. Такими шляхами розвитку колективу є:

- організація індивідуальної та колективної діяльності вихованців на основі перспективних ліній;
- розвиток і встановлення між вихованцями взаємин дружби, співробітництва, взаємної відповідальності й вимогливості;
- формування і педагогічна підтримка органів учнівського самоврядування, залучення всіх членів колективу до активної участі в ньому.

У процесі реалізації цих шляхів колектив проходить три етапи розвитку.

Перший етап, коли колективом фактично керують педагоги, – нульова точка розвитку колективу. По суті, колективу як такого немає, а є певна «організаційна одиниця», в межах якої лише починають складатися ділові зв'язки й міжособистісні стосунки. Члени колективу, що складається, переживають стан первісної адаптації. Вона характеризується певним емоційним напруженням, оскільки в багатьох немає достатнього уявлення про закони, норми, вимоги нового колективу, про його членів, про їхнє ставлення. Тому в колективі виникають несталі й непов'язані між собою мікрогрупи. Кожен учасник виступає носієм власних моральних цінностей. Його духовний світ теж цілком відособлений, і часто він потерпає від самотності, страху й невпевненості. Єдиний захист – педагоги, якщо вони це розуміють.

Другий етап – характеризується поступовим збільшенням контактів між групами, окремими особистостями та викликає прагнення до ефективніших форм групування. Викристалізовується актив – група учнів з яскраво виявленою соціальною спрямованістю, підвищується їхній вплив на всі аспекти

життя нового колективу. Актив виступає своєрідним каталізатором його розвитку. У дітей виникає потреба обмінюватися своїми моральними й духовними цінностями, передавати, а іноді й нав'язувати своє бачення світу. Виникають непорозуміння й боротьба поглядів, позицій, думок водночас із прагненням знайти спільну мову. Залежно від педагогічного керівництва процес іде або шляхом інтеграції, або шляхом тиску.

Третього етапу більшість колективів не досягають, але до нього завжди має прагнути і педагог-вихователь. Організаційно цей етап характеризується високим рівнем розвитку самоврядування, за якого практично всі питання життя колективу вирішуються за участю всіх його членів. Тут майже немає «активу» і «пасиву», тут кожен – громадський діяч, який робить свій неповторний внесок у життєдіяльність колективу. Виникає певна сукупність основних духовних і моральних цінностей, що збагачують кожного й впливають на його внутрішнє життя. А найголовніше – на третьому етапі колектив досягає моральної зрілості, коли кожна особистість, що його складає, є найбільшою цінністю для інших. Те, що колектив у педагогічній системі А. Макаренка досяг такого рівня, підтверджується не тільки спогадами, а й життєвими долями його вихованців, які і є основним критерієм ефективності системи.

Отже, ми не можемо відкидати все краще, що стосується колективного виховання: вироблення навичок взаємодії та взаємодопомоги, свідомої дисципліни як поваги до інших, до суспільства, вміння рахуватися з нормами життя. Без цього неможливо виховати свідомого громадянина, повноцінного члена суспільства.

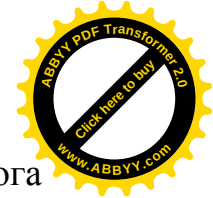
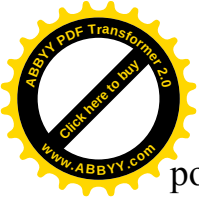
Великий письменник, талановитий педагог, А. Макаренко був справжньою людиною. Він не пішов від нас безслідно. Залишилися славні його вихованці, які зберегли в собі частину щедрої його душі, залишилася його педагогічна система.

Твори А. Макаренка ще довгі роки будуть нашими помічниками й друзями, нашими мудрими порадиниками. Вони несуть у собі заряд чудового макаренківської мажору. Вони вчать нас найголовнішому – людяності.

О. О. Шелудько

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕКТИВОМ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Науково-педагогічна діяльність видатного педагога зі світовим ім'ям Антона Семеновича Макаренка була спрямована в майбутнє, тобто в сьогодення. Складні умови, в яких він працював, не дали змоги повністю

розкритися його творчому потенціалу, але в спадщині педагога результативно поєдналися теорія й методика навчання та виховання, важливі проблеми педагогічної майстерності й практичні здобутки.

Проблема управлінської діяльності керівника є предметом дослідження багатьох учених, наприклад Д. Бодді, М. Вудкок, Ф. Генон, А. Журавльов, В. Зазикін, Р. Кричевський, О. Панасюк, В. Третяченко та ін.). Окремо слід відзначити відомого педагога-управлінця А. С. Макаренка, у теоретико-практичній діяльності якого закладено основи сучасної теорії ефективного управління колективом.

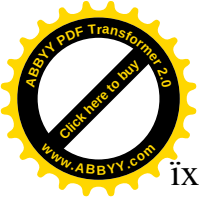
Колектив за А. С. Макаренком – це цілеспрямований комплекс організованих особистостей, які володіють органами управління. Колектив є соціальним організмом, основними ознаками якого є: 1) певна структура; 2) наявність загальних цілей, що служать на благо суспільства; 3) спільна діяльність, спрямована на досягнення цих цілей; 4) наявність органів, що координують діяльність колективу [1, 76].

У спрощеному розумінні управління – це уміння досягати поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей. Управляти учнівським колективом – означає використати колектив як інструмент виховання для розвитку індивідуальності кожного учня. Управління учнівським колективом здійснюється за допомогою трьох взаємопов'язаних функцій педагога:

- 1) збору й аналізу інформації про учнівський колектив і школярів, які до нього входять;
- 2) планування й організації адекватного стану колективу впливів, метою яких є його удосконалення й оптимальний вплив на особистість;
- 3) контролю та корекції, спрямованих на вищий рівень розвитку колективу і кожного учня.

«Найголовнішою формою виховної роботи я вважаю колектив», – говорить А. С. Макаренко у своїй лекції «Методи виховання». І далі продовжує: «Правильне, радянське виховання має бути організовано шляхом створення єдиних, сильних, впливових колективів» [2, 119]. Колектив є соціальним організмом, отже, він має органи управління й координування» [3]. І для того, щоб створити справжній сильний колектив, необхідно витратити не тільки багато матеріальних ресурсів а й неабияких людських вкладень.

А. С. Макаренко розробив механізм формування міцного учнівського колективу (ознаки колективу, структура й етапи його розвитку, взаємозалежність членів, система перспективних ліній, традиції тощо) може бути використано вчителями й вихователями в організації дитячої колективної діяльності. Готуючи учнів до життя, школа повинна озброювати

їх організаторськими навичками, розвивати їх ініціативу, самостійність, уміння керувати колективними справами [4, 17].

У своїй роботі з організації плідної праці колективу на виконання поставлених задач, для постановки справжньої перспективи для кожного члена колективу освічений і досвідчений керівник уміло користується системою як заохочень, так і стягнень чи покарань та засобів впливу. У педагогіці А. С. Макаренка цій методології відведено чільне місце, особливо у праці «Методика організації виховного процесу». Керівник, який засвоїв основи виховної роботи з підлеглими, в змозі за допомогою системи покарань і заохочень зробити дуже багато, але не вміючи, механічно використовуючи цю систему виховного впливу, може принести багато шкоди всій роботі. А. С. Макаренко говорить, що неможливо дати загальних рецептів покарання. Кожний проступок є завжди індивідуальним. У деяких випадках найбільш правильно є усне зауваження навіть за серйозну справу, а в інших – за незначне порушення потрібно накласти суворе стягнення.

Не дивлячись на те, що колектив сьогодні вважається необхідним інструментом у будь-якому організаційному процесі та взагалі в управлінській діяльності, колективність як гуманний принцип цієї діяльності не приймається за основу.

Отже, педагогічні ідеї видатного педагога А. С. Макаренка на сьогоднішній день широко використовуються в навчально-виховному процесі та сучасній теорії управління.

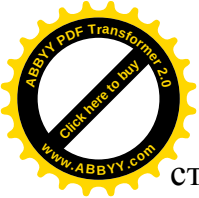
ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко Л. И. Педагогические идеи А. С. Макаренко за рубежом / Л. И. Гриценко // Педагогика. – 2004. – № 7. – С. 76–85.
2. Макаренко А. С. Методи виховання / А. С. Макаренко // Твори : в 7 т. – Т. 5. – К. : Рад. шк., 1954. – 510 с.
3. Макаренко А. С. О моем опыте / А. С. Макаренко. Пед. соч. : в 8 т. – Т. 3. – М. : Просвещение, 1983–1986. – С. 48.
4. Шульга В. І. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в сучасній школі / В. І. Шульга // Пост Методика. – 2008. – № 1 (78). – С. 15–18.

М. С. Штагер

А. С. МАКАРЕНКО ПРО ПЕРЕВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

А. С. Макаренко пішов значно далі своїх сучасників, зробивши видатне відкриття головного методу виховання – ідеї виховуючого колективу. На нашу думку, це відкриття досі не оцінене як слід. Багато педагогів і раніше ставили й розв'язували завдання виховання колективу. А. С. Макаренко підійшов до цього завдання інакше: зробив колектив вихователем особистості. На його думку, колектив з об'єкта виховних зусиль педагога перетворюється на суб'єкт організації виховного процесу. Ця концепція

стала ключем для розв'язання питання про механізм виховання колективом, показала реальність досягнення виховної мети й дозволила реалізувати програмування виховного процесу. Теорія виховуючого колективу забезпечила науковий підхід до проблеми педагогічної майстерності й методики виховання в цілому [1].

Практична реалізація ідей виховуючого колективу сприяла вирішенню проблем перевиховання дітей і підлітків. Для розвитку теорії виховання виняткове значення мав справді науковий погляд А. С. Макаренка на сам процес виховання як об'єктивно-закономірне явище. «Виховання, – стверджував він, – процес соціальний... З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить в безкінечне число взаємовідносин, кожна з яких обов'язково розвивається, переплітається з іншими стосунками, ускладнюється фізичним і моральним ростом самої дитини. Весь цей «хаос»... створює певні зміни в особистості дитини. Спрямувати цей розвиток і керувати ним – завдання вихователя» [3].

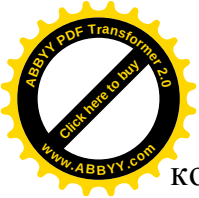
А. С. Макаренко розглядає виховання як невід'ємну сторону процесу життєдіяльності особистості, робить висновок про необхідність педагогічно відповідної організації життя дітей, бачить форму такої організації у виховуючому колективі. **Метою виховання** видатний педагог уважав не окремі завдання певних заходів, не загальний ідеал, а всю програму розвитку людської особистості, програму людського характеру. Найголовнішою якістю особистості А. С. Макаренко вважав почуття відповідальності [3].

Особливе значення у виховному процесі видатний педагог надавав перевихованню «важких» дітей і підлітків.

Однією з **причин** появи таких дітей А. С. Макаренко вважав *ненормально сформовані стосунки між дітьми й дорослими в сім'ї та школі.*

А. С. Макаренко вважав, що у процесі перевиховання не можна разом з негативним руйнувати позитивне в особі вихованця. Тому за умови достатнього рівня загального розвитку доцільний процес часткової зміни особистості важкого школяра – реконструкції, тобто перебудови його характеру.

Педагог уважав, що не «можна покладатися тільки на рятівне значення однієї еволюції, на поступове становлення людини», що у виняткових випадках необхідна енергійна і, можливо, миттєва ломка стереотипу, що неправильно склався [3]. З метою ломки стереотипів він використовував метод вибуху. Визначаючи «вибух» як «доведення конфлікту до останньої межі», він підкреслював хворобливість і складність «вибухового маневру», закликав педагога бути гранично уважним до підлітка. «Я не мав ніколи нагоди нарочито організувати широкий досвід у цьому напрямі, я не мав права організовувати такі вибухи, але,

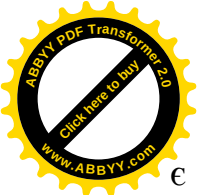
коли вони відбувалися в природному порядку, я бачив і навчився враховувати їх велике значення» [2].

Тим часом А. С. Макаренко застосовував емоційно-позитивний «вибух»: доручав колишньому злодію отримати велику суму грошей у банку, довіряв колишнім безпритульним під час чергування ухвалювати рішення, яким підкорявся навіть він сам. Пригадаємо типовий «вибух», який організовувався при перевихованні безпритульних у комуні ім. Дзержинського. Нове поповнення знімали з потягів, насильно заштовхували в середину групу колоністів, приводили в комуну. Це було сильною негативною дією. Але потім їх шикували перед комунарами й говорили, що їх відпустять, якщо їм тут не сподобається. Їх знайомили з цехами, спальними корпусами, мили, одягали в новий одяг, смачно годували й уже знов розводили по загонах. А старий одяг поливали бензином і спалювали на знак того, що все – з минулим життям покінчено. Це був, по суті, позитивний «вибух». А найголовніше починалося потім, коли на ранок наступного дня вони разом з усіма вставали, працювали, долали свої погані звички.

Типовим зразком перевиховання в практиці А. С. Макаренко була, наприклад, боротьба колишніх правопорушників з браконьєрами, бандитами, кулаками. Нерідко в школі з підлітків, які псують електропроводку, приймачі, наочні засоби, створюються при шкільних кабінетах хімії, фізики бригади з ремонту побутової техніки, гуртки радіосправи, бюро раціоналізаторів і винахідників. І підлітки вже не ламають, а ремонтують, не руйнують, а створюють своїми руками потрібні школі речі. А. С. Макаренко вміло привертає увагу й сили своїх вихованців до яскравих, цікавих справ. Фактично, навіть, організація первинних колективів у колонії будувалася на перебудовах: замість отамана або ватажка – командир, замість анархічної дисципліни – військова, замість помилкової поруки не «видавати» – колоністський закон «нікому із сторонніх не скаржитися», не «пищати» тощо.

Ще один цікавий виховний прийом використовував видатний педагог у перевихованні. Як правило, запам'ятовуються покарання нетрафаретні, що б'ють у ціль. Майстром такого типу покарань був, як відомо, А. С. Макаренко. У спогадах його вихованців ми знаходимо найнесподіваніші приклади таких покарань: вкрав – користуйся вкраденим у присутності всіх, не можеш відучитися говорити нецензурні слова – пішли в ліс, ось тобі поляна, лайся 6 годин.

Проявом педагогічної майстерності в перевихованні було те, що педагог не ставив своїм вихованцям високих вимог, якщо вони не були готові до цього. Першою вимогою в організації життя в колонії ім. Горького було: якщо ви їсте, то повинні працювати! І це розуміли найважчі підлітки. Наступна вимога: є дім,

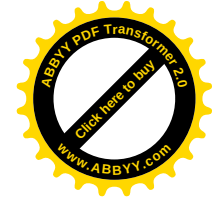

є нормальне житло, тому не треба перебувати вночі невідомо де. Ви маєте ночувати в колонії! Через деякий час – нова вимога: у вас є дім, одежа, їжа. Вам не треба красти! І тільки потім: не палити, не пити. Вимогу добре вчитись А. С. Макаренко зміг поставити тільки тоді, коли вихованці були підготовлені до цього всім попереднім життям. Кожна вимога чітко мотивована, створені умови для неможливості зробити по-іншому. (А скільки немотивованих, подекуди нездійснених вимог доводиться чути сучасному підлітку!)

Таким чином А. С. Макаренко зробив неоціненний внесок у розвиток практики перевиховання важковиховуваних. Він довів, що виховання в інтересах держави плідне лише тоді, коли його поєднувати з розвитком творчої індивідуальності, стимулюючи водночас як моральні почуття, так і емоції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Педагогічна поема/ Макаренко А. С. Твори : в 8 т. – М. : Педагогіка, 1986. – Т. 7. – 320 с.
2. Макаренко А. С. Книга для батьків / Макаренко А. С. Твори : в 8 т. – М. : Педагогіка, 1985. – Т. 5. – 336 с.
3. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей. / Макаренко А. С. Твори : в 8 т. – М. : Педагогіка, 1984. – Т. 4. – 400 с.

ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

І. С. Власенко

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОДИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Для сучасного суспільства питання про розуміння сім'ї як виховного інституту має першорядне значення. Від неї значною мірою залежить відтворення населення, збереження та трансформація духовних і гуманних загальнолюдських цінностей.

Як зазначає грецький філософ і богослов Христос Яннарас у своїй праці «Свобода етносу», нині «інститут сім'ї – це інститут, коріння якого сягає доісторичних часів – уперше було поставлено під радикальний і абсолютний сумнів як теоретично, так і практично. Та швидкість і легкість, з якою розпадаються шлюби, зростаюча кількість розлучень, передусім у «розвинених» суспільствах, може слугувати індикатором того, наскільки проблематичним є практичне існування цього інституту нині».

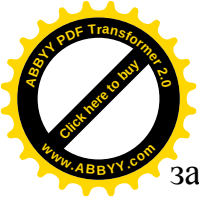
Соціолог Н. Уманець вважає, що «сучасна сім'я ... як система проживання та продовження роду дуже змінилася. Батьківський дім не обов'язково є «фортецею», а за допомогою шлюбу не завжди можна зберегти сім'ю. Людина стала іншою, її погляд став більш багатостороннім, суспільним». Проте вчений упевнений, що не все так песимістично: «Говорити про масовий занепад сім'ї передчасно. Сім'я являє собою інваріантну систему, люди завжди будуть вступати у шлюб, народжувати дітей і тим самим брати участь у родинно-сімейних відносинах».

Усе вищезазначене підкреслює актуальність проблеми підготовки молоді до створення сім'ї та виховання дітей, а ретроспективний аналіз дозволяє звернутися до педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка, яка є інформативним джерелом знань з проблем виховання дитини в родині.

У праці А. С. Макаренка «Книга для батьків» визначено роль сім'ї у вихованні особистості: «Сім'я стає природним первинним осередком суспільства, тим місцем, де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де ростуть і живуть діти – головна радість життя».

Сімейне життя для дитини те ж саме, що для дорослих суспільна діяльність. Тут дитина вчиться когось любити, когось ненавидіти, тут звикає до праці або ледарства, одержує перші естетичні смаки, тут спочатку накопичуються всі її інтереси, прихильності й авторитети.

Т. Поніманська виділяє у виховному впливі сім'ї на особистість дитини такі чинники: 1) безкорислива любов до дитини, яка вселяє їй почуття

захищеності, створює атмосферу душевності, соціального і душевного оптимізму; 2) природне включення дитини в найрізноманітніші людські стосунки; 3) багаторольова структура сімейного колективу, яка забезпечує багатогранність, постійність і тривалість його виховного впливу; 4) можливість набуття дитиною позитивного досвіду й переживання негативних почуттів.

Головне, зауважує вчена, щоб дитина сприймала сім'ю як фактор її емоційного затишку, внутрішнього комфорту, гарантію того, що за будь-яких умов вона знайде тут розуміння, підтримку й захист.

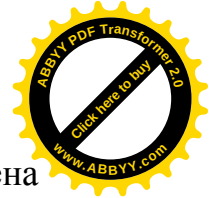
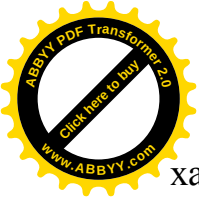
Розкриваючи загальні умови сімейного виховання, А. С. Макаренко значну увагу приділяв батьківській поведінці: «Ваша власна поведінка – вирішальна річ. Не думайте, що Ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте або повчаєте її, або караєте її. Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте чи сумуєте, як ви поводитися з друзями і з ворогами, як ви смієтеся, читаєте газету, – все це має для дитини велике значення».

Зазначимо, що за даними статистики, більшість сімей у нашій країні мають тільки одну дитину. Але А. Макаренко виступав проти нуклеарної (однодітної) сім'ї: «Виховання єдиної дитини, сина чи дочки, – більш важка справа, ніж виховання декількох дітей...». Велика сім'я, на думку педагога, попереджає розвиток у дитині егоїстичних нахилів, дає можливість організувати взаємодопомогу між дітьми різних вікових груп, сприяє розвитку в кожній дитині рис і якостей колективіста, вміння поступитися іншому й підпорядкувати свої інтереси загальним.

Підтримуємо думку А. Макаренка про важливу роль батьківського авторитету та його вплив на формування особистості дитини: «Головною основою батьківського авторитету тільки й може бути життя й робота батьків, їх громадянське обличчя, їх поведінка.».

Поряд зі справжнім авторитетом у поведінці батьків нерідко зустрічаються прояви, за словами А. Макаренка, так званого фальшивого авторитету: авторитет фальшивої, удаваної любові, авторитет відстані між батьком чи матір'ю та дитиною, авторитет чванства, авторитет педантизму, авторитет резонерства, авторитет безмірної доброти й уседозволеності, авторитет фальшивої дружби, взаємини «на коротку ногу», авторитет підкупу, авторитет подавлення, деспотичної реакції на будь-які відхилення дитини від норми поведінки.

В. Котирло у своїх наукових дослідженнях приходить до висновку, що результативність навчально-виховного процесу набагато вища в тих батьків, які в реалізації вимог орієнтуються на рівень знань і вмінь дітей, на вікові і

характерні особливості їхнього розвитку та реальні можливості. Учена робить висновок, що одним із найважливіших принципів педагогічної практики є підхід до дитини як до цілісної особистості з урахуванням усієї історії її розвитку й усіх індивідуальних особливостей.

Таким чином, на виховання дитини в родині впливає багато психолого-педагогічних чинників: мікроклімат сімейного життя, його тональність, загальна спрямованість, справжні сімейні взаємини, моральний рівень батьків, характер взаємин між членами сім'ї, побутова культура, організованість сімейного колективу та ін. Але в більшості сучасних сімей основні сили й час батьків витрачаються на матеріальне забезпечення, а не на моральне виховання і розвиток дітей. Спілкування батьків з дітьми зводиться в основному до контролю за навчанням дитини в школі, а сам контроль – з'ясуванню того, які оцінки дитина отримала в школі.

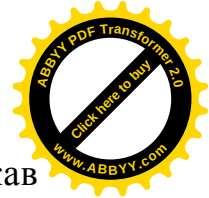
І. С. Карлюкова

ГІПЕРОПІКА В СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ

Формування особистості відбувається на ґрунті взаємодії складних чинників, серед яких: генетичний спадок, виховання, самовиховання, тобто становлення конкретних особистісних рис індивіда залежить від того, в якому суспільстві він формується. «Виховує все: люди, речі, явища, але, насамперед і найбільше, – люди. З них на першому місці – батьки й педагоги» – говорив А. С. Макаренко. Якщо йдеться про нормальні умови виховання, цілеспрямований процес впливу на особистість починається із родини.

Оскільки сімейне виховання є складним явищем, члени родини часто припускаються помилок, унаслідок яких страждають первинні новотвори особистості, що призводить не тільки труднощів у процесі адаптації дитини в умовах соціалізаційних процесів, а й до порушень адекватності сприйняття особистістю світу й себе в ньому.

Перехід суспільства від традиційної моделі до прогресивної зумовлює необхідність переорієнтації особистості зі звичних родинних цінностей на новітні. У сучасному суспільстві простежується криза сім'ї, яка виявляється не лише в соціально-економічній площині. Недостатніми є психолого-педагогічний і соціально-педагогічний рівні підготовки дорослих до сімейного життя. Актуальними проблемами постають відсутність єдиної стратегії послідовності виховання дітей у сім'ї, нерозуміння самоцінності й унікальності кожної дитини, нездатність батьків прогнозувати наслідки виховання. Скорочення вільного часу різко зменшило час сімейного спілкування між подружжям та між батьками й дітьми.

Помилки сімейного виховання А. С. Макаренка вважав найголовнішою причиною «важкої» поведінки, які виникають і через недоліки родинного виховання.

Однак не тільки недогляд чи конфліктогенність у родині можуть бути ознакою нездорового родинного виховання. Негативним фактором формування особистості є гіперопіка над дитиною.

Гіперопіка (гіперпротекція) – це надмірне опікування дитиною, пригнічення її самостійності та ініціативи, прийняття за неї рішень, надмірний контроль. Пригніченість потреби в самостійності проявляється у вимозі більшої уваги до дитини, яка не здатна до нормального контакту з іншими дітьми, що, у свою чергу може спричинити розвиток невротизму.

Таке сімейне виховання може спричинити інфантилізм – затримку в розвитку, що виявляється в тому, що вже доросла людина демонструє фізичні й психічні риси, властиві дитині: примхливість, замкнутість, неможливість прийняття самостійних рішень. Гіперопіка робить дитину залежною, постійно знервованою, тривожною, вразливою, імпульсивною та замкнутою. Ці риси характеру формують людину категорично неготову залишити рідний дім, нездатну створити власну сім'ю. Починається соціальна дезадаптація. Діти, які звикли до того, що рішення приймають за них батьки, відчують себе ізольованими в соціальних групах однолітків. Надмірна опіка може спричинити агресію як у формі протесту, так і у вигляді егоцентризму. Також, агресія може виявитися спрямованою на самого себе (аутоагресія).

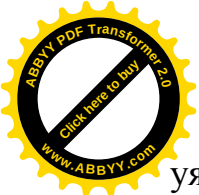
Отже, виховання, спрямоване належним чином на формування особистості, повинно бути спрямованим на розвиток індивідуальних рис кожної дитини. Надмірна турбота та піклування може мати несприятливий вплив на формування особистості, цим самим створюючи значні перешкоди на шляху побудови соціальних відносин та нормальної інтеграції людини в соціумі.

М. Г. Склярова

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Нині надзвичайно актуальними є проблеми навчання й виховання важковиховуваних дітей. Підлітковий період – це складний період у житті особистості, який важкий як для самого підлітка, так і для оточуючих його дорослих.

Класифікуючи причини порушення норм поведінки, Н. Ю. Максимова виокремлює такі категорії підлітків із девіантною поведінкою: 1) відхилення в поведінці є своєрідною реакцією на невмілий підхід вихователя – уявна або ситуативна важковиховуваність; 2) діти з несформованими моральними

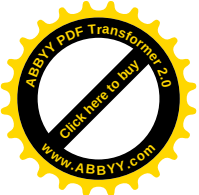

уявленнями і звичками, значними прогалинами моральних і етичних знань – педагогічно занедбані; 3) відхилення в поведінці детерміновані глибинними змінами особистості, пов'язаними з «розладом відносин», – власне, важковиховувані; 4) поведінка обумовлюється особливостями розвитку емоційно-вольової сфери (психопатія, неврози тощо).

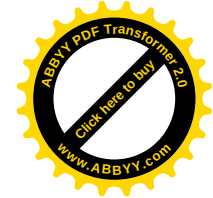
На сьогодні, як свідчить практика, педагоги мають серйозні ускладнення під час вибору організаційних форм проведення виховних занять із учнями, які б мали високоефективні результати, а також перспективи щодо підготовки молодого покоління до самостійного життя та праці.

Видатний педагог А. С. Макаренко зазначав: «Якщо деякі діти погано навчаються, то в цьому винен учитель, який не вміє належним чином знайти підхід до дитини». Розв'язання проблеми виховання категорії важковиховуваних дітей педагог бачив саме в колективі. Суть ідей педагога полягає в розробці системи правил життя колективу з неухильним дотриманням їх усіма членами, а саме: взаємоповага, взаємодопомога та товариськість. Учителю необхідно своїми діями та вчинками виховувати дітей у розумінні того, що вони члени колективу, який міцно скріплений дружбою й товаришуванням. Так, важлива увага в системі А. С. Макаренка відводилася постійному саморозвитку колективу, об'єднаного спільною справою: виховувалася дисципліна, набувалися трудові й побутові навички, формувались колективні традиції. Важливу роль у системі видатного педагога мав створений ним педагогічний колектив. Визначені чинники сприяли вихованню сильної особистості, процес соціалізації якої проходив у дружньому й товариському колективі. Якщо сучасна молодь буде розвиватися з думками про вірність, надійність, відвертість і дружбу, то це неодмінно позначиться на позитивних зрушеннях у житті суспільства.

У своїх працях А. С. Макаренко зазначав, що колектив, як і кожний його член, завжди повинен мати безперервне просування вперед. Дитячий колектив виховує своїх членів у процесі навчання, спілкування та праці, маючи спільну мету, коли є насолода працею та творчістю, боротьбою й подоланням труднощів. У згуртованому дитячому колективі жоден із вихованців, яким би він не був, не може бути беззахисним або ізольованим. За А. С. Макаренком, ніхто не мав права знущатися або здійснювати насильство над слабкими членами колективу. Педагог зауважував, що виховання особистості в колективі неможливе без вимог і наказів, без впливу на свідомість і почуття дітей, але ці впливи повинні бути пройняті любов'ю, довірою та повагою до неї. Повага й вимогливість – двоєдиний діалектичний принцип колективного виховання «важкої» дитини.

На сучасному етапі спостерігаються значні зміни у поведінці та життєдіяльності школярів різного віку. Сучасне покоління має іншу тенденцію розвитку порівняно з особливостями світосприймання дитини за часів А. С. Макаренка. Ті особливості, які мають сучасні діти потребують особливої уваги під час виховного процесу. Незважаючи на те, що підростаюче покоління представляє зовсім інший соціокультурний рівень, ніж школярі поч. XX ст., навчання й виховання яких потребує новітніх методик і технологій, виховання в колективі залишається суттєвою необхідністю виховного процесу сьогодення.

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*С. В. Любич,
К. Ю. Кобака*

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА У ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

У педагогіці найвидатнішими досягненнями ХХ століття є здобутки А. С. Макаренка, які постають не тільки феноменом минулого, а й завданням майбутнього. Специфіка методології А. С. Макаренка, яка полягає в інтегративному підході, творчо об'єднуючи протилежні опозиції, глибинний характер ідей і принципів у педагогіці, є основою творчого використання спадщини педагога в єдності із сучасними підходами навчально-виховного процесу. Педагогічні ідеї щодо вирішення проблем виховання дитини підтверджують, що система А. С. Макаренка є відкритою, яка постійно розвивається й чітко реагує на зовнішні та внутрішні фактори свого впливу.

У сучасних умовах питання вирішення проблем дитинства є актуальним, оскільки багаторічна практика використовувала ідеї та досвід педагога А. С. Макаренка, насамперед ідеї виховання, що є ефективними в різних умовах: у школі, в установах інтернату, у роботі з важковиховуваними, засудженими. Творче дослідження безцінного досвіду педагога-новатора – це втілення його ідей в інноваційні форми виховної роботи, що відповідають вимогам сьогодення.

Зазначимо, що А. С. Макаренко наполягав на характері взаємодії педагогів і дітей у виховних закладах, на відносинах як найважливішого критерію реалізації особистого зразка. А. С. Макаренко чітко визначав, що педагогічна система реалізує рівноправність вихователів і вихованців, при цьому останні представляють тісну робочу сім'ю, сповнену взаємоповагою й відданістю один до одного. У колективі забезпечується захищеність прав особистості, створюються відносини, в яких особистість може реалізувати свою свободу.

А. С. Макаренко наголошував на необхідності поєднання стихійних і організованих елементів у організації взаємодії всіх суб'єктів виховного процесу. Педагог наголошував, що «не можна наших вихованців пригнічувати занадто великою досвідченістю педагогів, повинен бути вихід для їх прагнення керувати, командувати, показувати, вирішувати».

Прекрасна ерудиція педагогів, їх уміння знайти рішення, визначити умови, нічого не пропустити й ніде не схибити – вельми потрібні здібності педагогів, якщо вони не проявляються в надмірній кількості, то вони створюють солідні межі самодіяльності вихованців.

Важливе значення для виявлення й розвитку індивідуальних особливостей кожної особистості в колективах А. С. Макаренка мала організація гармонійного комплексу різноманітних видів життєдіяльності (виробничої, навчальної, культурної, побутової) та створення певного способу життя. При цьому забезпечувалися умови, за яких кожен член колективу міг віднайти сенс свого життя, усвідомити свою «місію», поставити перед собою власну життєву мету, проявити суб'єктивну активність, тобто активність, що розвивається самим суб'єктом, організовану й контрольовану ним самим.

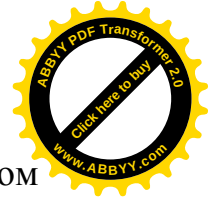
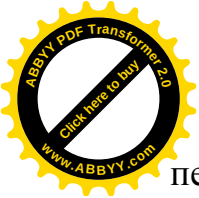
Отже, новаторство й неперевершене значення творчої діяльності А. С. Макаренка полягає у створенні методології побудови цілісної педагогічної системи, здатної до творчого саморозвитку на основі інтеграції протилежностей. Педагогіку А. С. Макаренка не можна вважати педагогічним атрибутом історії, в ній можна знайти ідеї та шляхи вирішення проблем сучасної педагогічної науки й практики. Ідеї та здобутки видатного педагога щодо проблем виховання дитини полягають у взаємодії педагогів і дітей, знаходженні себе в лоні життя, спрямованості на індивідуальний розвиток і, найголовніше, орієнтація на себе, особисте ставлення до світу й діяльності з боку вихованця.

І. М. Пономаренко

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А. С. МАКАРЕНКА ПРО ВИХОВАННЯ В КОЛЕКТИВІ ЧЕРЕЗ КОЛЕКТИВ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки широкого обговорення потребують питання виховання. Низка відомих педагогів присвятили своє життя науці, здійснили свій безцінний внесок у розвиток людства, серед них Антон Семенович Макаренко, український і радянський педагог і письменник, засновник радянської системи дитячо-підліткового виховання. У педагогічній практиці здійснив дослід масового перевиховання дітей-правопорушників у трудовій колонії, а згодом – у дитячій комуні. А. С. Макаренко розробляв теорію й методику виховання в колективі, теорію сімейного виховання. Предметом нашого розгляду є методика виховання колективу, яка набула особливої актуальності та поширення в сучасних умовах.

Наголосимо, що колектив – це контактна група людей, об'єднана суспільно значимими цілями, спільною діяльністю та єдиною організаційною структурою. Група повинна пройти нелегкий шлях якісних перетворень щоб стати справжнім колективом. На цьому шляху А. С. Макаренко виділяє декілька стадій (етапів). Колектив розвивається (проходить від одного етапу до наступного) за певним алгоритмом, який педагог оформив у вигляді закону «руху колективу». Закон полягає в організації нових перспектив, використанні тих, що вже є, поступовій постановці більш віддалених

перспектив. З метою збільшення ефективності методу А. С. Макаренком було розроблено закон «паралельної педагогічної дії». У своїх працях він писав: «Наша педагогіка є педагогіка не прямої, а паралельної педагогічної дії»; «потрібно іноді не говорити з окремим учнем, а сказати всім, побудувати такі форми, щоб кожен був вимушений знаходитись у загальному русі»; «у кожний момент нашого впливу на особистість цей вплив обов'язково повинен бути і впливом на колектив і, навпаки, кожен наш дотик до колективу – впливом на особистість». Отже, колектив є своєрідним містком у спілкуванні педагога й окремих учнів.

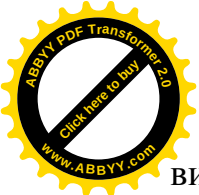
Зазначимо, що А. С. Макаренко запропонував тісну взаємодію старших і молодших дітей у процесі навчання і виховання. Він назвав це законом «спадкоємності поколінь». Педагог підкреслює, що тема дружби молодших учнів зі старшими – зовсім неминуха тема, якщо тільки ви хочете організувати єдиний шкільний колектив; «необхідно добитися того, щоб 8–10-річний хлопчик дивився на старшого, на учня 10 класу як на своє заповітне майбутнє, щоб старший був для нього прикладом». Об'єднання дітей різного віку в дитячих закладах дає великий виховний ефект. Воно створює більш тісний взаємозв'язок різних віків, природну умову «постійного накопичення досвіду й передачі досвіду старших поколінь, молодші отримують різноманітні відомості, засвоюють звички поведінки, робітничу хватку, привчаються поважати старших і їхній авторитет. У старших турбота про молодших і відповідальність за них виховує якості, необхідні громадянину; а саме увагу до людини, вимогливість, нарешті, якості майбутнього сім'янина і багато інших». Отже, колектив, який нагадує сім'ю, є найбільш вигідним у виховному відношенні.

Незважаючи на суперечливі погляди послідовників А. С. Макаренка, ми маємо можливість достойно оцінити його педагогічну спадщину, зокрема, метод виховання в колективі й через колектив. Педагог довів, що може виховати особистість, яка хоче і вміє співпрацювати з іншими, адже разом ми сильніші. «Гаряче жив колектив, дзвенів сміх, хлюпалися жарти, іскрилися характери, миготіли вогні дружби й симпатії, високо до неба здіймалися прожектори звичайної людської мрії про завтрашній день».

Ю. С. Середа

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Педагогічна діяльність А. С. Макаренка ввібрала в себе кращі здобутки класичної та нової педагогіки. Його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти. А. С. Макаренко

вирішував складні педагогічні проблеми, які є актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства.

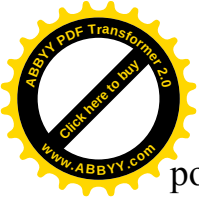
У своїй педагогічній діяльності Антон Семенович приділяв велику увагу вихованню в сім'ї. А. С. Макаренко трактує поняття «сім'я» як «колектив, тобто таку групу людей, яку пов'язують спільні інтереси, спільне життя, спільна радість, спільна турбота». Він прагнув довести, «що радянська сім'я повинна бути колективом праці».

А. С. Макаренко наголошував на великому значенні сім'ї, необхідності зв'язку сім'ї зі школою і керівній ролі школи у справі виховання дітей. Втрата деяких колективних рис негативно відбивається на виховній ролі сім'ї. У «Книзі для батьків» А. С. Макаренко навів низку прикладів, родинних непорозумінь, які завдають шкоди у вихованні дітей – розлучення батьків, неузгодженість у діях і вчинках батька та матері, відсутність взаємної поваги й любові між ними, постійні сварки тощо. А. С. Макаренко довів, що сім'ї з однією дитиною також не є повноцінними колективами. На думку педагога, найбільш здоровими у виховному плані є сім'ї, де ростуть і виховуються під наглядом батьків декілька дітей. Доведено, що в таких сім'ях легше переборювати різноманітні труднощі.

Педагог розробив методи виховання дітей, обґрунтував необхідність використання усіх педагогічних засобів, спрямованих на реалізацію цілей виховання. Завдяки А. С. Макаренку в теорію виховання й у практику школи стали запроваджуватися такі методи виховання як організація колективу, формування громадської думки, поєднання поваги з вимогливістю, створення позитивних традицій, використання змагання, розумних і мотивованих видів заохочень. Не втратила актуальності й у сучасних умовах макаренківська ідея перспективних ліній як методу розвитку колективу й особистості. А. С. Макаренко підкреслював, що «виховати людину, значить виховати перспективні шляхи досягнення завтрашньої радості».

А. С. Макаренко приділяв велике значення грі як методу навчання й виховання та наголошував, що «потрібно йти назустріч постійному прагненню дітей до гри». За допомогою правильно організованої гри можна допомогти дитині сформувати основні риси характеру: витривалість, товариськість, дисциплінованість, обов'язковість. У грі так, як і в роботі, батьки виховують своїх дітей не «виховними штучками», а особистим життям.

Внесок А. С. Макаренка в розробку методики виховання ми вбачаємо і в тому, що він не лише показав, що повинен робити вихователь, але й розкрив, як це слід робити: «виховання дітей – це легка справа, коли вона робиться без нервів, на основі здорового, спокійного, нормального,

розумового й веселого життя». Кожен вихователь, насамперед молодий, повинен прагнути до виховання в дусі доброти, радості, поваги.

Таким чином, у своїх працях А. С. Макаренко сформулював низку цінних, перевірених на практиці педагогічних порад щодо виховання дітей у сім'ї. Погляди педагога були гідно оцінені прогресивними послідовниками, вони є надзвичайно цікавими й для сучасних дослідників.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі можуть бути дослідження поглядів педагога з питань педагогічної культури батьків, ситуацій сімейного виховання, моделей взаємодії сім'ї та школи, сім'ї та соціуму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1980. – 327 с.
2. Максимюк С. П. Педагогіка : навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.

В. В. Філатов

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

«Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони також будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками й матерями. Але й це не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною»[1]. Ці слова належать одному з найвидатніших вітчизняних педагогів-новаторів ХХ століття – А. С. Макаренку. Особливу роль у вихованні майбутніх громадян він приділяв сім'ї, оскільки саме вона є тим першопочатком, тією основою, яка закладає в дитині основні віхи її майбутнього життя. А. С. Макаренко розглядав питання сімейного виховання з державної точки зору. Кожна сім'я повинна виховувати дітей відповідно до державних завдань. Батьки повинні добре знати й розуміти, що вони виховують дитину не тільки для своїх радощів. У сім'ї під їх керівництвом росте людина, яка повинна стати гідним громадянином своєї Батьківщини. Проте, на думку вченого, педагогіка сімейного колективу не може виховувати дитину з нічого. Матеріалом для майбутньої дитини не може бути обмежений набір сімейних вражень або педагогічних повчань батьків, матеріалом буде життя, в усіх його різноманітних виявах, у всіх речах, явищах але, насамперед, у людях, саме цим визначається те, як буде виховуватися дитина.

Серед багатьох факторів, які впливають на виховання дітей, А. С. Макаренко основне місце відводив структурі сім'ї. Виступаючи на одній

із читацьких конференцій, він відзначив, що «питання про структуру сім'ї, про її склад, про характер має кардинальне значення. Досліджуючи причини зниження ефективності сімейного виховання, видатний педагог бачив їх у поширенні однодітних і неповних сімей. Він уважав, що однодітна сім'я стає менш життєздатною, бо наявність тільки однієї дитини сприяє «розпорошенню» сімейного колективу. Максимальна кількість типів комунікативних зв'язків набагато менша, ніж, наприклад, у трьохдітних сім'ях. Кількісна різноманітність сімейних стосунків позитивно впливає і на багатство їх змісту. На його думку, послаблення «сил зчеплення» в сім'ї негативно впливає на виховання дітей. У поширенні однодітних сімей А. С. Макаренко вбачав і суспільну небезпеку (послаблення стійкості сімейних зв'язків, скорочення трудових ресурсів). Також він звертав увагу на несумісність деяких рис характеру дитини, що можуть розвинути в однодітній сім'ї. Аналіз літературних джерел та результати досліджень дали можливість виявити певні труднощі вчителів і класних керівників у налагодженні тісних контактів із батьками одинаків, оскільки вони з упередженням та досить критично ставляться до зауважень щодо їх дітей. На думку педагога, ширшими виховними можливостями володіє багатодітна сім'я. «У такій великій сім'ї ... буває шумно, діти пустують, труднощі, прикрощі, а все-таки діти виростають хороші, бо і дружба є, і радість – колектив є» [1]. Соціальна цінність становлення особистості дитини в багатодітній сім'ї полягає ще й у тому, що тут створюються сприятливі умови формування колективістської спрямованості особистості, що є також дуже цінним і в процесі виховання.

У цілому А. С. Макаренко присвятив ролі сім'ї в процесі виховання безліч своїх наукових праць, які стали новаторськими в педагогіці, дали змогу виробити нові методи та форми виховання, а також поглибити знання як у сімейній психології, так і в особистісній, що дає змогу назвати його одним із найгеніальніших педагогів свого часу.

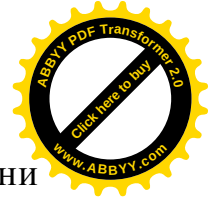
ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Избранные произведения : в 7. – Т. / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 3. – 525с.

Д. А. Шаповал

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ А. С. МАКАРЕНКА: ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД ТА АВТОРИТЕТ

Провідним завданням сучасної вітчизняної школи є виховання гармонійно розвиненої особистості, здатної легко адаптуватися до мінливих суспільних умов та бути конкурентоспроможною на ринку праці. Формування світогляду, моралі, поведінки школяра потребує використання відповідних методів виховання.

На сучасному етапі актуальним є звернення до творчої спадщини видатного педагога А. С. Макаренка на прикладі його праці «Педагогічна поема». На нашу думку, одним із таких методів є особистий приклад, який відіграє важливу роль у вихованні особистості. Адже особистий приклад вихователя впливає на учнів незалежно від його волі й бажання. Ніякі слова вчителя не можуть дати такого ясного, довготривалого уявлення про правила поведінки, його вчинки та дії. Діти постійно спостерігають, як учитель тримає себе на уроці й у житті, як він одягнений, як поводить з оточуючими його людьми. А. С. Макаренко в «Педагогічній поемі» зазначав, що «на мій подив, все пройшло чудово. Я попрацював з хлопцями до обіду. Ми рубали в лісі криві сосонки. Хлопці в загальному хмурились, але свіже морозне повітря, красивий ліс, прибраний величезними шапками снігу, дружня участь пилки й сокири зробили свою справу».

Отже, педагог особисто взяв інструмент, пішов до лісу, а його вихованці пішли за ним. Антон Семенович на власному прикладі привчав їх до роботи, працював поряд із ними, й це принесло успіх, з одного боку, а з іншого, мало виховний вплив на вихованців. Як відомо, всі підлітки були важковиховувані й перевиховувати їх не так просто, але за допомогою методу особистого прикладу вихованці почали поважати дії та слова А. С. Макаренка. Зауважимо, що приклад дітям потрібно подавати тільки яскравий і позитивний, адже діти схоплюють все не задумуючись, тому важливо справляти тільки позитивне враження й наводити такі ж приклади. У сучасній школі використання такого методу буде гарним прикладом для формування позитивної поведінки школяра в школі, вдома, на вулиці та в інших місцях, що, безперечно, вплине на його виховання.

Зазначимо, що, не менш важливим методом для забезпечення соціалізації та виховання особистості є авторитет учителя. Слово вчителя в молодшій школі є таким же важливим як і слово батьків, тому педагог має знати важливість свого статусу й відповідати йому. У старшій школі учні цінують як ставлення вчителя до них, так і його авторитет. Безумовно, якщо вчитель чітко знає матеріал, правильно його доносить, розуміє учнів, то все це формує авторитет учителя, й ставлення до його предмету із боку учнів буде більш відповідальним. Гарним буде і навчання. «Треба, – говорив А. Макаренко, – вміти працювати з вірою в людину, з серцем, із справжнім гуманізмом». Ця праця і створила йому повагу й авторитет у колонії. Авторитет має величезний вплив на дітей із вулиці, особливо в ті складні роки. Педагог має власним прикладом показувати, що всі виконують вказівки, і не позбавляти дитину своєї гідності. І коли вчитель приходить до школи працювати, він потрапляє в нові для себе умови, то вчитель,

передусім, має здобути визнання учнів, і той самий авторитет, що в подальшому надасть йому можливості, досвід, необхідні для цілеспрямованого процесу навчання й виховання особистості.

Отже, ми розглянули методи виховання, зокрема, особистий авторитет та метод прикладу в педагогічній спадщині Антона Семеновича Макаренка. Безумовно його ідеї можуть бути втілені в сучасній педагогічній діяльності, але з урахуванням вимог часу. Якщо А. С. Макаренко прикладав зусилля до виховання важковиховуваних підлітків на початку ХХ століття, то виховувати справжніх громадян своєї країни вчитель повинен і в сучасній школі.

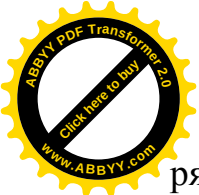
О. О. Штань

ТВОРЧА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА В АСПЕКТІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОВИХОВНИМ ЗАКЛАДОМ

На порозі III тисячоліття, в епоху застосування і розвитку ІКТ педагогічна наукова думка звертається до вивчення, систематизації та переоцінки виховної діяльності визнаного класика світової та вітчизняної педагогіки – А. С. Макаренка. Ім'я якого увійшло до числа чотирьох педагогів світу, які визначили стиль педагогічного мислення в ХХ столітті. (Джон Дьюї, Георг Кершенштайнер, Марія Монтессорі). Блискучий талант і переконання А. С. Макаренка, які отримали свій розвиток у 20-30 рр. є на часі сьогодні.

Час не гасить, а відкриває все нові грані його педагогічної роботи. Настільною книгою вчителя можна назвати відому в усьому світі працю Антона Семеновича «Педагогічна поема», над якою автор працював 10 років (з 1925 по 1935 рр.). Неоціненне обґрунтування потенційних можливостей і виховної сили дитячого колективу є головним його доробком. Управління виховним процесом у закладах А. С. Макаренка було демократичним за своїм характером, але не виключало прийомів директивного управління. У цьому проявляється ідея бінарності, що пронизує всю його педагогічну систему. Новаторство педагога проявляється в тому, що він відійшов від стереотипів поняття «правильного» й «неправильного» у процесі виховання.

Зазначимо, що однією з рис демократичного виховного процесу А. С. Макаренко вважав самоврядування, без якого не мислив розвиток дитячого колективу, дитячого управління, яке визначало життя, працю, побут, дозвілля, відпочинок усього колективу, а іноді й долю однієї людини. «Я прийняв рішення – я відповідаю» – ось це відчуття відповідальності творило дива, хоча виховувалося з величезною працею. Антон Семенович так організував педагогічний і трудовий процес у комуні, що «кожна дитина включалася в систему реальної відповідальності»: і в ролі командира, і в ролі

рядового. Там, де відсутня ця система, вважав А. С. Макаренко, часто виростають безвольні, не пристосовані до життя люди.

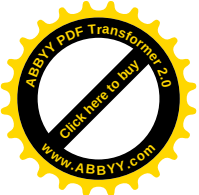
Реальністю сучасної школи є учнівське самоврядування, коли важливо більше довіряти самим учнівським колективам у розподілі суспільних обов'язків, урахувати інтереси кожного, ступінь його підготовленості до виконання даних доручень. Оскільки багато хто з учнів уперше долучаються до участі в управлінні, необхідно застосовувати диференційований підхід до різних груп учнів, який урахував би як вікові особливості, так і особистісні характеристики. При цьому використовується принцип послідовності й поступовості. Початківцю потрібно давати порівняно прості доручення, які б відповідали їх можливостям із тим, щоб у процесі їх виконання накопичувалися необхідні знання, навички, впевненість у власних силах. З часом можна переходити до більш серйозних і відповідальних доручень. Важливо й те, що різноманітна діяльність, реальні права й велика відповідальність не тільки дозволяють кожному проявити себе, а й формують навички громадської роботи, розвивають організаторські здібності.

Доцільно зазначити, що саме А. С. Макаренко заклав основи теорії й методики виховного процесу в колективі: «Наша методика виховання повинна ґрунтуватися на загальній організованості життя, на підвищенні культурного рівня, на організації тону й стилю всієї роботи, на організації здорової перспективи, ясності, особливо ж на увазі до окремої людини, до її успіхів і невдач, до її утруднень, особливостей, прагнень».

Сучасна школа повинна навчати й виховувати підрастаюче покоління з максимальним урахуванням тих суспільних умов, у яких вони будуть жити й працювати в ХХІ столітті. Підготовку особистості до виконання громадських обов'язків, до певної системи залежностей, що існують у суспільстві, А. С. Макаренко розглядав як найголовнішу задачу педагога й виховання в цілому, а вчителів, виховний колектив – як необхідну опосередковану ланку між суспільством і особистістю.

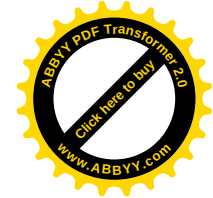
Величезне значення А. С. Макаренко надавав формуванню педагогічного колективу. Він писав: «Повинен бути колектив вихователів, і там, де вихователі не об'єднані в колектив і колектив не має єдиного плану роботи, єдиного тону, єдиного точного підходу до дитини, там не може бути ніякого виховного процесу».

А. С. Макаренко вважав, що провідним компонентом у виховному процесі виступає педагогічна мета. Мета як непорушний закон зумовлює зміст виховного процесу, його методи, засоби, результати, а також вимоги до вихованця, вихователя й до інших суб'єктів педагогічного процесу, до всіх умов виховання.

Виховна робота повинна бути, передусім, доцільною. «Ми не можемо допустити ніякого засобу, – говорив А. С. Макаренко, – який не вів би до поставленої нами мети». Таким чином, педагог, на думку А. С. Макаренка, повинен завжди мати мету в кожній своїй дії, добре уявляти результат своєї роботи та створювати всі умови для досягнення цього результату. Антон Семенович стверджував, що ніяка система виховних засобів не може бути рекомендована як постійна, бо змінюється сама дитина, яка вступає в нові стадії особистісного розвитку, змінюються умови його життя й діяльності, вимоги до підростаючого покоління. Тому система педагогічних засобів повинна бути поставлена вчителем, вихователем так, щоб забезпечити її творчий розвиток і своєчасно усувати застарілі методи, цілі, вимоги. Відповідно не можуть бути незмінними й наші виховні цілі. У цьому полягає ще одна функція педагога в сучасній школі – розробка нових, сучасних виховних цілей та відповідних методів їх досягнення.

Таким чином, провідним завданням учителя, вихователя в сучасній школі є оптимальний вибір системи педагогічних засобів для забезпечення творчого розвитку особистості та реалізації його внутрішнього потенціалу. Виконання даного завдання потребує розробки й використання сучасних інноваційних методів і методик навчання та виховання.

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

І. М. Блезнюк

МЕТОДИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ У СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

Антон Семенович Макаренко – видатний вітчизняний педагог-новатор, усе своє життя присвятив вихованню дітей, серед яких були й духовно спустошені, деморалізовані, морально занедбані. Протягом роботи в колонії ім. М. Горького та в комуні ім. Ф. Е. Дзержинського А. С. Макаренко створив свою систему виховання й навчання. Ми спробуємо проаналізувати окремі методи виховання, застосовувані в практиці А. С. Макаренка, на матеріалі ситуацій із життя колонії і комуни.

Характерними особливостями методів педагогічного впливу А. С. Макаренка були такі:

- а) поєднання вимогливості з повагою до дітей;
- б) підготовленість педагогічного впливу;
- в) доведення впливу до розумного завершення.

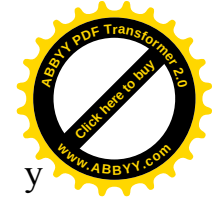
Наведемо деякі ситуації та педагогічний аналіз застосованих А. С. Макаренко методів.

Одна із вихованок комуни ім. Ф. Е. Дзержинського згадує: «Одного разу під час тривалого літнього походу колектив комунарів опинився в Новоросійську. До від'їзду з міста залишилося кілька годин. Їх треба було чимось заповнити. І тоді за пропозицією Антона Семеновича комунари попрямували до цирку. Всі були дуже задоволені й із цікавістю дивилися виставу. Але наблизився час, коли треба йти на вокзал. А. С. Макаренко нахилиється до одного з вихованців і шепоче йому на вухо: «Передай далі, зараз треба тихо покинути зал...». Проходить кілька хвилин, і ось нечутно сотні дітей один за одним, навшпиньки покидають зал. Пролунали дружні оплески глядачів, хоча артистів на манежі в цей час не було. Аплодували дзержинцям за те, що вони красиво залишили приміщення цирку.

Звернемо увагу, що педагог поставив перед вихованцями вимогу, яка була чудово виконана.

За твердженням А. С. Макаренка «без щирої, переконливої, гарячої й рішучої вимоги не можна починати виховання колективу». Саме в цій вимозі є щось і від гри, і беззаперечне визнання спільних інтересів, і вміння колективно, узгоджено діяти, і справжня естетика поведінки.

Завдяки тому, що в колективі А. С. Макаренка був створений сильний актив, діяли органи самоврядування, в комуні був досягнений високий рівень дисципліни.

Пропонуємо ознайомитися з наступною ситуацією, наведеній у «Педагогічній поемі».

«Ігор Чернявін скоїв зовсім заборонений для традицій комуні вчинок: зустрівши в парку Оксану, дівчину, яка йому дуже подобалась, він несподівано для себе обійняв і поцілував її. Наступного дня Ігор отримав від начальника комуні Захарова записку:

«Товаришу Чернявін.

Прошу тебе сьогодні ввечері, після сигналу «спати», прийти до мене поговорити...»

Час до вечора тягнувся дуже повільно. Ігор вже визнавав себе злочинцем і з острахом уявляв, як будуть обговорювати його поведінку на загальних зборах. Товариші дали можливість йому зрозуміти, що нічого хорошого чекати не варто. Ігор прийшов до Захарова раніше, але той знову відклав розмову до вечора. І ось...

«Ігор відчинив двері.

Захаров сидів за столом. Побачивши Ігора, показав на стілець:

– Сідай.

Ігор сів і перестав дихати. Захаров залишив папери, потер однією долонею чоло:

– Я тобі повинен що-небудь говорити, чи ти сам все розумієш?

Ігор встав, поклавши руку на серце, але йому стало соромно цього руху, він опустил руку вниз:

– Олексію Степановичу, все розумію...

– Пробачте!»

Цей епізод є прикладом використання педагогом такого методу, як відстроченого покарання, яке теж виконане дивовижно тонко, делікатно, вдало застосоване до індивідуальних особливостей характеру юнака. Проте таке глибоке переживання своєї провини перед колективом, дав вихованцю гарний урок на майбутнє.

Проаналізуємо ще одну ситуацію:

Макаренко приїхав у Куряж, настали напружені дні завоювання нової колонії, нових вихованців.

Вихованець Ховрах поки ще дуже погано піддавався впливу, був грубий, ображав і залякував малюків. І ось він зіткнувся лицем до лиця з Антоном Семеновичем:

« Я сказав:

– Ховрах!

– Ну, що? – запитав він через плече.

– Підійди до мене!

Він не поспішав виконувати мій наказ, роздивляючись моє взуття і звично риючись у кишенях.

До залізного холоду моєї волі я прибавив трішки водню:

– Підійди ближче, тобі говорю!

Довкола нас всі затихли, і тільки Петро Маліков злякано прошепотів:

– Ого!

Ховрах рушив до мене, надув губи, намагаючись спантеличити мене пристальним поглядом. У двох кроках він зупинився і похитав ногою, як учора.

– Стань струнко!

Як струнко іще? – промовив Ховрах, але випрямився і руки вийняв з кишень, але праву кокетливо поклав на стегно. Карабанов зняв руку зі стегна:

– Дитино, якщо сказано «струнко», так гопака танцювати не будеш.

– Голову вище!

Я побачив, що він уже готовий. Я сказав:

– Ти тепер горьківець.

Ти повинен поважати товаришів. Знущатися над малюками ти більше не будеш! Чи не так?

Ховрах діловито захлопав повіками й посміхнувся. У моєму запитанні було більше погрози, ніж ніжності, і я бачив, що Ховрах на цій обставині уже поставив охайне нотабене. Він коротко відповів:

– Можна».

Як бачимо це вже не одна, а декілька послідовних одна за одною вимог: «Підійди до мене!» – «Підійди ближче!» – «Стань струнко!» – «Поважай товаришів!». При цьому кожна попередня вимога готує до наступної, та створює умови для її пред'явлення.

Отже, майстерне оволодіння методикою вимоги важливе для педагогів не тільки тому, що воно забезпечує справжню ефективність педагогічного впливу, дозволяє вихователю в найскладніших умовах досягати включення дітей до педагогічно доцільної діяльності. Володіння методом вимоги дуже важливе ще й тому, що в руках педагога цей метод впливу стає інструментом управління розвитком особистих відносин з вихованцями.

Ми охарактеризували три приклади, в кожному з яких, залежно від характеру ситуації, використовуються відповідні методи виховання: і вимога, і покарання... Але їх пов'язує одна типова риса: кожний із цих методів певним чином організовує життя дітей, призводить до правильних учинків і видів діяльності, або гальмує, припиняє небажану поведінку.

На нашу думку, аналіз різних методів виховання і навчання, використовуючи ситуації з творів А. С. Макаренка є доречними на заняттях з історії педагогіки.

*К. І. Єрофєєва
Т. Б. Тарасова*

А. С. МАКАРЕНКО ПРО ОСОБИСТІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТА ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Аналізуючи творчість А. С. Макаренка, необхідно відзначити той факт, що особистість учителя в його творах характеризується комплексом соціально-значущих рис. А. С. Макаренко стверджував, що учні пробачать своїм учителям і суворість, і сухість, і, навіть, прискіпливість, але не поганого знання справи. Найважливішим інтегративним показником рівня професіоналізму педагога є його професійна культура. Професійна культура педагога пов'язана з діяльністю, яка має гуманістичний характер і включає не тільки результати діяльності, але певною мірою й саму діяльність. Професійна культура особистості є найважливішою якісною характеристикою рівня розвитку, способом та мірою реалізації сутнісних сил, здібностей і обдарувань учителя. А. С. Макаренко особливо підкреслює, що втілюючи в професійній діяльності свої здібності, уміння та творчі сили, вчитель знаходить у ній той необхідний матеріал, який слугує подальшому вдосконаленню й розвитку його особистості.

Основи професійної культури педагога закладаються вже під час професійної підготовки, що підкреслюють сучасні психологи С. Д. Максименко, С. І. Болтівець, Н. В. Чепелева, В. О. Семиченко та ін. Однак, спеціальні дослідження і спостереження викладачів ВНЗ свідчать, що вже під час професійної підготовки майбутніх учителів можуть накопичуватися деякі негативні явища, наприклад синдром емоційного вигорання.

Синдром емоційного вигорання – поняття, введене в психологію американським психіатром Х. Дж. Фрейденбергом у 1974 році. Синдром емоційного вигорання проявляється у вигляді наростаючої байдужості до своїх обов'язків, що відбувається на роботі, дегуманізації у формі зростаючого негативізму по відношенню до людей, відчутті власної професійної неспроможності, відчутті незадоволеності роботою, явищі деперсоналізації, а в кінцевому підсумку в різкому погіршенні якості життя. У подальшому можуть розвиватися невротичні розлади та психосоматичні захворювання. Розвитку даного стану сприяє необхідність роботи в одному й напруженому ритмі з великим емоційним навантаженням особистісної взаємодії зі складним контингентом. Питанню емоційного вигорання присвячені багаточисельні праці зарубіжних і вітчизняних учених: Л. Анциферова, В. Бойко, Н. Водоп'янова, С. Джексон, Т. Копилова, А.Б. Леонова, К. Маслач, С. Нікіфоров, В. Орел, О. Рукавішников, Є. Старченкова та ін.

Ми здійснили дослідницькі пошуки з метою виявлення особливостей синдрому емоційного вигорання студентів вищого навчального закладу з подальшим складанням системи психодіагностичної та психокорекційної роботи. Нами були досліджені 144 студенти 6 курсу Сумського державного педагогічного університету з використанням методик В. В. Бойко та О. О. Рукавішнікова. Методика В. В. Бойко дає можливість визначення показників фаз розвитку емоційного вигорання – «напруга», «резистенція» та «виснаження» і з'ясувати загальний показник рівня емоційного вигорання. Під час використання цієї методики були отримані такі узагальнюючі показники емоційного вигорання студентів-магістрантів (Табл. 1).

Таблиця 1

Показники емоційного вигорання студентів-магістрантів педагогічного університету (за методикою В. В. Бойко)

Спеціальності	Фаза вигорання			Загальний показник
	Напруження	Резистенція	Виснаження	
Гуманітарні	42,3 у стадії формування	64,9 сформована	46,1 у стадії формування	151,1 середній рівень
Природничо-математичні	36,7 у стадії формування	58,1 у стадії формування	36,9 у стадії формування	130,7 середній рівень

Як свідчать отримані результати, практично всім дослідженим студентам притаманний середній рівень емоційного вигорання. При цьому студенти гуманітарних спеціальностей показали вже сформовану фазу резистенції.

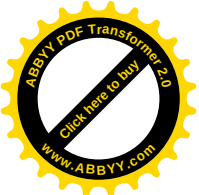
Методика О. О. Рукавішнікова включає три шкали: психоемоційного виснаження (ПВ) особистісного віддалення (ОВ), професійної мотивації (ПМ) та сумарний індекс психічного вигорання (ІПВ). Під час використання цієї методики були отримані такі узагальнюючі показники психічного вигорання студентів-магістрантів (Табл. 2).

Таблиця 2

Показники психічного вигорання студентів-магістрантів педагогічного університету (за методикою О. О. Рукавішнікова)

Спеціальності	Показник та рівень емоційного вигорання			
	ПВ	ОВ	ПМ	ІПВ
Гуманітарні	36,5 середній	32,8 високий	33,6 вкрай високий	110,7 високий
Природничо-математичні	28,1 середній	29 середній	33,2 вкрай високий	98,8 Високий

Отримані результати так само свідчать про наявність явних ознак психічного вигорання. Особливу увагу та стурбованість викликають у край високі показники деформації професійної мотивації.

Таким чином, проведені дослідження підтвердили актуальність проблеми емоційного вигорання майбутніх педагогів уже на стадії професійної підготовки. При цьому декілька більш виражених процесів емоційного вигорання зафіксовано в магістрантів гуманітарних спеціальностей. Такі результати показують серйозну необхідність подальших досліджень факторів емоційного вигорання майбутніх педагогів, а так само пошуків ефективних методів його подолання як за рахунок оптимізації навчально-виховного процесу, так і зусиллями психологічної служби вищого навчального закладу. Уважаємо, що в цій роботі можуть виявитися корисними й ефективними багато педагогічних ідей А. С. Макаренка.

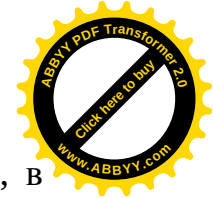
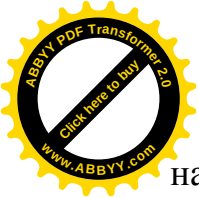
Ю. В. Кішінець

Т. Б. Тарасова

А. С. МАКАРЕНКО ПРО ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ ТА ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ У СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

А. С. Макаренко – геніальний педагог, який усе життя пропрацював із «важкими» підлітками й неповнолітніми правопорушниками. Шлях їхнього перевиховання бачив у відновленні нормальних відносин між особистістю та суспільством, але при цьому завжди приділяв велику увагу особливостям особистості своїх вихованців. Критикуючи недоліки традиційної системи виховання, А. С. Макаренко дотепно й абсолютно справедливо зауважує: «Чому в технічних вузах ми вивчаємо опір матеріалів, а в педагогічних не вивчаємо «опір особистості», коли її починають виховувати?» (А. С. Макаренко. Пед. Соч. – М., 1984. – Т. 3 – С. 391). Наскільки актуальним є питання про «опір матеріалів», видно з того, що в сьогоденній психології та педагогіці його вивченню приділяється значна увага. Це можуть бути різноманітні індивідуальні особливості особистості: від властивостей темпераменту до локусу контролю і рівня самооцінки, які створюють проблему психологічних і педагогічних бар'єрів у спілкуванні педагога з дітьми. Це можуть бути і ті стереотипи, які складаються в дітей під час сприйняття й розуміння вихователя, та часто виступають як перешкода у взаємодії їх із вихователем. Це можуть бути і різноманітні прояви агресивності, на жаль, настільки поширені в наш час.

Агресивність розглядається в психології як стійка характеристика суб'єкта, що відображає його схильність до поведінки, метою якого є заподіяння шкоди навколишньому, або афективний стан (гнів, злість). Хоча агресивність відігравала вирішальну роль у процесі еволюції людини, психологи стверджують, що вона не притаманна людській істоті від початку, що діти засвоюють моделі агресивної поведінки практично з моменту

народження. Причинами агресивності можуть виступати різні конфлікти, в тому числі внутрішні, при цьому такі психологічні процеси як емпатія, ідентифікація, децентрація – стримують агресію, так як є ключем до розуміння інших і усвідомлення їх самотійної цінності. Як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології увага приділяється розгляду функціонального призначення агресивних проявів особистості (Е. Аронсон, А. Бандура, М. Левітов, Н. Максимова, К.Милютіна, З. Фрейд, Е. Фромм, А. Реан та ін.).

Виходячи зі сказаного, ми поставили перед собою мету з'ясувати рівень прояву агресивної поведінки в підлітковому віці в умовах освітнього закладу. Для досягнення цієї мети були досліджені 111 учнів 7-х (молодший підлітковий вік) та 11-х (старший підлітковий вік) класів загальноосвітньої школи. Основною методикою дослідження було обрано відомий особистісний опитувальник, розроблений А. Бассом і А. Даркі в 1957 р. і призначений для діагностики агресивних і ворожих реакцій широко поширений у зарубіжних дослідженнях, у яких підтверджуються його високі валідність і надійність. Створюючи свій опитувальник, що диференціює прояви агресії і ворожості, А. Басс і А. Даркі виділили такі види реакцій: фізична агресія, непряма агресія, роздратування, негативізм, образа, підозрілість, вербальна агресія, почуття провини або аутоагресія. На основі цих показників можуть бути підраховані інтегративні індекси ворожості (як правило, прихованих переживань неприязні) і власне агресивності (сильних переживань у відкритих формах). Під час використання цієї методики були отримані такі показники форм агресивних реакцій підлітків (Табл. 1).

Як свідчать отримані результати, по-перше, й молодші, й старші підлітки характеризуються досить яскравим проявом усіх форм агресивних реакцій – практично всі показники за шкалами становлять близько 50 % від можливого, за винятком підозрілості, де цей показник дещо нижчий. По-друге, спостерігається деяка тенденція вікових змін форм агресивних реакцій: показники фізичної та непрямой агресії, а також образи й почуття провини – знижуються, в той час як показники інших форм дещо зростають.

Таблиця 1

Форми агресивних реакцій підлітків за методикою А. Баса–А. Даркі

Клас	Форми агресивних реакцій							
	Фізична агресія (мах 10)	Непряма агресія (мах 9)	Роздратування (мах 11)	Негативізм (мах 5)	Образа (мах 8)	Підозрілість (мах 12)	Вербальна агресія (мах 9)	Почуття провини (мах 9)
7 кл.	6,0	4,58	5,08	2,53	4,36	4,88	6,55	5,6
11 кл.	5,57	4,41	5,37	2,74	4,08	4,72	6,67	5,39

Інтегративні показники рівня ворожості й агресивності молодших і старших підлітків представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень агресивності підлітків за методикою А. Баса–А. Даркі

Клас	Інтегративний показник агресивних реакцій	
	Ворожість	Агресивність
7 кл.	11,77 – вище норми	22,88 – у межах норми
11 кл.	11,44 – вище норми	21,96 – у межах норми

Очевидно, що індекс ворожості, й у молодших й у старших підлітків вище норми, що свідчить про явне накопичення негативних емоційних станів, які створюють внутрішнє напруження. Такі результати можуть бути розглянуті як свідोцтво про загрозливе зростання відкритих проявів агресивності, яка поки що знаходиться в межах норми, але вже наближається до її верхньої межі.

Отримані результати підкреслюють актуальність подальших досліджень проявів агресивності підлітків, зокрема виявлення її гендерних особливостей. Необхідна також ґрунтовна практична розробка шляхів, способів, форм і методів психопрофілактичної та психокорекційної роботи в напрямі подолання агресивності підлітків і юнацтва. Уважаємо, що в цій роботі можуть виявитися корисними й ефективними багато педагогічних ідей А. С. Макаренка.

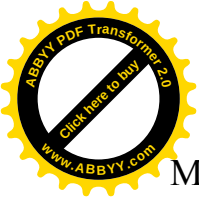
Л. А. Науменко

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВНОГО КОЛЕКТИВУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ А. С. МАКАРЕНКА

За визначенням А. С. Макаренка, виховний колектив – це цілісний організм. Однак практика виховної роботи свідчить, що «безпосереднього переходу від цілого колективу до особистості немає, а є тільки перехід через посередництво первинного колективу, спеціально організованого в педагогічних цілях».

Такий первинний колектив може бути організований як звичайний клас, як бригада, як загін. Важливо лише, щоб він був таким колективом, «в якому окремі його члени опиняються в постійному діловому, дружньому, побутовому й ідеологічному об'єднанні».

Зазначимо, що А. С. Макаренко був прихильником об'єднання в первинному колективі дітей різного віку (за виключенням навчальної роботи, під час якої діти були організовані в звичайні класи). «Така організація, – писав Антон Семенович, – дає великий виховний ефект – вона забезпечує особистісну тісну взаємодію дітей різного віку та є природньою умовою постійного накопичення досвіду й передачі досвіду старших поколінь.

Молодші отримують різноманітні відомості, засвоюють звички поведінки, робочу манеру; привчаються поважати старших і їх авторитет. У старших – піклування про молодших і відповідальність за них виховують якості, необхідні громадянину: увага до людини, великодушність і вимогливість, нарешті, якості майбутнього сім'янина та багато інших».

Але «змішані вікові загони» А. Макаренка рекомендував створювати лише за умови, коли «колектив організаційно й дисциплінарно склався».

Таким чином, зміст життя виховного колективу реалізується в діяльності первинних колективів – класів, загонів, бригад, організованих у групи педагогом відповідно до виховних цілей. Особливо яскраво це виявлялося тоді, коли Антон Семенович приймав «нових» і вирішував питання про направлення їх у певний первинний колектив.

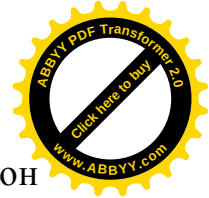
Отже, поділ колективу на первинні та їх комплектування у практиці А. С. Макаренка цілком підпорядковані завданням педагогічно доцільної організації життя й діяльності дітей.

«Важелями» колективу, за допомогою яких він функціонує як осередок суспільства, є органи самоврядування. Інноваційним у діяльності органів самоврядування у виховних закладах А. Макаренка є підпорядкування всієї організаторської діяльності дітей виховним цілям, вихованню певного типу людей – високоідейних, ділових, хороших організаторів.

Організація самоврядування здійснювалася за такими принципами: демократичний централізм; регулярність роботи; охоплення всіх сторін життя колективу; відсутність дублювання в діяльності органів самоврядування; постійна зміна органів самоврядування через вибори; залучення до роботи у виборчих органах усіх членів колективу; створення відносин відповідальної залежності; діалектичне співвідношення самостійності та педколективу.

А. С. Макаренко надавав значення паралельним педагогічним результатам організаторської роботи дітей. Виконуючи обов'язки «керівників», діти набували цінні знання, уміння й навички організаторської роботи. У хлопців виховувалося вміння «підкоритися товаришеві» й «наказати товаришеві»; принциповість людини, відповідальної за колектив і за свою поведінку. Те ж саме можна сказати й про розгорнуту систему чергувань по комуні (черговий командир, чергові по класах, двору, роздягальні, їдальні тощо).

В оформленні життя й діяльності дитячого колективу важливе значення мають його стиль і тон. Відносини дітей у колективі, їх загальний настрій, загальна культура поведінки і, нарешті, ставлення дітей до своїх обов'язків – все це створює обличчя колективу, певний стиль і тон його життя.

Характер і загальна культура поведінки вихованців, стиль і тон колективу й узагалі все цінне в його досвіді закріплюється в традиціях, які також відіграють значну роль в організації життєдіяльності колективу та є фундаментом колективних цінностей і створюють певну «індивідуальність» колективу.

Отже, традиції складаються в колективі об'єктивно як один із результатів усього його життя та діяльності.

Педагог уважав, що традиції – це клей для колективу. «Ніщо так не скріплює колектив, як традиція, – відзначав А. С. Макаренко, – адже виховати традиції, зберегти їх – надзвичайно важливе завдання виховної роботи». Це зовсім не означає, що педагог повинен «видумувати» та нав'язувати колективу певні традиції; «приживеться» в дитячому колективі тільки та, яка є природним результатом самого його життя, і, вивчаючи це життя, педагог має бачити його дійсні перспективи й потреби та знайти умови для організації дійсно корисних для колективу традицій.

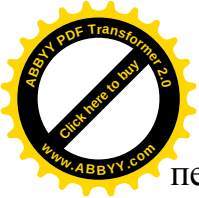
Можна стверджувати, що традиції – це постійно діючі форми діяльності колективу, вони складаються лише з таких елементів життя дітей, які весь час повторюються, головним чином, у щоденному колективному житті. Такими елементами в комуні були загальні збори, повірка, здача рапортів тощо. Без таких традицій, «колективних звичок», неможливо чітко здійснювати загальноколективний рух, як це було у А. Макаренка, а традицій у виховних закладах педагога було чимало.

Так, у комуні імені Ф. Е. Дзержинського було встановлено низку конкретних вимог до поведінки вихованців: ходити сходами не тримаючись за перила; не шуміти в приміщенні; звертаючись до чергового або педагога, стояти прямо, як говорив Антон Семенович, «сподіватися на свою талію» тощо. Самі ці вимоги теж стали традиціями.

Прикладом вправлення дітей у точності й діловитості в практиці педагога може служити організація виступів комунарів на зборах, коли дозволялося говорити не більше двох хвилин. Точність, як говорив А. Макаренко, «можна виховувати ще за допомогою персональних доручень... Це означає, що в кожному випадку дається відповідне доручення з обов'язковим звітом на загальних зборах і з обов'язковою перевіркою: не зробив – отримуй стягнення».

Традиції – прояв честі дитячого колективу, і в цьому їх особлива краса. Вони викликають у дітей почуття гордості за свій колектив.

«Колись давно, – згадував Антон Семенович, – був конфлікт. Черговий командир увечері, віддаючи рапорт, заявив: «А Іванов порушив дисципліну за обідом». А Іванов зауважив: «Нічого подібного, я не порушував». Я,

перевіривши справу, сказав, що, на мою думку, він не порушував. І інші були з цим згодні. А черговий командир наполягав на своєму. Я залишив справу без наслідків. Черговий командир оскаржив моє рішення на загальних зборах. Він заявив: «Антон Семенович не мав права перевіряти мої слова: я не просто сказав йому на вушко, я йому віддавав рапорт, стояв «струнко», з салютом, у присутності всіх інших командирів. У такому випадку, раз він не довіряє моему рапорту, він не повинен довіряти й чергуванню. Якщо він кожен мій рапорт буде перевіряти слідчими показаннями, тоді навіщо чергувати?».

Загальні збори ухвалили: «Антон Семенович не правий, рапорт чергового командира не перевіряється. Ось, якщо шепчуть на вухо, тоді, будь ласка, можна перевірити. Якщо ми будемо кожного чергового перевіряти, що він говорить, так це буде не черговий..., а нам потрібен черговий командир». А. С. Макаренко погодився з рішенням загальних зборів, адже педагог поважав свій колектив. І протягом 10 років це було законом! «Такі традиції прикрашають життя вихованців, – писав А. С. Макаренко, – дотримуючись їх діти відчують себе під впливом свого особливого колективного закону, пишаються ним і намагаються його покращувати».

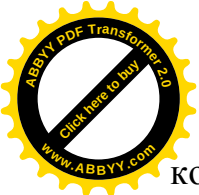
Наше дослідження дозволяє зробити такі висновки.

- А. С. Макаренко наголошував на визначній ролі виховного колективу та його діяльності, як сукупності первинних колективів.
- Засобами згуртування колективу у виховних закладах А. С. Макаренка були традиції.
- Відносини дітей у колективі, їх загальний настрій, загальна культура поведінки та ставлення дітей до своїх обов'язків створювали обличчя колективу, визначали стиль і тон життя колективу.
- Система самоврядування відігравала значну роль у навчальних закладах А. С. Макаренка – адже вихованці виконували безліч важливих організаційних функцій.

І. О. Нога

ВПЛИВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОБІТ НА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗНАНЬ ВИХОВАНЦІВ КОЛОНІЇ ІМ. М. ГОРЬКОГО

На початку організації трудового життя колонії ім. М. Горького Антон Семенович переконався в неефективності трудової діяльності як засобу виховного впливу на дітей. Він зазначає: «трудова діяльність швидко й легко стає автоматичною механічною діяльністю... чимось подібною ходьбі та диханню. Він відображається на психіці тільки травматично, а не

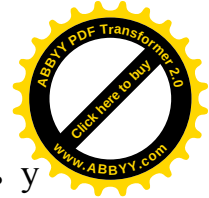
конструктивно, і через це його участь у вихованні нових суспільних мотивацій є надзвичайно мізерною».

Проте, у своїх спостереженнях він приходив до висновку, що існує залежність виховної цінності праці від характеру самої діяльності. І початковою нішою у формуванні та вдосконаленні власної педагогічної системи виховання Антон Семенович уважав організацію продуктивної праці вихованців у сільському господарстві. Його творчі ідеї втілилися у колонії ім. М. Горького (1920–1927 рр.). У своїх спогадах А. Макаренко відзначає покращення морального стану вихованців, що відбувається паралельно з розвитком господарства в тій мірі, в якій колектив входить у керівництво цим господарством. Звідси він зробив висновок, що розвиток господарства, який містить у собі постійний заряд «напруги й роботи, якщо цей рух викликається до життя свідомим прагненням і пафосом колективу, обов'язково визначить найголовніше, що необхідне колонії – моральний фон, на якому більш виражений моральний рисунок виконати буде вже нескладно». Такий моральний фон забезпечувався інтересом учасників у похвальному виконанні робочого плану; безумовно, однією із причин таких міцних позицій, як стверджує сам Антон Семенович, був «ентузіазм у змаганнях за досягнення комуністичних цілей»; це знайшло своє відображення у ставленні до праці як морального обов'язку кожного члена колективу, в товариській взаємодопомозі, в розвитку власної ініціативи й творчості кожного вихованця. З особливою урочистістю в колонії ім. М. Горького підбивалися підсумки тривалої та наполегливої праці. Під час збору врожаю, наприклад, перше перевесло вручалось колоністці, яка найбільш відзначилася у праці, а кращому косарю – коса, перев'язана червоним бантом. У романтиці праці А. С. Макаренко знайшов джерело емоційного впливу на вихованців, завдяки якому нелегкі трудові обов'язки дітей перетворював на радість і щастя. Неперевершені зразки поетизації виробничої праці дитячого колективу ми знаходимо в описі молотьби та Свята першого снопа на сторінках його «Педагогічної поеми».

Організована в такий спосіб виробнича праця утверджувала педагогічні цілі : «у нас дитячий колектив повинен обов'язково рости й багатіти, попереду повинен бачити лише завтрашній день і прагнути до нього в радісній завтрашній напрузі, в наполегливій веселій мрії».

Про продуктивність такого підходу свідчать слова Єлизавети Федорівни Григорович: «Одних свиней у нас налічувалося понад 150 штук. Та які ж це були прекрасні породисті свині! У нас була дивовижна пшениця, селяни приходили дивитися на неї, дивувалися»¹.

¹ Є. Ф. Григорович – вихователь колонії ім. М. Горького

Хоча проблема природоохорони і не стояла серед виховних завдань у організації сільськогосподарської праці вихованців, та слушно було б наголосити, що, власне, любов до природи формується в безпосередньому контакті з довкіллям, тому очевидним є ще один із наслідків виховного впливу праці – це шанобливе ставлення до природи, раціональний підхід у використанні її коштовних ресурсів. Сьогодні ця тема як ніколи актуальна, тому час звернутися до діючих методів виховання екологічної свідомості. Один із найбільш ефективних методів ми зустрічаємо в практиці А. С. Макаренка.

Не менш важливим є положення А. С. Макаренка про те, що потрібно давати дітям можливість прагнути до «таких задоволень, які б вимагали використання праці». У виховному процесі важлива не просто радість, а радість через працю. У цьому випадку праця, якій Антон Семенович приділяв особливо важливу роль у формуванні нової людини, постає важливим фактором і природоохоронного виховання, оскільки сама охорона природи є діяльністю. Відтак природоохоронне виховання зливається воедино з трудовим і моральним, що в повній мірі відповідає комплексному підходу до процесу виховання в школі.

С. П. Скороход

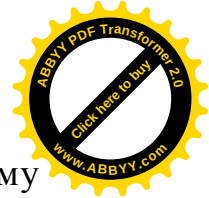
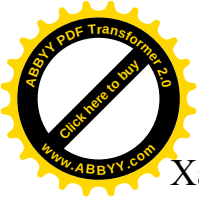
ЕКСКУРСІЇ ТА ПОХОДИ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА

А. С. Макаренко був переконаний у тому, що дитячі колективи повинні мати безліч зв'язків із країною – з людьми праці, рідним краєм, підприємствами, навколишньою природою. Ці зв'язки мають реалізуватися за таких засобів виховання як екскурсії та походи. У творчій спадщині педагога немає методичних статей, присвячених цим засобам, але у своїй практичній діяльності він широко застосовував дальні екскурсії та походи.

Щорічні літні екскурсії всіх комунарів А. Макаренко розглядав не тільки як організований відпочинок, загартування здоров'я, зміцнення організму, але як привабливу перспективу. Вона давала дітям новий запас енергії, додатковий заряд для досягнення нових перспектив.

Щоліта вихованці комуни ім. Ф. Держинського разом з А. С. Макаренком вирушали в дальні екскурсії – до Москви, Сочі, Криму, на пароплаві Волгою, пішки Воєнно-Грузинською дорогою, Україною та в інші цікаві місця країни.

Під час екскурсій та походів комунари відвідували великі виробництва, колгоспи, електростанції, новобудови. А. Макаренко з радістю спостерігав прояв патріотичних почуттів держинців під час зустрічей з нафтовиками Кавказу, з робітниками паровозобудівельного та тракторного заводів

Харкова, з шахтарями Донбасу. Таке спілкування сприяло подальшому вихованню в комунарів патріотичних та інтернаціональних почуттів, професійної орієнтації.

З метою успішного проведення походу чи екскурсій А. Макаренко проводив ретельну й тривалу підготовку: видавався спеціальний наказ, у якому визначалася мета походу, його тривалість, маршрут, об'єкти для огляду, різні зустрічі. Чітко планувався порядок проведення походу, зупинки та відпочинок комунарів.

Включення в походи елементів воєнізації, гри, романтики та маршової музики підсилювало їх ефективність, сприяло бадьорому мажорному настрою, вселяло віру у власні сили й можливості колективу.

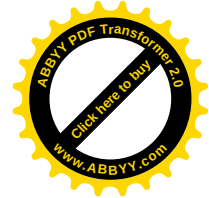
А. Макаренко згадує, що навіть після сорокакілометрового переходу комунари входять в місто з музикою, а виходять з нього під оплески публіки. Вони такі ж бадьорі, як і вранці.

Таким чином, екскурсії та походи для А. С. Макаренка були не самоціллю, а необхідною ланкою всієї навчально-виховної роботи. На думку педагога, призначення екскурсій та походів полягає в тому, щоб пов'язати виховання з життям, активізувати пізнавальну й громадянську активність, виховати почуття патріотизму, укріпити дружбу та товариські стосунки в колективі.

Вивчення педагогічної діяльності А. С. Макаренка сприяє успішному застосуванню його ідей у сучасних умовах навчання й виховання. Кожному вчителю географії випадала можливість створити необхідні засоби навчання, що мають бути в кабінеті географії. Однак, зайва кількість одиниць фонду здорожчує його, ускладнює зберігання, перевантажує кабінет.

Доцільно вказати при цьому на значення екскурсій і походів, знання та спостереження від яких надовго зберігає дитяча пам'ять. Вони не потребують додаткових приміщень. Учителю легко звернутися до знань дітей, одержаних під час походів та екскурсій і використати їх як життєвий досвід учнів, пов'язаний із жвавими та яскравими уявленнями про економіку країни, творчу працю людей і їх трудові здобутки.

У своїй педагогічній діяльності А. Макаренко довів, що патріотизм у дітей не формується сам по собі, мимовільно, а формується під впливом певних суспільно-політичних умов життя. Наскільки змістовно живе дитячий колектив, настільки будуть успішно формуватися риси громадянина у його вихованців.

ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СІМ'Ї

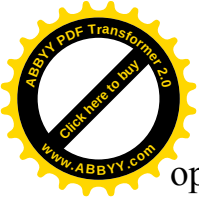
На всіх етапах розвитку людського суспільства проблема виховання завжди перебувала в центрі уваги. Здавна видатні мислителі зверталися до найціннішого у світі – людини, намагалися її пізнати й удосконалити, насамперед, суто людську ознаку – моральність. З нагоди 125-ї річниці дня народження А. С. Макаренка хотілося б згадати цінні думки та поради з питань сімейного виховання, що не втратили своєї актуальності до сих пір. Привертає увагу така думка педагога: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [1, с. 255].

Добре виховати своїх дітей – не тільки найголовніший моральний, а й конституційний обов'язок кожного батька й матері. За виховання своїх синів і дочок вони відповідають перед суспільством. Суть цього передав А. С. Макаренко: «Виховання дітей – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни й громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками й матерями. Але це – не все: наші діти – це наша старість. Виховання – складна, але доступна кожній дорослій людині напружена праця, яка потребує постійної уваги, щирості, справедливості» [2, 335].

Сім'я є однією з найдавніших і стійких соціальних спільностей. Роль сім'ї у вихованні дітей – велика й відповідальна. Батьки є першими вихователями, які зміцнюють і загартовують організм дитини, розвивають її мову й мислення, волю й почуття, формують її інтереси, прагнення, смаки, здібності, виховують любов до знань, допитливість, спостережливість, працьовитість.

У складному процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню. Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними емоційними переживаннями, по-друге, вони постійні й тривалі, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей.

На думку А. С. Макаренка, необхідними умовами правильного виховання дітей є «повна сім'я» як виховний колектив; гарні взаємини між батьком і матір'ю, приклад батьків для дітей у всьому, правильні стосунки між батьками й дітьми, чіткий і строгий режим життя, правильно

організована трудова діяльність членів сім'ї. «Книга для батьків» є своєрідною енциклопедією сімейного виховання [1].

А. С. Макаренко писав: «Якщо ви народили дитину – це значить на багато років уперед ви віддали їй все напруження своєї думки, всю свою увагу й усю свою волю. Ви повинні бути ще й організатором свого власного життя, бо поза вашою діяльністю як громадянина, поза вашим самопочуттям як особи – не може існувати й вихователь» [2, 335].

Разом із тим виховання дітей – це обов'язок батьків перед суспільством, перед самими дітьми. Досвід свідчить, що батьки, які не виховують своїх дітей або припускають відхилення від норм виховання, порушують одну з головних моральних заповідей людини в суспільстві. Цим самим вони позбавляють дітей щастя, порушують власний спокій, завдають шкоди своєму здоров'ю, нарешті, передають суспільству морально спустошену людину. Звичайно, батьки самі обирають методи, прийоми впливу на свою дитину, враховуючи її індивідуальні особливості й свої власні прагнення. Але у вихованні є низка умов і принципів обов'язкових для усіх. Порушення або недотримання їх призводить до викривлення дитячої психіки, характеру, поведінки й нерідко штовхає дітей на шлях злочинства. Материнське й батьківське виховання – це єдине ціле, їх не можна розділити, як не можна розділити й саме виховання. Та все ж, споконвіку мати привносила у виховання душевну м'якість, ніжність. Батько – дух чоловічої твердості, принциповості, організованості, змагання.

У родинному вихованні особливу увагу А. С. Макаренко приділяв авторитету. Педагог пропагував авторитет, заснований на трудовому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на обізнаності з життям дитини, допомозі їй, та відповідальності за її виховання. «Тільки такі батьки, громадяни нашої країни, які живуть повноцінним життям, матимуть у дітей справжній авторитет», – підкреслював А. С. Макаренко формування батьківського авторитету [1, с. 268].

Погляди А. С. Макаренка на значення сімейного виховання в розвитку дитини трансформувалися в процесі його педагогічної діяльності. Особливо цінним є те, що вони змінилися не лише через соціально-економічні зміни в суспільстві, а в результаті набуття практичного досвіду, втілення ідей на практиці. А. С. Макаренко цілком присвятив себе тому, щоб привести виховання в точну відповідність з розвитком суспільства, а педагогічну думку зробити міцною умовою прискорення соціально-економічного прогресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1980. – 327 с.
2. Макаренко А. С. Твори / А. С. Макаренко : в 7 т. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4.

ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

А. С. МАКАРЕНКА

Сім'я має велике значення у вихованні, освіті й формуванні особистості. З перших днів появи дитини на світ родина покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її зростання, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набуту власного досвіду поведінки й діяльності. Саме тут закладається фундамент, на якому будуватиметься все подальше життя.

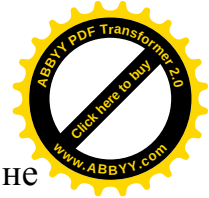
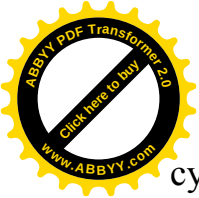
Визначаючи мету та стратегію виховання молодого покоління, вчені, педагоги звертаються до вивчення поглядів на цю проблему класиків української педагогіки, зокрема до педагогічної спадщини одного з найяскравіших педагогів ХХ століття – А. С. Макаренка.

Свою концепцію сімейного виховання А. С. Макаренко виклав у роботах «Книга для батьків» та «Лекції про виховання дітей». Коло проблем, що розглядаються в цих працях широке. Особливу увагу педагог звертає на питання мети виховання в сім'ї. «У багатьох сім'ях можна спостерігати цілковиту безтурботність і безвідповідальність: просто живуть поруч батьки й діти. У батьків відсутня чітка мета, певна програма. Звичайно, в такому разі й результати будуть випадкові. Часто такі батьки потім дивуються, чому в них вирости погані діти. Жодної справи не можна добре зробити, коли не відомо, чого хочемо досягти» [1, с. 45].

Кожен батько, кожна мати повинні добре знати, якою вони хочуть виховати свою дитину. «При цьому слід завжди пам'ятати: ви народили й виховуєте сина чи доньку не лише для вашої батьківської радості – у вашій сім'ї та під вашим керівництвом росте майбутній громадянин. І якщо ви виховуєте погану людину, біда від цього буде не тільки вам, а й багатьом іншим людям, усьому суспільству» [3, с. 38].

А. С. Макаренко вважав недоречним виправдовувати недоліки батьківського виховання браком часу. Педагог пояснював: у таких батьків не вистачає часу, а «немає відчуття відповідальності ні перед дитиною, ні перед суспільством». Для правильного виховання дитини «зовсім не потрібно якогось особливого часу й, головне, не потрібно багато часу. Виховання вимагає значно більше неослабної уваги, відчуття відповідальності, а не часу. І чим старшою є дитина, тим менше вона вимагає часу й тим сильнішою є відповідальність батьків» [2, с. 237].

Вирішальним чинником успіху сімейного виховання є активне, постійне і свідоме виконання батьками їх громадянського обов'язку перед

суспільством. А. С. Макаренко стверджував, що батьки виховують дитину не лише тоді, коли з нею розмовляють, повчають або карають її, але й у кожен момент їх життя, навіть тоді, коли їх немає вдома: «Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми та про інших людей, як ви радієте або засмучуєтеся, як ви поведетеся з друзями й із ворогами, як ви смієтеся, читаете газету – все це має для дитини велике значення. Щонайменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами» [3, с. 63].

Система новаторських ідей великого педагога А. С. Макаренка щодо сімейного виховання актуальна й у сучасних умовах, оскільки його спадщина містить багато цінного й універсального.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : Политиздат, 1990. – 237с.
2. Макаренко А. С. Сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1983. – Т. 5. – 237с.
3. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К., 1998. – 63с.

Я. С. Кулик

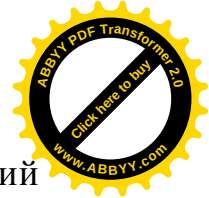
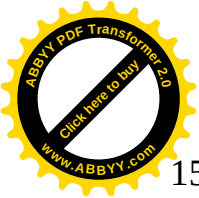
РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА ЙОГО ПОСЛІДОВНИКАМИ

Ідеї педагогічної системи А. С. Макаренка свого часу викликали багато суперечок, однак не залишали байдужими його наступників на педагогічній ниві – прибічників гуманістичної педагогіки, які, відкидаючи ідеологічні нашарування, докопувалися до суті вчення великого педагога.

Послідовників А. С. Макаренка можна умовно розділити на дві групи: ті, що були вихованцями й ті, що не були безпосередньо вихованцями видатного педагога. Серед найбільш відомих послідовників і продовжувачів діяльності А. С. Макаренка з його вихованців потрібно назвати, передусім С. О. Калабаліна та його дружину Г. К. Костянтинівну (в «Педагогічній поемі» – Семен Карабанов і Галина Підгірна), а також О. Г. Явлінського, Л. В. Конісевич.

О. Г. Явлінський виявився єдиним вихованцем А. С. Макаренка, який займався в точності його справою: не просто дітьми, а безпритульними, важкими підлітками. Після війни Олексій Григорович одружився й оселився у Львові, закінчив заочно історичний факультет Львівського педінституту та Вищу школу МВС. У 1947–61 році працював вихователем, старшим вихователем, начальником дитячої трудової виховної колонії. У 1961 році призначений начальником Дитячого приймальника-розподільника для безпритульних.

Л. В. Конісевич – один із найбільш відомих вихованців і послідовників А. Макаренка, прапороносець у комуні ім. Ф. Держинського. Більше

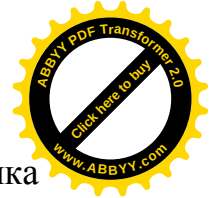

15 років присвятив морській службі (військовій та цивільній), перший орденосець із вихованців А. С. Макаренка (ще за життя вчителя). Під час служби він, за дорученням командування, створив на Камчатці, в селі Паратунка дитячий будинок, першим із виховних установ країни одержав ім'я А. С. Макаренка. Налагодив роботу за зразком комуні. Після закінчення служби повернувся на Україну та створив у Київській області піонерський табір «Алмазний». Там щосили розгорнувся справжнє самоврядування, він став відомий і за межами країни, сюди часто приїздили іноземні гості, діти багатьох країн відпочивали в «Алмазному». Тут все було від Макаренка й по-макаренківськи: мета праці зрозуміла кожному, дозування, чергування видів діяльності, зведена бригада, виборні бригадири й агрономи.

Семен Калабалін, на відміну від низки випускників колонії та комуні, які надходили на педагогічні відділення ВНЗ, пробує стати хліборобом. Агрономом, однак, Калабалін не став. Перші роки С. О. Калабалін трудився фізкультурним керівником комуні ім. Ф. Держинського разом з А. С. Макаренком, потім, понад 13 років учителював, керував, надихав і докорінно оздоровлював стан справ у найбільш важких і запущених дитбудинках і дитколоніях. Працював у Харкові, під Ленінградом, Одесі, Вінниці. Червень 1941-го він зустрів у Москві – директором дитбудинку для важких дітей № 60. У жовтні 1946 р. С. О. Калабалін з родиною переїздить до Грузії. Його призначають заступником начальника колонії з навчально-виховної роботи в місті Кутаїсі, в травні 1947 р. переводять до Сталінірської ТВК заступником начальника з навчально-виховної роботи.

Г. К. Калабаліна – заслужений вчитель УРСР, кавалер ордена Леніна – також вихованка А. С. Макаренка. Усе своє життя вона пропрацювала поруч зі своїм чоловіком, скрізь супроводжувала його, була вірним другом і помічником. Кожного разу подружжя брали запущені дитбудинку й кожен раз виводили їх на світлу дорогу. Багато з їхніх вихованців згодом стали педагогами.

Серед послідовників, які не були безпосередньо вихованцями Антона Семеновича, відомі прізвища проф., д.п.н. В. В. Кумаріна, Г. М. Кубракова, В. О. Сухомлинського, І. А. Зязюна, а також А. А. Католикова, А. С. Гуревича, В. М. Макаренкова, І. Г. Ткаченко, О. А. Захаренка, В. М. Сиволоб та ін. Цікавим продовженням макаренківського руху стала діяльність представників комсомолу, які зайнялися в середині 1960-х років роботою з «важкими» підлітками. Деякі з них, наприклад, Віталій Єрьомін, цілком свідомо використовували досвід і підходи А. С. Макаренка, про що згадують в описі свого педагогічного досвіду.

В. В. Кумарін почав з успішного впровадження системи А. С. Макаренка в дитячому будинку Володимирської області, обидві дисертації присвячені вивченню системи А. Макаренка.

Г. М. Кубраков – один із найбільш відомих продовжувачів справи Антона Семеновича в Казахстані, автор більше 40 книг і статей з цього питання. Заслужений учитель КазССР, народний учитель СРСР (1988). З 1963 по 1988 рр. – директор Мамлютської санаторної школи-інтернату для дітей з ослабленим здоров'ям і туберкульозною інтоксикацією, де застосував для виховання, навчання, фізичного та духовного оздоровлення учнів підходи А. С. Макаренка. Під його керівництвом навчально-медичний заклад став зразковим у республіці.

В. О. Сухомлинський – український педагог, публіцист, письменник, поет. Звичайну сільську школу він перетворив на справжню педагогічну лабораторію, де видобував скарби педагогічної мудрості [2]. У творчому досвіді роботи педагогічного колективу Павлишської школи знайшла гуманістичний розвиток теорія колективу, розроблена А. С. Макаренком, підкресливши значення особистості.

І. Г. Ткаченко – друг і послідовник В. О. Сухомлинського. Він був призначений директором Богданівської школи й очолював її впродовж майже 40 років [1, 335]. Система навчально-виховного процесу в Богданівській школі ґрунтується на загальних принципах трудового виховання, розроблених А. С. Макаренком і розвинених В. О. Сухомлинським, з метою формування позитивних мотивацій до засвоєння знань і їх творчого застосування в повсякденній практичній діяльності.

В. М. Сиволоб – незмінний директор Новопокровської середньої школи, яку в 1995 р. перейменовано в Новопокровську педагогічну гімназію-інтернат. Тут було реалізовано гуманістичну модель школи-господарства. Система роботи цієї школи складалася із таких факторів: залучення учнів до педагогічно доцільної суспільної та виробничої праці, налагодження гуманних взаємин у шкільному колективі, реальне самоврядування в побутовому житті й праці, врахування економічних важелів (учні отримували зарплату за свою працю). Але праця не була самоціллю.

Отже, завдяки творчому розумінню, акцентуації на її гуманістичних елементах та інтерпретації крізь призму власної духовної й професійної зрілості, на ґрунті суперечностей у практичній діяльності послідовників А. С. Макаренка, ідеї педагога наповнювалися новим змістом за нових умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванюк Г. І. Реалізація ідеї педагогічної системи А. С. Макаренка у практиці роботи авторських шкіл в Україні в II половині ХХ ст. / Г. І. Іванюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : збірник наукових праць. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – № 2. – С. 330–341.

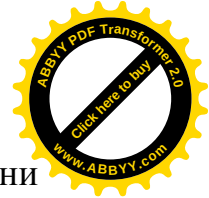
2. Калініченко Н. Творче використання спадщини педагогів новаторів з проблеми управлінського менеджменту / Н. Калініченко // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Кіровоград : Вид-во КДПУ ім. В. Винниченка. – 2012. – Вип. 106. – С. 49–58.
3. Педагогічний музей А. С. Макаренка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://makarenko-museum.narod.ru/>

Г. І. Мащенко

РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО АВТОРИТЕТУ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ЗА ПОГЛЯДАМИ А. С. МАКАРЕНКА

Авторитет батьків – важлива складова успішності виховання дітей у родині. Набуття авторитету в очах власної дитини – копітка праця батька й матері. Авторитет, у тому числі й батьківський, формується й існує для дитини поза її суб'єктивною волею. Його можна уявити як процес усвідомлення дитиною значущості батьків у її житті, їхньої високої людської, іноді ділової репутації, життєвої надійності, доброти, готовності завжди й у всьому бути поруч. Справжній авторитет неможливо замінити, хоч нерідко педагогічно неграмотні, морально нерозвинені, байдужі до своїх дітей батьки нав'язують форми взаємодії, які свідчать про імітацію авторитету. Найпоширенішими, за спостереженнями А. С. Макаренка, стали такі типи підміни батьківського авторитету:

- *авторитет придушення*. Основою його є страх дитини перед батьками, що сковує, паралізує її волю, породжує невпевненість, занижує самооцінку. Цей вид батьківського псевдоавторитету А. С. Макаренко вважав найнебезпечнішим;
- *авторитет відстані*. У його основі – намагання батьків бути якомога далі від дітей, менше спілкуватися з ними, уникати проявів ніжності, любові, уваги. Головним для батьків стає зовнішній прояв поваги з боку дітей (звертання на «Ви», тон розмови тощо);
- *авторитет чванства*. У цьому випадку батьки постійно хизуються перед дітьми своїми «здобутками», розраховуючи, таким чином, на їх повагу до себе. Будучи переконаними у своїй правоті, вони не припускають, що їхні рішення та оцінки можуть бути піддані сумніву, обговоренню;
- *авторитет педантизму*. Основою його є тотальний контроль за поведінкою дітей, педантичне дотримання всіх вимог і обов'язків;
- *авторитет резонерства* (франц. *raisonneur* – людина, яка повчає). Схильні до резонерства батьки постійно повчають своїх дітей, перетворюючи спілкування з ними на тривалі й нудні нотації, що викликає в дітей супротив;
- *авторитет любові*. Батьки вимагають від дитини слухняності як доказу своєї любові, спекулюють на їхніх почуттях («Якщо любиш маму, то ...»).

Самі вони теж наголошують на своїй любові, вимагаючи від дитини слухняності («Якщо хочеш, щоб я тебе любила, то ...»);

- *авторитет підкупу*. Вимагаючи бажаної поведінки дитини, батьки обіцяють їй за те різноманітні матеріальні блага. Така практика є особливо цинічною, аморальною;
- *авторитет доброти*. Такій моделі взаємодії властиві намагання батьків наголошувати на своєму винятково доброму ставленні до дитини, в усьому потакати їй, що породжує відчуття вседозволеності;
- *авторитет дружби* породжує панібратство, грубощі в спілкуванні, зневажливе ставлення дітей до батьків. Це не має нічого спільного з щирим ставленням, справжньою дружбою, взаємоповагою батьків і дітей [1, с. 263–267].

На думку А. С. Макаренка, справжній авторитет батьків не потребує ніяких доказів, він сприймається дитиною як безсумнівна гідність старшого, як його сила й цінність. Важливо, щоб дитина, спостерігаючи за своїми батьками, визнавала їх важливість, виявляла прагнення бути схожою на них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1980. – 328 с.

О. В. Федорович

ТЕОРІЯ КОЛЕКТИВУ А. С. МАКАРЕНКА

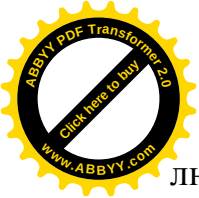
Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка містить численні психолого-педагогічні здобутки, чинне місце серед яких посідає теорія колективу.

У розробці теорії виховного колективу А. С. Макаренко виходив з основних положень історичного матеріалізму, що хаактеризує виникнення і розвиток колективних зв'язків як об'єктно-закономірний процес.

Ідею виховання в колективі А. С. Макаренко сформулював під впливом вивчення світової педагогічної думки. Але він першим у педагогічній діяльності запропонував ідею колективного творчого виховання як цілісну систему.

Колектив, за А. С. Макаренко, – це цілеспрямований комплекс організованих особистостей, що володіють органами управління.

Найважливішою ознакою організованого педагогічного колективу є його єдність. Колектив як гуманна організована спільнота відокремлює негативний вплив суспільства, захищає особистість, розвиває особистісні якості, завдяки яким людина здатна протистояти цим негативним впливам. Тільки в колективі людина може надбати досвід емпатійного ставлення до

людей, коли здатність до співчуття стає рисою особистості й виявляється стосовно інших людей, а не тільки близьких і друзів.

Його теорія враховувала індивідуальний підхід до особистості в процесі колективного виховання й перевиховання, багато її елементів корисні й нині, особливо для колонії неповнолітніх злочинців, спеціальних шкіл-інтернатів. У системі А. С. Макаренка взаємини активістів і решти колективу будувалися на засадах справедливості й гуманізму, спільної діяльності, спрямованої на досягнення мети, відносинах відповідальної залежності, наявності органів самоврядування. У сучасних умовах використання його досвіду часто-густо далеке від гуманності, нерідко ґрунтується на жорстокості та знущаннях, що дає деяким педагогам змогу безпідставно звинувачувати А. С. Макаренка в «педагогічному сталінізмі».

Значне місце в житті й діяльності виховного колективу, за системою А. С. Макаренка, посідає трудове виховання дітей і молоді. У його системі виховання трудова діяльність була стрижневою. Праця матиме виховне значення лише за умови, якщо вона органічно пов'язана з моральним, естетичним, політехнічним, фізичним та іншими аспектами виховання. Виховний вплив праці можливий тільки тоді, коли вона посилює, результативна, має творчий характер, осмислена, колективна, педагогічно доцільна.

Перехід А. С. Макаренка в комуну ім. Ф. Е. Дзержинського переконав його ще раз, що без продуктивної виробничої праці ніяке виховання, а тим більше, перевиховання, неможливе.

Отже, вивчення педагогічної спадщини А. С. Макаренка дає можливість говорити, що він будував свою педагогічну систему як високопрофесійний педагог. Йому вдалося найголовніше: він винайшов найкращий засіб виховання – колектив самих вихованців.

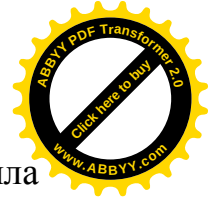
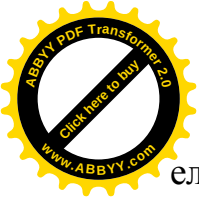
ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : Академвидав, 2009. – 616 с.
2. Фіцула М. М. Педагогіка : посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.

В. О. Хоменко

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА

Розробка проблеми самоврядування учнівського колективу на сучасному етапі є надзвичайно актуальною. А. С. Макаренко був одним із перших педагогів, хто в теорії та практиці запропонував модель демократичної організації життя колективу важковиховуваних підлітків, основними

елементами якої є: учнівське самоврядування, конституція колективу (правила та режим), дисципліна. Сьогодні учнівське самоврядування як чітка система, спосіб організації життя колективу й засіб розширення діапазону спільної діяльності дорослих і дітей, можливостей для їхнього партнерства, творчого пошуку, ініціативи є об'єктом дослідження зарубіжної та вітчизняної педагогіки, пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної школи.

Майбутнє України та її соціально-економічний розвиток у великій мірі залежить від сформованості в молоді соціально-комунікативних, організаторських умінь і навичок, важливим чинником виховання яких виступає студентське самоврядування. Відтак, суть виховного процесу у ВНЗ полягає в тому, щоб допомогти юнакам і дівчатам створити такий студентський колектив, у якому панує атмосфера дружби й товариської взаємодопомоги, взаєморозуміння, спільного пошуку нових ідей, що сприяє всебічному розвитку кожної особистості.

Теорія та практика самоврядування, відображена в педагогічній спадщині А. С. Макаренка, припадає на 20-ті – початок 30-х років, тобто часові реалії, позначені економічними труднощами, важкими соціально-педагогічними умовами. Цариною педагогічної діяльності А. С. Макаренка були дитячі колонії, педагогічним завданням яких визначалося: перевиховання «важких» підлітків. Цим пояснюється особлива регламентація макаренківської системи дитячого самоврядування, яка поєднувала виробничу працю, побут, самообслуговування, навчання, громадське життя, співробітництво підлітків і дорослих.

Розглядаючи дитяче самоврядування як один із видів суспільного самоврядування, А. С. Макаренко вважав його способом підготовки підростаючого покоління до життя, праці й суспільних справ, інтегральним утворенням особистості [1, с. 52–53]. Модель організації життя дитячого колективу, як свідчить досвід А. С. Макаренка, включає в себе, поряд з іншими основними елементами, співпорядкування, відповідальність, тон і стиль життя. Функціонування ж системи учнівського самоврядування в навчальних закладах стає справжньою школою демократії.

Основними функціями учнівського самоврядування А. С. Макаренко вважав:

- залучення вихованців до організації спільної суспільно корисної діяльності та ділового співробітництва, взаємодії;
- виховання колективістського духу;
- підтримка дисципліни й порядку в школі.

Таким чином, А. С. Макаренко вбачав у самоврядуванні значний виховний потенціал для особистісного зростання вихованців, розвитку в них організаторських, лідерських, комунікативних, морально-етичних якостей.

Робота органів самоврядування тільки в тому випадку буде актуальною й важливою, підкреслював педагог, якщо все життя виховного закладу буде побудовано таким чином, що завмирання діяльності певного органу одразу ж позначалося на роботі установи й відчувалося колективом як недолік.

Межі самоврядування А. С. Макаренка окреслював, визначаючи головні функції ради командирів: «розподіл роботи між загонами, призначення командирів загонів, обрання інших посадових осіб (комірника, городника, коменданта, завгоспа та ін.), дозвіл на відпустки, розподіл одягу, організаційні питання» [2, с. 51].

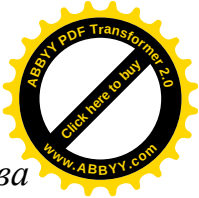
Скептики ідеї самоврядування справедливо дорікають, що іноді у вищих навчальних закладах органи студентського самоврядування перетворюються на так звану «річ у собі», відриваючись від реальних потреб студентської громади і перетворюючись на «касту недоторканих». Досвід комуни імені Ф. Е. Дзержинського, очолюваної А. С. Макаренком, показує, що «командири в загонах обиралися на 3–6 місяців: по-перше, в цей короткий термін вони відчували себе уповноваженими колективу й не перетворювалися на своєрідних посадових осіб, по-друге, через командні пости проходила значна кількість вихованців, по-третє, обов'язки командира, які потребували додаткових зусиль, не ставали в цей термін обтяжливими для вихованців» [2, с. 272].

Згідно з прийнятим нині формулюванням, студентське самоврядування визначається як ініціативна, самостійна, під власну відповідальність, діяльність студентів з вирішення життєво важливих питань з організації навчання, побуту, дозвілля, що в загальному розумінні відповідає поглядам видатного педагога.

А. С. Макаренку вперше на теренах радянської країни вдалося розробити модель колективного виховання й реалізувати його на практиці. Провідним принципом організації макаренківського самоврядування стало положення про цілісність й однозначність розвитку особистості. Слід зауважити, що ідеї А. С. Макаренка залишаються актуальними й сьогодні. Розробленою ним моделлю самоуправління колективом користуються в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. Сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1983. – Т. 1. : Методика организации воспитательного процесса. – 473 с.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983–1986. – Т. 4. – 368 с.

А. С. МАКАРЕНКО ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ПРАЦІ В СОЦІАЛЬНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

У педагогічній системі А. С. Макаренка питання праці, трудового виховання займають особливе місце. Добре організована й раціонально педагогічно скерована праця педагога стала однією з провідних основ виховання та перевиховання дітей і молоді.

Як зазначав А. С. Макаренко, трудове виховання знаходиться в тісному зв'язку з моральним, розумовим, естетичним вихованням. Необхідно, щоб праця увійшла в духовне життя особистості, в життя колективу, щоб захоплення працею стало однією з найважливіших якостей людини [1, с. 26].

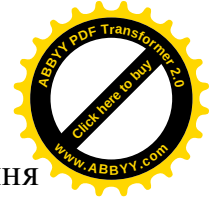
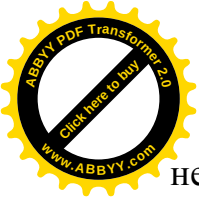
«Участь у колективній праці, – писав педагог, – дозволяє людині виробляти правильне моральне ставлення до інших людей – споріднену любов і дружбу по відношенню до всякого трудящого, обурення й засудження по відношенню до ледаря, до людини, яка ухиляється від праці» [1, с. 29].

У трудовому вихованні А. С. Макаренка спостерігаються дві нерозривні сторони: по-перше, в процесі праці в учнів виховується любов до неї; по-друге, в них формуються вміння й навички працювати. Виховний вплив праці можливий тільки тоді, коли вона посильна, результативна, має творчий характер, осмислена, колективна, педагогічно доцільна. Серцевиною педагогічної діяльності А. С. Макаренка став його досвід щодо органічного поєднання навчання з продуктивною працею. Педагог не уявляв трудового виховання поза залученням дітей до активної продуктивної праці поза умовами виробництва. У комуні ім. Ф. Е. Дзержинського продуктивна праця займала одне з центральних місць у виховній системі. Це дало змогу перейти закладу на повний госпрозрахунок і не тільки відмовитись від будь-яких державних дотацій на утримання, але й давати державі щорічно близько 5 мільйонів карбованців прибутку.

Система трудового виховання А. С. Макаренка ґрунтувалася на сукупності основоположних засад, серед яких треба відзначити такі положення:

- радісний, творчий характер праці;
- користь праці в моральному, духовному розвитку людини;
- виховання правильних стосунків між людьми в процесі праці;
- позитивний вплив праці на фізичний розвиток людини;
- важливе значення праці в особистому житті людини [1, с. 28].

Цільова установка виховного процесу в А. С. Макаренка полягала в тому, щоб кожна дитина була готова до участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті країни, брала участь у соціально

необхідній діяльності, основою якої є праця. Саме в процесі здійснення суспільнозначущої праці з'являється можливість вірно оцінити особистість і побудувати ефективну систему її виховання через спеціально задану діяльність. Включення дітей до організованої діяльності дорослих, у процесі якої розкриваються багатопланові відносини, закріплюються форми суспільної поведінки, формуються потреби діяти в узгодженні з моральними прикладами, побуджують діяльність і регулюють взаємовідносини в дитячому середовищі.

Отже, на думку А. С. Макаренка праця є найважливішим засобом виховання, в процесі якого формується особистість і складаються колективні взаємовідносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей. / А. С. Макаренко. – М. : Учпедгиз, 1940. – 120 с.
2. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – М. : Московский рабочий, 1963. – 427 с.

С. Г. Шевченко

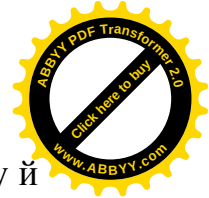
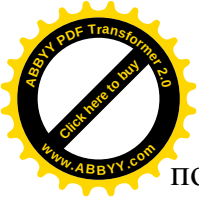
СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА

Родина завжди була й залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини. А. С. Макаренко вважав, що сім'я є первинною ланкою суспільства, тим місцем, «де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де зростають і живуть діти – головна радість життя» [2, с. 51].

Педагог відзначав, що найтяжче здійснювати виховання в тих сім'ях, де є лише одна дитина. Характерно, що до нього на перевиховання лише зрідка потрапляли діти з багатодітних родин. Здебільшого «педагогічний брак» надходив з сімей одnodітних, бо там, де росла дитина-одинак, концентрація надмірної батьківської любові діяла на неї згубно та спричиняла помилки в сімейному вихованні.

На думку А. С. Макаренка, для того, щоб виховання єдиної дитини було повноцінним, слід проектувати родинні взаємини так, щоб малюк не помічав зайвої уваги до себе й не зникав, що все найкраще має неодмінно призначатися тільки йому. Лише тоді є шанс уникнути розвитку такої негативної якості, як егоїзм, та знищити ще в зародку елементи споживацької психології. Але це рідко кому вдається зробити в одnodітній сім'ї, навіть якщо батьки й не позбавлені педагогічного хисту й спостережливості [1, с. 194].

Для правильного виховання дитини, вважав А. С. Макаренко, зовсім не потрібно багато часу. Виховання потребує значно більше душі, уваги,

почуття й відповідальності. І чим дитина старша, тим менше потребує часу й тим більшою стає відповідальність [3, с. 431].

Взаємини у великій родині стали для А. С. Макаренка прототипом організаційної структури відносин у колонії ім. М. Горького та комуні ім. Ф. Е. Дзержинського. Специфіка закритих виховних закладів, де вихователі й вихованці утворювали своєрідний аналог великої дружньої сім'ї, де від внеску кожного безпосередньо залежав і матеріальний добробут, і мікроклімат у колективі, й відчуття захищеності, підтвердили високу ефективність основ сімейного виховання.

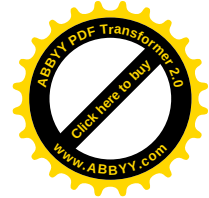
Вирішальним фактором сімейного виховання, на думку педагога, було виконання батьками їх громадянського обов'язку перед суспільством. А. С. Макаренко писав, що поведінка батьків – це вирішальна річ. «Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожен момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з іншими людьми й про інших людей, як ви радієте чи сумуєте, як ви поведетеся з друзями й ворогами, як ви смієтеся чи читаете газету – все це має для дитини велике значення» [3, с. 431].

А. С. Макаренко вважав, що дуже шкідливо на дітей впливають сварки та роздратованість у родині. Це, на його думку, є ознакою розпущеності, відсутності дисципліни, недоліків у світогляді. Педагог наголошував, що повинна бути не лише чітка мета виховання, а й продумана деталізована програма виховання.

Таким чином, А. С. Макаренко своєю педагогічною діяльністю довів важливість і значимість сімейного виховання. Адже з перших днів життя відбувається виховання дитини в родині. Отже, батьки повинні створити такі сприятливі умови для дитини, щоб вона могла успішно формуватись як особистість. А це можливо, вважав видатний педагог, тільки тоді, коли дитина буде бачити живий приклад сімейного щастя, сприяти його зміцненню й ділити його разом з батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навч. посіб. / П. Г. Лузан, О. В. Васюк. – К. : ДАКККиМ, 2010. – 296 с.
2. Макаренко А. С. Книга для родителей / А. С. Макаренко. – М. : Изд. «Художественная литература», 1986. – 448 с.
3. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.

Наукове видання

Матеріали

Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

**ТВОРЧА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА
В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

13 березня 2013 року

Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 20.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: А. А. Сбруєва
Комп'ютерна верстка: Н. С. Цьома

Здано до складання 13.02.2013. Підписано до друку 11.03.2013.
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman. Папір офсет. Друк ризогр.
Умовн. друк. арк. 11,0. Обл.-вид. арк. 10,8.
Тираж 100 прим. Вид. 15.

Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка